

بسم الله الرحمن الرحيم

احکام خمس

گردآورنده: حجت الاسلام حسین خادم الخمسه

ارزیابان محتوا: حجج الاسلام سیدرضا موسوی بایگی و حسین شریعتی مایوان

ویراستاران: سیدحمید حیدری ثانی و سیدعلی آقا حیدری

زمستان ۱۳۹۴

پیشگفتار

قال الرضا+: رحم الله عبداً أحيا أمرنا. فقلت له: وكيف يحيي أمركم؟ قال: يتعلم علومنا

و يعلمها الناس...^۱

عبدالسلام می گوید از امام رضا+ شنیدم: «خداوند رحمت کند هر آن کس را که امر ما را زنده می کند.» به ایشان گفتم: «چگونه امر شما را زنده می کند؟» فرمود: «علوم ما را فرا می گیرد و آن را به مردم تعلیم می دهد...».

اداره پاسخ گویی به سؤالات دینی مفتخر است همسو با رسالت خود مبنی بر اشاعه فرهنگ تشیع و پاسخ گویی به سؤالات شرعی مردم در این حوزه گسترده از دین، محتوای پیش رو را به استادان فرهیخته تقدیم کند. در این نوشتار تلاش کرده ایم علاوه بر ارائه اطلاعات و محتوای غنی، پاسخی مناسب با محتوایی یکسان در اختیار استادان قرار دهیم تا از تعدد جواب و تشویش خاطر مراجعان و سؤال کنندگان جلوگیری شود.

تلخیص کتاب های تخصصی موجود در این حوزه و جمع بندی جواب ها و بی نیاز کردن استادان از رجوع به منابع پرشمار در هنگام پاسخ گویی، از اهداف اصلی تهیه و تنظیم این قبیل نوشتارهاست. برای رسیدن به این مهم، کارگروهی از استادان و کارشناسان فرهیخته این اداره، موضوع پیشنهادی را موشکافانه بررسی می کنند و محصول تلاش خویش را به داوری و نظارت هیئت علمی می گذارند.

این مجموعه کتاب ها در چهار دسته موضوعی تدوین و ارائه می شوند: رهیافت احکام، رهیافت اعتقادی، رهیافت تربیتی و رهیافت ترکیبی (مركب از هر سه موضوع). بی شک بررسی دقیق و نگاه نقادانه شما فرهیخته گران قدر، ما را در بهبود این مجموعه یاری خواهد کرد.

جبهه خضوع به درگاه قدسی احدیت می ساییم که توفیق خدمت در بارگاه ملکوتی و سراسر نور حضرت رضا+ را ارزانی مان فرمود. امید است بتوانیم به پاس این افتخار و با استعانت از آن امام همام+، به مصداق روایت نورانی فوق، جرعه ای از علم حقیقی بنوشیم و به تشنگان راستین آن بنوشانیم.

اداره پاسخ گویی به سؤالات دینی

فهرست

۱. محمد بن علی بن بابویه صدوق، عیون اخبار الرضا+، ج ۲، ص ۲۵۷.

درآمد

مجموعه پیش رو با عنوان/احکام خمس، در قالب رهیافت احکام تقدیم می‌شود. مستنداتی که در این کتاب از آن‌ها استفاده شده و استادان را از مراجعه به آن‌ها بی‌نیاز کرده است، عبارت است از: *العروة الوثقی، تحریر الوسیله، منهج الصالحین، توضیح المسائل* و استفتائات مراجع عظام تقلید حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام خویی، گلپایگانی، اراکی، تبریزی، فاضل، بهجت، صافی، مکارم، سیستانی، وحید، نوری و زنجانی. تمامی استفتائات از کتاب‌ها یا سایت‌های معتبر مراجع عظام استفاده شده است. در صورت نیاز به استفتای جدید نیز گروه علمی این استفتا را انجام داده است و استفتائات یادشده، در این واحد موجود است.

تدوین نهایی این کتاب را عضو گروه علمی اداره پاسخ‌گویی به سؤالات دینی، حجت‌الاسلام حسین خادم‌الخمس، با نظارت حجج اسلام سیدرضا موسوی بایگی و حسین شریعتی مایوان انجام داده است. سپاسمند تلاش این عزیزان هستیم و امیدواریم خداوند در سایه لطف خویش، توفیق خدمت بیشتر را به ایشان عنایت فرماید.

گروه علمی اداره پاسخ‌گویی به سؤالات دینی

فضیلت خمس

خمس یکی از فرایض اسلامی است که خداوند متعال آن را برای پیامبر اکرم = و ذریهٔ مکرّمش و به منظور اکرام و احترام آنان قرار داده است. کسی که از پرداخت آن امتناع کند، هرچند به مقدار کمی هم باشد، در ردیف ستمکاران خواهد بود. در حدیثی، ابوبصیر که یکی از محدثان بزرگ است، از امام باقر + پرسید: «کمترین چیزی که باعث داخل شدن در آتش جهنم می شود، کدام است؟» حضرت در پاسخ فرمود: «خوردن یک درهم از مال یتیم.» سپس افزود: «آن یتیم ما هستیم.»^۲

احکام خمس

فصل اول: موارد تعلق خمس

خمس به چه چیزهای تعلق می گیرد؟

در هفت چیز خمس واجب می شود:^۳

۱. درآمد کسب و در بعضی جاها هم، درآمد حاصل از غیر کسب؛

۲. مال حلال مخلوط به حرام؛

۳. معدن؛

۴. گنج؛

۵. جواهری که به واسطهٔ غواصی یعنی فرورفتن در دریا به دست می آید؛

۶. غنیمت جنگ؛

۷. بنا بر مشهور، زمینی که کافر ذمی از مسلمان بخرد.

۱. منافع کسب و غیر کسب

قبل از ورود به اصل مسائل خمس و بیان اینکه چه اموالی مشمول خمس است و چه اموالی خمس ندارد، ابتدا احکام مربوط به سال خمسی را بیان می کنیم.

۲. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۴۸۳؛ حسین نوری، مستدرک الوسائل، ج ۷، ص ۲۷۷.

۳. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۱؛ سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس.

سال خمسی

ابتدای سال خمسی

ابتدای سال خمسی چه زمانی است؟

افراد به چند دسته تقسیم می‌شوند:^۴

الف. افراد شاغل مثل کاسب، صنعتگر، کارمند و کشاورز.

مبدأ سال کسانی که درآمد تدریجی روزانه دارند، روز شروع به کسب و کار است و مبدأ سال کسانی که درآمد کارشان در زمان معینی به دست می‌آید، روزی است که درآمد در اختیارشان قرار می‌گیرد؛ مانند کارمند وقتی که اولین حقوق به حسابش واریز می‌شود و کشاورز هنگام جمع‌آوری محصول و باغدار در زمان چیدن میوه. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام فاضل، گلپایگانی، بهجت و صافی)^۵

اولین درآمد، سر سال اوست. (آیات عظام خویی، مکارم، تبریزی، زنجانی و وحید*)

از وقتی است که شروع به کار می‌کنند. (آیات عظام سیستانی و نوری*)

ب. ابتدای سال خمسی افراد غیرشاغل، مانند کسانی که اتفاقاً معامله‌ای کنند مثل زنان خانه‌دار و محصلان، همان زمان حصول فائده است. (مراجع عظام تقلید)

تعیین سال برای هر مال

آیا انسان می‌تواند برای هر درآمدی، یک سال مستقل قرار دهد؟^۶

الف. افراد یک‌شغله

افراد شاغل نمی‌توانند برای هر منفعت و سود کسبشان سال جداگانه‌ای در نظر بگیرند. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام سیستانی، مکارم، بهجت، وحید، صافی، گلپایگانی و نوری*) می‌توانند برای هر درآمدی یک سال خمسی قرار دهند. (آیات عظام فاضل، خویی، تبریزی و زنجانی*)

۴. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ۱۷۶۵؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۸۲؛ سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۶۰؛ سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، ص ۳۸۹؛ محمدتقی بهجت، وسیله النجاة، م ۱۳۸۲؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات جدید، س ۹۹۴؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتای خصوصی به شماره ۹۰۱۶.

۵. شایان ذکر است آیات عظام گلپایگانی، صافی و محمدتقی بهجت به حکم کارمند تصریح نکرده‌اند؛ ولی این حکم از فتوای آنان اقتباس می‌شود.

۶. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ۱۷۶۵؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۲۰۳؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۵۲؛ جواد تبریزی، استفتائات، ج ۲، ص ۱۵۲؛ س ۷۰۹؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۰؛ م ۱۲۱۸ و کتاب الخمس، م ۱۲۱۸؛ فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۲۰۳؛ س ۸۰۹.

۷. برای هر سودی سالی است (لکل ربح سنه) و آنچه در جامع المسائل آمده است، مربوط به فردی است که درآمدش در هر روز به مقداری است که به صورت مستقل نمی‌شود آن را محاسبه کرد؛ وگرنه اگر آن هم به صورت مستقل محاسبه شود، می‌تواند برای هر کدام سال مستقل قرار دهد. (استفتای خصوصی ۶۴، ۶۳۵، ۲۷ تیر ۱۳۸۹)

ب. افراد چندشغله^۸

افرادی که چند شغل متفاوت داشته باشند که حساب دخل و خرج هر کدام از هم جدا باشد، می‌توانند برای هر شغل سال جداگانه‌ای قرار دهند. (حضرت امام*^۹ و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام خویی، بهجت، سیستانی، تبریزی و فاضل)

باید همه منافع را یکجا حساب کند. (آیات عظام نوری، وحید، صافی، مکارم و گلپایگانی)

ج. افراد غیرشاغل

افرادی که شاغل نیستند، یعنی کسانی که شغلی ندارند که از آن مخارج زندگی را به دست آورند:^{۱۰} نمی‌توانند چند سال خمسی داشته باشند و تمام درآمدها یک سال خمسی دارد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیت‌الله مکارم)

می‌توانند برای هر درآمد خود، یک سال مستقل قرار دهند. (آیات عظام سیستانی، خویی، تبریزی، فاضل، بهجت، نوری و صافی)

ملاک شاغل بودن

ملاک شاغل بودن چیست؟

ملاک شاغل بودن در مبحث خمس این است که درآمد کسبی شخص در طول سال، نسبت به مخارج و مصارف سالانه‌اش مقدار درخور توجهی باشد. برای مثال اگر درآمد کسبی فرد به اندازه ۵ درصد مخارجش باشد، این فرد عرفاً

۸. سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م ۱۲؛ سیدابوالقاسم خویی، حاشیه العروة الوثقی، کتاب الخمس، م ۵۶؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۲۱۸؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۲۱۸؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، م ۱۷۷۳؛ آیت‌الله فاضل: می‌تواند برای هر درآمد، سال مستقل قرار دهد (استفتای خصوصی ش ۵۶۸۵، ۲۴ فروردین ۱۳۸۵)؛ حسین نوری همدانی، استفتای خصوصی ۲۱ فروردین ۱۳۸۵؛ جواد تبریزی، استفتای خصوصی ش ۱۸۲۷، ۲۰ فروردین ۱۳۸۵؛ آیت‌الله صافی: ظاهراً قراردادن سال جداگانه مانعی ندارد؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتای خصوصی به شماره ۵۱۹۰۱۳، ۱۵ ربیع‌الاول ۱۴۲۷؛ سیدعلی سیستانی، استفتای خصوصی شماره ۸۱۵۴ از دفتر قم؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، م ۱۲۱۸؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۴۹۵؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۹۰ و منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۵۲؛ م ۱۲۱۸؛ سیدمحمدرضا گلپایگانی، هدایه العباد، ج ۱، ص ۳۲۵، م ۱۶۲۸؛ لطف‌الله صافی، هدایه العباد، ج ۱، ص ۳۲۵، م ۱۶۲۷؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، مسئله ۱۷۷۳؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتای خصوصی به شماره ۹۰۱۶.

۹. شایان ذکر است حضرت امام* در توضیح المسائل می‌فرماید که چنانچه حساب دخل و خرج مستقل باشد، باید سال جداگانه داشته باشند؛ ولی در استفتائات می‌فرماید می‌تواند سال جداگانه قرار بدهد. (سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، خمس، س ۱۷)

۱۰. محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۱۱، س ۳۴۱۲؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۵۲، م ۱۲۱۸؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۲۰۳، س ۸۰۹؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۵۲، م ۱۲۱۸؛ جواد تبریزی، استفتائات، ج ۲، ص ۱۵۲، س ۷۰۹ و منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۰، م ۱۲۱۸؛ لطف‌الله صافی، استفتای خصوصی ۷۵۴، ۲۴ رجب ۱۴۳۱؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتای خصوصی به شماره ۸۹/۴/۸۳۴۶۲۳ و استفتا از دفتر به شماره ۵۱۹۰۱۳؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای خصوصی به شماره ۵۸۰۳۰، ۱۷ تیر ۱۳۸۹.

شاغل محسوب نمی‌شود؛ اما اگر درآمد مدنظر ۲۵ درصد مخارجش باشد، عرفاً شاغل محسوب می‌شود. (آیت‌الله سیستانی^{۱۱})

وجوب تعیین سال خمس^{۱۲}

آیا تعیین سال خمس واجب است؟^{۱۳}

افرادی که درآمد شخصی هرچند به مقدار کم داشته باشند، خواه مجرد باشند یا متأهل، واجب است سال خمس داشته باشند و درآمد سالانه خود را محاسبه کنند تا اگر چیزی از درآمد تا پایان سال باقی ماند، خمسش را بپردازند. البته حساب سر سال خمس و محاسبه درآمد سالانه واجب مستقل نیست؛ بلکه راهی برای شناخت مقدار خمس است و وقتی واجب می‌شود که انسان بداند خمس به او تعلق گرفته، ولی مقدار آن را نمی‌داند؛ ولی اگر از منفعت کسب چیزی نزدش نماند و همه آن در مئونه زندگی مصرف شود، خمس به او تعلق نمی‌گیرد تا آن را حساب کند. (رهبر معظم انقلاب//)

تعیین سال به شمسی یا قمری

آیا برای تعیین سال خمس، سال شمسی محاسبه شود یا قمری؟^{۱۴}

- الف. مخیر است که به هر کدام حساب کند. (مشهور)
ب. بنا بر احتیاط واجب، سال خمس را سال قمری قرار دهد. (آیت‌الله وحید[×])

تخیر بدوی یا استمراری

مراجعی که می‌فرمایند در تعیین سال خمس، مکلف مخیر است، آیا این تخیر در سال اول است یا در هر سالی مخیر است؟^{۱۵}

- الف. تخیر برای هر سال است. (رهبر معظم انقلاب//)
ب. فقط سال اول مخیر است. (آیت‌الله مکارم[×])

زمان وجوب خمس

آیا انسان می‌تواند در بین سال هروقت منفعتی به دستش آمد، خمسش را بدهد؟

۱۱. سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۹۹.

۱۲. به نظر می‌رسد مقصود از وجوب تعیین سال خمس این است که فرد باید در سررسید سال خمس، درباره وظیفه خود در پرداخت خمس تحقیق کند.

۱۳. سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۹۹۴ و ۹۹۷.

۱۴. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۶؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۸۳؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات جدید، س ۱۰۰۰.

۱۵. سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتای خصوصی به شماره ۵۰۷۱۰۵؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت به شماره ۹۳۱۰۲۸۰۰۴۳.

می‌تواند در بین سال هروقت منفعتی به دستش آمد، خمسش را بدهد و جایز است تا آخر سال خمسی پرداخت خمس را به تأخیر بیندازد. (مشهور)^{۱۶}

می‌تواند در بین سال هروقت منفعتی به دستش آمد، خمسش را بدهد؛ ولی اگر بداند که تا آخر سال به آن نیازی پیدا نمی‌کند، باید فوراً خمس آن را بدهد و در صورتی که نمی‌داند منفعت وی از مخارج سالش زیاد می‌آید یا نه، جایز است دادن خمس را تا آخر سال به تأخیر بیندازد. برای دادن خمس می‌تواند سال شمسی یا قمری را ملاک قرار دهد. (آیت‌الله زنجانی[×])^{۱۷}

می‌تواند در بین سال هروقت منفعتی به دستش آمد، خمسش را بدهد؛ ولی اگر بداند که تا آخر سال به آن نیازی پیدا نمی‌کند، بنا بر احتیاط واجب فوراً خمسش را پرداخت کند. (آیت‌الله سیستانی[×])

تغییر سال خمس

آیا تغییر زمان حساب سال خمس جایز است؟^{۱۸}

تقدیم و تأخیر سال خمس جز با اجازه حاکم شرع جایز نیست. (حضرت امام^{*})
تقدیم و تأخیر سال خمس جایز نیست، مگر با اجازه ولی امر خمس و بعد از حساب مدت گذشته و مشروط به اینکه موجب واردشدن ضرر به صاحبان خمس نشود. (رهبر معظم انقلاب[/])
در صورتی که ضرری به اهل خمس وارد نشود، جایز است. (آیت‌الله فاضل[÷])

جلو انداختن حساب سال، به هر اندازه، اشکال ندارد؛ ولی تأخیر آن جز با اجازه حاکم شرع جایز نیست. مثلاً اگر سال خمس فردی، اول فروردین بوده است، حال می‌خواهد آن را اول تیر قرار دهد، اول فروردین خمس مالش را پرداخت می‌کند؛ سپس اول تیر هم که رسید، خمس درآمد سه ماه اخیر را بپردازد. به این ترتیب، سال خمس فرد عوض می‌شود. (مشهور)

تغییر سال خمس در صورت ضرر به اهل خمس

اگر کسی سال خمس‌اش را زودتر قرار بدهد که موجب ضرر به اهل خمس باشد، آیا جایز است؟^{۱۹}

۱۶. سیدمحمدکاظم طباطبایی، *العروة الوثقی مع التعليقات*، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۷۲؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، *توضیح المسائل* مراجع، م ۱۷۶۶؛ حسین وحید خراسانی، *توضیح المسائل*، م ۱۷۸۳.

۱۷. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، *توضیح المسائل* مراجع، م ۱۷۶۶.

۱۸. ناصر مکارم شیرازی، *استفتائات*، ج ۱، ص ۱۱۰، س ۳۵۳؛ محمد فاضل لنکرانی، *جامع المسائل*، ج ۱، ص ۲۰۳، س ۸۰۸؛ محمدتقی بهجت، *استفتائات*، ج ۳، ص ۸، س ۳۴۰۱؛ جواد تبریزی، *استفتائات*، ج ۲، ص ۱۸۰، س ۸۳۳؛ سیدعلی سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، ص ۴۰۵، م ۱۲۴۶؛ سیدابوالقاسم خویی و حسین وحید خراسانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، ص ۳۶۱، م ۱۲۴۶؛ حسین نوری همدانی، *هزارویک مسئله فقهی*، ج ۱، ص ۹۱، س ۳۲۰؛ لطف‌الله صافی، *هدایة العباد*، ج ۱، ص ۲۸۰، م ۱۶۴۱؛ سیدمحمدرضا گلپایگانی، *هدایة العباد*، ج ۱، ص ۳۲۷، م ۱۶۴۲؛ محمد فاضل لنکرانی، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۸۰۸؛ سیدعلی خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتائات*، س ۱۰۰۱؛ سیدروح‌الله خمینی، *توضیح المسائل* فارسی، ص ۴۳۴، س ۴۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، *استفتای خصوصی به شماره ۵۹۹۰*.

همان طور که در سؤال قبل ذکر شد، در صورتی که ضرر به اهل خمس باشد، جایز نیست. (رهبر معظم انقلاب / و آیت‌الله فاضل ÷)

در صورتی که ضرر به اهل خمس باشد نیز جایز است. (آیات عظام سیستانی × و مکارم ×)

فوت و سال خمسی

اگر شخص در بین سال خمسی‌اش بمیرد، آیا به منافع بین سال، خمس واجب می‌شود؟^{۲۰}
اگر انسان در اثنای سال از دنیا برود، باید مخارج تا موقع مرگ او را از آن منفعت کسر کنند و خمس باقی‌مانده را بدهند. (مشهور)

احتیاط بر ورثه کبار آن است که از سهم خودشان مخارج وارث تا موقع مرگش را از آن منفعت کسر کنند و سپس خمس آن را بدهند. (آیت‌الله تبریزی ÷)

اگر انسان شاغل در اثنای سال از دنیا برود، باید مخارج تا موقع مرگش را از آن منفعت کسر کنند و خمس باقی‌مانده را بدهند. البته مخارج کفن و دفن و مراسم ترحیم که اگر از مال میت مصرف نشود، آبروی میت در خطر است، از مخارج میت به شمار می‌آید و خمس به آن‌ها تعلق نمی‌گیرد. (آیت‌الله زنجانی ×)

اگر فرد منفعت و درآمدی به دست آورد و در اثنای سال بمیرد، مثلاً تا موقع مرگش از آن منفعت کسر می‌شود و واجب است خمس درآمد باقی‌مانده، بدون انتظار کامل شدن سال، فوراً پرداخت شود و کسر کردن مخارج بعد فوت، مانند هزینه کفن و دفن و مراسم ترحیم، از درآمد باقی‌مانده جایز نیست. البته اگر متوفی از کسانی بوده که عمداً خمس نمی‌داده و به دادن خمس هم وصیت نکرده است، پرداخت خمس درآمد سال آخر او بر ورثه واجب نیست. (آیت‌الله سیستانی ×)

تقارن حقوق با سال خمسی

اگر حقوق انسان در روز سررسید سال خمسی واریز شود یا در آن روز درآمدی کسب کند، آیا به آن درآمد خمس تعلق می‌گیرد؟^{۲۱}

۱۹. محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۰۸ و اقتباس از اطلاق این فتوا: سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۰۳؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت: سؤال: آیا تغییر زمان حساب سال، جایز است؟ جواب: جلوانداختن حساب سال به هر اندازه هیچ مانعی ندارد؛ ولی تأخیر آن، جز با اجازه حاکم شرع، جایز نیست.

۲۰. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۷؛ سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی، کتاب الخمس، م ۶۸؛ لطف‌الله صافی، هدیة العباد، ج ۱، ص ۲۷۹، م ۱۶۳۴، سیدمحمدرضا گلپایگانی، هدیة العباد، ج ۱، م ۱۶۳۵، سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیلة، ج ۱، ص ۳۶۰، م ۱۸؛ سیدروح‌الله خمینی، محمدتقی بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۹۶، م ۱۱؛ سیدعلی سیستانی، احکام خمس، م ۸؛ جواد تبریزی، توضیح المسائل، ۱۷۷۶.

۲۱. محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۸، س ۳۴۰۲؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به‌شماره ۹۴۰۹۲۶۰۰۲۱؛ حسین وحید خراسانی، استفتا از سایت به‌شماره ۱۴۱۵۸؛ سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۵۰۵۰؛ حسین نوری همدانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۲۸۸۸.

حقوق ذکر شده، از درآمد سال وصول آن است؛ مگر به نحوی که ربح زائد بر مئونه سال بر آن صادق نباشد. (آیت الله بهجت ÷)

اگر آن روز، آخر سال خمسی است، خمس تعلق می گیرد؛ ولی اگر اول سال آینده باشد، خمس تعلق نمی گیرد. مثلاً هرگاه اول فروردین، اول سال خمسی شخص باشد، پولی که در اول فروردین به او می دهند، خمس ندارد؛ ولی پولی که در آخر اسفند به دست می آورد، مشمول خمس است. (آیات عظام مکارم × و نوری ×)

حقوق کارهایی که در سال گذشته انجام شده، درآمد سال گذشته است و خمس دارد و همچنین درآمد حاصل شده در روز سال خمسی، متعلق خمس است؛ مگر سال خمسی صبح باشد و درآمد در شب به دست بیاید. (آیت الله وحید ×)

سال خمسی هرچیزی، یک سال بعد از به دست آوردن آن است. البته برای سهولت، می توان یک روز را برای محاسبه خمس اموال قرار داد؛ بنابراین در فرض سؤال که یک سال از به دست آوردن آن درآمد نگذشته است، خمس آن مال واجب نشده است. البته اگر انسان بداند از مالی، تا آخر سال استفاده نخواهد کرد، وجوب پرداخت خمس آن فوری است. (آیت الله زنجانی ×)

حقوق معوقه

جایی که در آن کار می کنم، چند سال است مبلغی به من بدهکار است که تاکنون آن را نپرداخته است. آیا به محض دریافت این مبلغ، به آن خمس تعلق می گیرد یا اینکه باید یک سال بر آن بگذرد؟^{۲۲}

مبالغی که طلب دارید، اگر بابت اجرت کار باشد و در سر سال خمسی دریافتش ممکن نباشد، جزو درآمد سال دریافت آن محسوب می شود که اگر در همان سال دریافت در مئونه مصرف شود، خمس ندارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام فاضل ÷، بهجت ÷ و گلپایگانی ÷)

خمس دارد. (آیات عظام سیستانی ×، وحید × و صافی ×)

اگر برای شخص خاص یا شرکت خصوصی کار کرده است، باید در همان سال که کار کرده است، تخمیس کند و اگر برای دولت اجیر شده، هروقت گرفت، از آرباح سال دریافت حساب می شود. (آیت الله تبریزی ÷)

۲۲. سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۱، کتاب الخمس، س ۱۴۱؛ سیدعلی خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۹۹؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۳۹؛ لطف الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۷۶، س ۶۲۲؛ جواد تبریزی، استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۷۹، س ۸۶۷؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۹، س ۴۳۰۳؛ سؤال ۳۹۳؛ بنده در ۲۵ دی (سر سال خمسی) خمس خود را پرداخته ام؛ اما در بهمن دستمزد کارهایی را که در سال قبل انجام داده بودم، دریافت کردم. با توجه به اینکه وصول آن در سال قبل برایم ممکن نبود، آیا پرداخت خمس آن لازم است یا جزو مئونه سال جدید حساب می شود؟ درباره حقوق دی که ابتدای بهمن دریافت می شود نیز همین مشکل وجود دارد. جواب: در هر دو مسئله، متعلق خمس است و پس از وصول، باید خمس آن را بپردازد و بنا بر احتیاط واجب، باید سال خمسی را سال قمری قرار داد. (حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۲۴۶ و ۱۲۵۱؛ استفتا از سایت، ۱۳۳۰؛

<http://wahidkhorasani.com/%D9%A1%D8%A7%D8%B1%D8%B3%DB%8C/%D8%B3%D8%A4%D8%A7%D9%A4%D8%A7%D8%AA%D8%B4%D8%B1%D8%B9%DB%8C#!/istifta/search/%D8%AE%D9%A5%D8%B3>

سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۳۰۸، س ۶۹؛ لطف الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۷۲، س ۶۰۶؛ سیدموسی شبیری زنجان، استفتا از سایت به شماره ۲۵۰۵۲.

اگر کاری که انجام داده است، سود کرده باشد، یعنی اجرتش بیشتر از اجرت بازاری اش باشد، مابه‌التفاوت سود همان معامله است و از زمان خود معامله باید سال خمسی را حساب کند. (آیت‌الله زنجانی^{۲۳})

پیش‌دریافت اجرت

اگر قبل از رسیدن سر سال خمسی، پولی را به‌عنوان پیش‌پرداخت دریافت کنیم و نیمی از کاری را که باید انجام دهیم، قبل از سر سال خمسی و نیمی دیگر را پس از آن، در سال خمسی جدید انجام دهیم، آیا پرداخت خمس کل پیش‌پرداخت واجب است؟^{۲۳}

پرداخت خمس در حد آن مقدار از مبلغ اجاره که کار مربوط به آن انجام گرفته و دریافت شده و تا سر سال خمسی در مخارج زندگی هزینه نشده باشد، واجب است. (رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام مکارم[×] و نوری[×])
اگر نصف کار قبل از سال خمسی انجام شده باشد، نصف اجرت، درآمد سال قبل محسوب می‌شود. در این صورت اگر نصف اجرت را نگرفته باشد یا گرفته ولی هزینه نشده باشد، متعلق خمس است. (آیات عظام وحید[×] و زنجانی[×])

معنای فوریت در وجوب پرداخت خمس

آیا پرداخت خمس واجب فوری است؟ یعنی اگر شخص، سر سال خمسی، خمس اموالش را جدا کرده باشد، آیا لازم است همان وقت آن را به مرجع خود تحویل دهد یا اینکه فاصله بین جداکردن و پرداخت کردن اگر متعارف باشد، اشکال ندارد؟^{۲۴}

پرداخت خمس فوریت دارد و اگر پرداخت فوری مشکل است، می‌تواند تا زمان امکان پرداخت، از طریق تماس تلفنی اجازه بگیرد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام سیستانی[×] و مکارم[×])
در پرداخت خمس نباید کوتاهی کند. (آیت‌الله زنجانی[×])

تأخیر در ادای خمس

تأخیر در پرداخت خمس تا سال آینده چه حکمی دارد؟^{۲۵}
تأخیر در پرداخت خمس از سال خمسی به سال دیگر جایز نیست. البته هر وقت آن را بپردازد، بدهی ادا می‌شود. (رهبر معظم انقلاب/ و آیت‌الله سیستانی[×])

خمس انواع درآمد

آیا به هر درآمدی خمس تعلق می‌گیرد؟^{۲۶}

۲۳. سیدعلی خامنه‌ای، سایت: <http://www.leader.ir/fa>؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به‌شماره ۹۴۰۹۲۶۰۰۲۲؛ حسین وحید خراسانی، استفتا از سایت به‌شماره ۱۴۱۵۹؛ سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۵۰۵۲؛ حسین نوری همدانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۲۸۹۰.

۲۴. ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به‌شماره ۹۴۰۹۳۰۰۱۲۳؛ سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۵۱۷۴؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، احکام خمس، م ۲۰۴؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، م ۲۳۷۰.

۲۵. سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات خمس، م ۲۰۵؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، م ۲۳۷۰.

درآمدها دو قسم هستند:

الف. درآمدهای کسبی: هرگاه انسان از یکی راههای زیر مالی به دست آورد، باید خمس یعنی یک‌پنجم آن را به‌دستوری که بعداً گفته می‌شود بدهد: تجارت، صنعت، کشاورزی، اجاره، صید حیوانات آبی یا خشک‌زی، جمع‌آوری اشیای مباح مثل گیاهان دارویی از بیابان‌ها و جنگل‌ها یا کسب‌های دیگر. حتی اگر نماز و روزه میتی را به جا آورد و از اجرت آن مالی تهیه کند، چنانچه از مخارج سال خود و خانواده‌اش زیاد بیاید، باید خمسش را بدهد. (مراجع عظام تقلید)^{۳۷}

ب. درآمدهای غیرکسبی: مانند هدیه.

درآمدهای غیرکسبی

اگر فرد از غیرکسب، مالی به دست آورد، در صورتی که در انتهای سال خمسی زیاد بیاید، آیا خمس دارد؟^{۳۸} واجب نیست خمس آن را بدهد؛ اگرچه احتیاط مستحب است که خمس آن را هم بدهد. (حضرت امام * و ۵ رهبر معظم انقلاب / و آیت‌الله نوری ×)

اگر کم باشد، خمس ندارد. (آیات عظام تبریزی ÷ و وحید ×)
خمس دارد. (آیات عظام خویی ÷، گلپایگانی ÷، سیستانی × و صافی ×)
بنا بر احتیاط واجب، خمس دارد. (آیات عظام فاضل ÷، بهجت ÷ و مکارم ×)
خمس دارد و اگر کم باشد، بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت‌الله زنجانی ×)

مقصود از مال کم‌ارزش

مقصود از درآمد غیرکسبی اندک که خمس به آن تعلق نمی‌گیرد، چیست؟
اگر مال کم‌ارزشی باشد که نوعاً تا آخر سال مصرف می‌شود، خمس ندارد؛ و آلا باید تخمیس شود. (آیت‌الله تبریزی ÷)^{۳۹}

۲۶. سیدمحمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۵۲.

۲۷. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۵۲؛ سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، الخامس؛ سیدمحمدرضا گلپایگانی و لطف‌الله صافی، هدایه العباد، الخامس؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع.

۲۸. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی، السابع؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، الخامس؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ۱۷۵۳؛ حسین نوری همدانی، توضیح المسائل، م ۱۷۴۶؛ سیدعلی خامنه‌ای، جوبه الاستفتائات، س ۸۵۱؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ جواد تبریزی، توضیح المسائل، م ۱۷۶۲؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۸، السابع؛ جواد تبریزی، توضیح المسائل، م ۱۷۶۲.

۲۹. جواد تبریزی، استفتائات، ج ۱، م ۸۱۹.

یارانه^{۳۰}

آیا به یارانه‌هایی که دولت به حساب‌های بانکی افراد واریز می‌کند، خمس تعلق می‌گیرد؟^{۳۱}
واجب نیست خمس آن را بدهند؛ اگرچه احتیاط مستحب است که خمس آن را هم بدهند. (حضرت امام^{*} و رهبر معظم انقلاب / و آیت‌الله نوری[×])

تا زمانی که وجوه مذکور از حساب بانکی به صورت وجه نقد برداشت نشده است، مشمول خمس نیست. در صورت برداشت، جزو درآمد همان سال برداشت محسوب می‌شود که چنانچه تا پایان سال باقی بماند و صرف در مئونه نشود، مشمول خمس خواهد بود. (آیت‌الله سیستانی[×])

یارانه‌ها بنا بر احتیاط خمس دارند؛ اما ما خمس آن را فعلاً می‌بخشیم. (آیت‌الله مکارم[×])

خمس صدقه مستحبی

آیا به مالی که از طریق صدقه مستحبی به دست آمده است، خمس تعلق می‌گیرد؟^{۳۲}
خمس به آن تعلق نمی‌گیرد. (حضرت امام^{*} و رهبر معظم انقلاب / و آیت‌الله نوری[×])^{۳۳}
خمس تعلق می‌گیرد. (آیات عظام خویی[÷]، زنجانی[×]، اراکی[÷]، تبریزی[÷] و وحید[×])
بنا بر احتیاط واجب، خمس تعلق می‌گیرد. (آیات عظام گلپایگانی[÷]، صافی[×]، سیستانی[×] و فاضل[÷])
اگر با گرفتن آن مال، دیگر فقیر نباشد، واجب است خمس آن را بدهد. (آیت‌الله بهجت[÷])
اگر از بابت فقیربودن نگرفته است، بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت‌الله مکارم[×])

مصادیق درآمد غیرکسبی

درآمدهای غیرکسبی شامل چه نوع درآمدهایی می‌شوند؟

درآمدهای غیرکسبی شامل درآمدهای زیر هستند: هدیه، شهریه طلاب، مبلغی که دفاتر مراجع به آورنده خمس پرداخت می‌کنند، عیدی، پاداش، جایزه، یارانه، سوغاتی، حقوقی که به‌عنوان مستمری، بعد از فوت شخص به همسر یا فرزندان می‌دهند، مال موصی به و منذور^{۳۴}، محصول وقف خاص که با زراعت و کار به دست نیاید، حقوقی که بنیاد

۳۰. شایان ذکر است که وجوه مذکور به صورت فیزیکی به افراد داده نمی‌شود؛ بلکه به صورت انتقال اعتباری پول از طریق سیستم بانکی به حساب سرپرست خانوار واریز می‌شود.

۳۱. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، م ۱۷۵۳؛ سیدعلی سیستانی، استفتائات، س ۱۲۹؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای خصوصی از سایت به شماره ۱۷۸۰۱۱۱۷۰۹۴.

۳۲. یارانه نوعی درآمد غیرکسبی است و به نظر ایشان، به درآمدهای غیرکسبی خمس تعلق نمی‌گیرد.

۳۳. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۵۱؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، م ۱۷۵۹؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۲؛ محمدتقی بهجت، وسیله النجاة، الخامس، ۱۳۷۹؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۶.

۳۴. چون صدقه نوعی درآمد غیرکسبی است و به نظر ایشان به درآمدهای غیرکسبی، خمس تعلق نمی‌گیرد.

جانبازان یا بنیاد شهید به جانبازان یا خانواده شهدا پرداخت می‌کند، مهریه، دیه، نفقه، وجوهات شرعی واجب و مستحب مانند خمس و زکات و کفارات و رد مظالم و صدقه مستحبی.^{۳۵}

خمس وجوهات شرعی مانند خمس و زکات

آیا مالی که فقیر بابت خمس یا زکات دریافت کرده است، خمس دارد؟^{۳۶}

مالی که فقیر بابت خمس یا زکات گرفته است، خمس ندارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام نوری*، سیستانی*، صافی*، گلپایگانی*، فاضل*، اراکی* و مکارم*)

اگر مالی که فقیر بابت خمس و زکات و صدقه مستحبی گرفته است، از مخارج سالش زیاد بیاید و شخص با گرفتن این مال، دیگر فقیر نباشد، واجب است خمس آن را بدهد. (آیت‌الله بهجت*)

مالی که فقیر بابت خمس دریافت کرده است، خمس ندارد؛ ولی مالی که بابت زکات دریافت کرده است، چنانچه از مخارج سال زیاد بیاید، خمس دارد. (آیت‌الله زنجانی*)

مالی که فقیر به‌عنوان خمس دریافت کرده است و از مخارج سال زیاد می‌آید، خمس دارد. (آیات عظام خویی* و تبریزی*)

مالی که فقیر به‌عنوان خمس دریافت کرده است، بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت‌الله وحید*)

خمس منافع خمس و زکات

آیا منفعت مالی که به‌عنوان خمس یا زکات دریافت کرده است، اگر از مخارج سالش زیاد بیاید، خمس دارد؟ مثلاً از درختی که بابت خمس به او داده‌اند، میوه‌ای به دست آورد.^{۳۷}

خمس ندارد؛ مگر اینکه آن مال را به‌قصد منفعت‌بردن و کسب نگه داشته باشد. (حضرت امام* و آیات عظام اراکی* و نوری*)

خمس دارد. (آیات عظام خویی*، تبریزی*، مکارم*، سیستانی*، صافی*، گلپایگانی* و وحید*)

اگر آن مال را به‌قصد منفعت‌بردن و کسب نگه داشته است، باید خمس بدهد؛ وگرنه بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت‌الله فاضل*)

خمس کفارات و رد مظالم

آیا مالی که فقیر بابت کفارات و رد مظالم دریافت کرده است، خمس دارد؟^{۳۸}

۳۵. سیدمحمد کاظم طباطبایی، *العروة الوثقی مع التعليقات*، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، السابع.

۳۶. سیدمحمد حسن بنی‌هاشمی خمینی، *توضیح المسائل* مراجع، م ۱۷۵۹؛ محمدتقی بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۳۸۳؛ حسین وحید خراسانی، *توضیح المسائل*، م ۱۷۷۶؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتا از سایت به‌شماره ۶۲۶۱۹۵.

۳۷. سیدمحمد حسن بنی‌هاشمی خمینی، *توضیح المسائل* مراجع، م ۱۷۵۹؛ سیدمحمد کاظم طباطبایی، *العروة الوثقی مع التعليقات*، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۵۱؛ حسین وحید خراسانی، *توضیح المسائل*، م ۱۷۷۶.

خمس ندارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیت‌الله نوری×)
 خمس دارد. (آیات عظام خویی، تبریزی ÷ و وحید×)
 بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت‌الله سیستانی×)
 اگر با گرفتن آن مال، دیگر فقیر نباشد، واجب است خمس آن را بدهد. (آیت‌الله بهجت ÷)

ارثیه

خمس ارث

آیا به ارث خمس تعلق می‌گیرد؟^{۳۹}

خمس ندارد؛ مگر جاهایی که استثنا خواهد شد. بنابراین آن اشیایی که در زمان حیات مورث خمس نداشته است، مانند خانه و اثاثیه منزلی که از آن استفاده شده و مؤنه شده است، چنانچه به ورثه به ارث برسد و ورثه توقع ارث‌بردن داشته باشند، بر ورثه پرداخت خمس آن‌ها لازم نیست. همچنین آن اشیایی که خمس داشته و مورث خمس آن را پرداخت کرده است، چنانچه به ورثه به ارث برسد و ورثه توقع ارث‌بردن داشته باشند، بر ورثه پرداخت خمس آن‌ها لازم نیست. (مراجع عظام تقلید)

خمس میراث لایحتسب

آیا میراث لایحتسب خمس دارد؟^{۴۰}

بنا بر احتیاط واجب، باید خمس آن را بدهد. (آیات عظام خویی، گلپایگانی، مکارم×، سیستانی×، بهجت، اراکی، تبریزی، فاضل و صافی×)
 بنا بر احتیاط مستحب، خمس آن را بدهد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیت‌الله نوری×)
 باید خمس بدهد. (آیت‌الله وحید×)

مقصود از میراث لایحتسب

مقصود از میراث لایحتسب چیست؟^{۴۱}

مورث خویشاوندی دوری با وارث دارد و وارث اطلاعی از چنین خویشاوندی و انتظار چنین ارثی را نداشته است. (حضرت امام* و آیات عظام گلپایگانی ÷ و مکارم×)

۳۸. نظر اول از این منابع اقتباس شده است: سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، م ۱۷۵۳؛ حسین نوری همدانی، توضیح المسائل، م ۱۷۴۶؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۵۱؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۲؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۲؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۲؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۱۵؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۸۰۶؛ سیدعلی خامنه‌ای، اقتباس از سایت به شماره ۶۲۶۱۹۵.

۳۹. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، م ۱۷۵۵.

۴۰. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، ج ۲، م ۱۷۵۴؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۱.

۴۱. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، ج ۲، م ۱۷۵۴؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۱.

از خویشاوندی، به شخص ارث برسد که وارث نمی‌داند با مورث خویشاوند است. (آیت‌الله بهجت^{۴۲})
ارث غیرمنتظره باشد. (آیت‌الله زنجانی[×])

ارثی به شخص برسد که توقع آن را نداشته است و از غیر پدر و پسر باشد. (آیت‌الله سیستانی[×])
وارث با کسی خویشاوندی داشته و گمان ارث‌بردن از او نداشته است. (آیات عظام خویی⁺، تبریزی⁺، فاضل⁺ و وحید[×])

ارثیه‌ای که مورث خمسش را نپرداخته است

مالی از کسی که معتقد به خمس است، به شخصی ارث می‌رسد و وارث می‌داند که متوفی خمس عین مال به‌ارث‌رسیده را نداده است. آیا چنین مالی خمس دارد؟^{۴۲}
باید خمس آن را بدهد. (حضرت امام^{*} و رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام فاضل⁺، اراکی⁺، گلپایگانی⁺، مکارم[×]، بهجت⁺، صافی[×] و وحید[×])

بنا بر احتیاط واجب، باید خمسش را بدهد. (آیت‌الله خویی⁺)
بنا بر احتیاط واجب، باید ورثه کبار از سهم خود خمس را پرداخت کنند. (آیت‌الله تبریزی⁺)
اگر خمسی هم بوده یا وصیت به ادای خمس کرده باشد، وارث باید خمس آن را بدهد. (آیت‌الله سیستانی[×])

تبدیل شدن مال متعلق خمس

اگر مورث مالی را که خمس به آن تعلق گرفته است، بفروشد و پولش در اموال مورث موجود باشد، وظیفه ورثه چیست؟^{۴۳}

اگر با عین پول خمس نداده جنسی را بخرد، یعنی به فروشنده بگوید این جنس را با این پول می‌خرم یا در وقت خریدن قصدش این باشد که از پول خمس نداده عوض آن را بدهد، چنانچه حاکم شرع یک‌پنجم معامله را اجازه بدهد، معامله آن مقدار صحیح است و انسان باید یک‌پنجم جنسی را که خریده است، به حاکم شرع بدهد. یا در وقت خریدن قصدش این باشد که از پول خمس نداده عوض آن را بدهد، اگر حاکم شرع آن را اجازه ندهد، معامله آن مقدار باطل است. در این صورت، اگر پولی که فروشنده گرفته، از بین نرفته است، حاکم شرع خمس همان پول را می‌گیرد و اگر پول مذکور از بین رفته است، عوض خمس را از فروشنده یا خریدار مطالبه می‌کند. (حضرت امام^{*})
اگر با عین پول خمس نداده جنسی را بخرد، یعنی به فروشنده بگوید این جنس را با این پول می‌خرم، معامله به‌مقدار خمس باطل است؛ مگر اینکه حاکم شرع آن را اجازه دهد. در این صورت باید یک‌پنجم جنسی را که خریده است، به حاکم شرع بدهد. (آیت‌الله مکارم[×])

۴۲. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، ص ۴۰۶، س ۱۸۲؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۵؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۵۴ (البته مرحوم تبریزی⁺ در توضیح المسائل می‌فرماید بنا بر احتیاط، خمس دارد؛ ولی در صراط النجاة، ج ۶ ص ۱۷۸، س ۶۴۰ می‌فرماید خمس ندارد)؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات جدید، س ۸۶۴.

۴۳. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۰.

اگر یک‌پنجم آن را اجازه بدهد، معامله آن مقدار صحیح است و انسان باید یک‌پنجم جنسی را که خریده است، به حاکم شرع بدهد. اگر حاکم شرع آن را اجازه ندهد، معامله آن مقدار باطل است. در این صورت، اگر پولی که فروشنده گرفته است، از بین نرفته باشد، حاکم شرع خمس همان پول را می‌گیرد و اگر پول مذکور از بین رفته است، عوض خمس را از فروشنده یا خریدار مطالبه می‌کند. (آیات عظام گلپایگانی، فاضل، زنجانی، وحید، صافی و نوری) وارث، خمس مال موجود را باید بدهد. (آیات عظام خویی، تبریزی و سیستانی)

مشغول‌بودن ذمه میت به خمس

اگر به گردن متوفی، خمس باشد و ورثه بدانند که متوفی خمس بدهکار بوده است، وظیفه چیست؟^{۴۴} باید از مال میت خمس را پرداخت کنند. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام خویی، گلپایگانی، اراکی، فاضل، تبریزی، وحید، بهجت، صافی و مکارم) اگر اهل خمس دادن نبوده است، پرداخت خمس لازم نیست. (آیت‌الله سیستانی)

معتقدنبودن متوفی به خمس

اگر میت از کسانی است که به خمس معتقد نیستند مثل کافر یا مخالف، چنانچه به مالش خمس تعلق گرفته باشد، وظیفه ورثه چیست؟^{۴۵} بر ورثه پرداخت خمس واجب نیست. (مراجع عظام تقلید)

شک در تعلق گرفتن خمس به مال مورث

اگر ورثه شک دارند که به مال میت خمس تعلق گرفته است یا نه، وظیفه ورثه چیست؟^{۴۶} پرداخت خمس واجب نیست. (مراجع عظام تقلید)^{۴۷}

شک در پرداخت خمس مورث

اگر ورثه شک کنند که متوفی در زمان حیاتش خمس مال خمس‌گرفته را پرداخته است یا نه، وظیفه‌شان چیست؟^{۴۸}

۴۴. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، ص ۴۱۶، س ۱۸۲؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۳۵۵، س ۲۴۳؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۵؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات جدید، س ۸۶۴

۴۵. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۴؛ سیدابوالقاسم خویی، سیدعلی سیستانی، حسین وحید خراسانی و تبریزی، ج ۱، م ۱۲۵۴.

۴۶. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، ص ۳۹۶، س ۱۴۸؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۱۱۲، س ۳۷۴۸؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۱۱.

۴۷. با توجه به اینکه شبهه موضوعیه است، بنا بر اجرای اصل برائت است.

۴۸. سیدابوالقاسم خویی، جواد تبریزی، صراط النجاة، ج ۳، س ۳۹۲؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۱۲؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، م ۳۳۱۱؛ سیدمحمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، کتاب الحج، شرایط وجوب حجه الاسلام، م ۱۰۶ و کتاب الزکاة، مسائل متفرقه، م ۵.

اگر عینی که متعلق خمس بوده است و در ادای آن شک دارند، موجود باشد، باید خمسش را پرداخت کنند و اگر موجود نیست، خمس واجب نیست. (حضرت امام* و آیات عظام گلپایگانی ÷ و خویی ÷)^{۴۹}

واجب است خمس را از اصل ترکه ادا کنند. (آیت الله فاضل ÷)

به احتیاط واجب، خمس را از اصل ترکه ادا کنند. (آیات عظام تبریزی ÷ و سیستانی ×)^{۵۰}

تقسیم مال متوفی قبل از پرداخت خمس

اگر وظیفه ورثه پرداخت خمس مال متوفی باشد و برخی از ورثه از پرداخت امتناع کنند، وظیفه چیست؟^{۵۱}

هر کس به اندازه سهم خود ضامن است و کافی است خمس سهم خویش را بپردازد. (رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام بهجت ÷، صافی ×، سیستانی ×، مکارم × و فاضل ÷)

تا کل دین ادا نشود، ورثه نمی توانند در سهم خود تصرف کنند. (آیات عظام خویی ÷ و تبریزی ÷)

تا کل دین ادا نشود، ورثه بنا بر احتیاط واجب نمی توانند در سهم خود تصرف کنند. (آیت الله وحید ×)

تقدم خمس یا قرض میت

اگر میت، هم خمس بدهکار باشد و هم قرض و حج بر گردنش باشد و تمامی ترکه برای ادای دیونش کافی نباشد، وظیفه چیست؟

الف. اگر مالی که خمس و زکات آن واجب شده، از بین نرفته و موجود است، باید اول خمس و زکات را بدهند. (اجماع)^{۵۲}

ب. اگر عین مالی که خمس و زکات بر آن واجب شده، از بین رفته است:^{۵۳}

باید مال را بین همه بدهکاری ها تقسیم کنند. (حضرت امام* و آیات عظام بهجت ÷، تبریزی ÷، فاضل ÷، زنجانی ×، صافی × و نوری ×)

باید اول قرض را بدهند؛ بعد اگر حج مدیون است، هزینه حج را و بعد خمس و زکات را بدهند. (آیت الله سیستانی ×)

احتیاط این است که اول قرض را بدهد و بعد سهم زکات را در حج مصرف کنند. (آیت الله مکارم ×)

۴۹. شایان ذکر است آیت الله گلپایگانی ÷ در مجمع المسائل، ج ۱، س ۲۴۲ تا ۲۴۴ می فرماید واجب نیست و مرحوم خویی ÷ در صراط النجاة، ج ۳، س ۳۹۲ قائل به وجوب به صورت مطلق است.

۵۰. شایان ذکر است وجوب پرداخت خمس به احتیاط واجب در صورتی است که فرد اهل خمس بوده باشد.

۵۱. محمد تقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۷۹، س ۳۶۴۲؛ سیدعلی خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۶۴، و استفتای خصوصی ش ۹۸۳۹؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۳۹۱؛ لطف الله صافی، استفتای خصوصی به شماره ۹۷۶، ۱۲ مهر ۱۳۸۵؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای خصوصی به شماره ۱۱۳۱۹، ۱۱ مرداد ۱۳۸۵؛ محمد فاضل لنکرانی، استفتای خصوصی به شماره ۶۰۱۱۰، ۲۹ مهر ۱۳۸۵؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الوصیه، م ۱۰۲۳؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الوصیه، م ۱۰۲۳؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، کتاب الوصیه، م ۱۰۲۳.

۵۲. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۹۸۹.

۵۳. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۹۸۹؛ سید محمد کاظم طباطبائی، العروة الوثقی، کتاب الحج، م ۸۳؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۲۰۰۶؛ مناسک، م ۳۲ و ۳۳.

باید مال او صرف در حج شود و در صورتی که چیزی باقی باشد، بین خمس و زکات و قرض قسمت کنند. (آیت‌الله خویی^{۵۴})

حج مقدم است و در صورتی که چیزی باقی باشد، بین خمس و زکات و قرض قسمت کنند. (آیت‌الله گلپایگانی^{۵۵})
در صورتی که صوره باشد، یعنی اولین مرتبه رفتن او به حج باشد و در راه حج، قبل از احرام مرده باشد، باید مالش را صرف حج کنند و اگر چیزی باقی ماند، بر خمس و زکات و قرض به نسبت قسمت کنند. در غیر این صورت، حج بر خمس و زکات مقدم است؛ ولی تقدم آن بر قرض، محل اشکال است. (آیت‌الله وحید^{۵۶})

مهریه

خمس مهریه

آیا به مهریه خمس تعلق می‌گیرد؟^{۵۴}

به مهریه خمس تعلق نمی‌گیرد، اگرچه احتیاط مستحب، دادن خمس است. (حضرت امام^{*} و رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام خویی^{۵۵}، گلپایگانی^{۵۶}، اراکی^{۵۷}، فاضل^{۵۸}، سیستانی^{۵۹}، تبریزی^{۶۰}، وحید^{۶۱}، صافی^{۶۲} و مکارم^{۶۳})
بنا بر احتیاط واجب اگر از مخارج سالش اضافه آمد، خمس دارد. (آیت‌الله بهجت^{۶۴})
مهری که زن در ازدواج دائم می‌گیرد، خمس ندارد؛ ولی مهری که در ازدواج موقت می‌گیرد، اگر از مخارج سالش زیاد بیاید، بنا بر احتیاط واجب، خمسش را بدهد. (آیت‌الله زنجانی^{۶۵})

عوض طلاق خلع

آیا به مالی که مرد به عوض طلاق خلع می‌گیرد، خمس تعلق می‌گیرد؟^{۵۵}

خمس تعلق نمی‌گیرد؛ اما احتیاط مستحب، دادن خمس است. (حضرت امام^{*} و رهبر معظم انقلاب /^{۵۶} و آیات عظام خویی^{۵۷}، اراکی^{۵۸}، گلپایگانی^{۵۹}، فاضل^{۶۰}، سیستانی^{۶۱}، تبریزی^{۶۲}، وحید^{۶۳}، صافی^{۶۴}، مکارم^{۶۵} و نوری^{۶۶})
اگر بیشتر از مهر بگیرد، بنا بر احتیاط خمس دارد. (آیت‌الله مکارم^{۶۷})
بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت‌الله بهجت^{۶۸})

۵۴. سیدمحمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، السابع؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۴؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ محمدتقی بهجت، توضیح المسائل، م ۱۳۷۸؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتاات جدید، س ۸۶۲

۵۵. سیدمحمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، السابع؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۴؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ محمدتقی بهجت، وسیله النجاة، م ۱۳۷۹.

۵۶. نظر ایشان از باب قاعدة کلی است که درباره درآمدهای غیر کسبی می‌فرماید خمس ندارد.

دیه

الف. دیه اعضا

آیا دیه اعضا یا ارش خمس دارد؟^{۵۷}

خمس ندارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام فاضل*، مکارم*، سیستانی*، تبریزی*، گلپایگانی*، نوری* و صافی*)
بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیات عظام اراکی* و بهجت*)

دیه قتل

آیا به دیه قتل، خمس تعلق می‌گیرد؟^{۵۸}

خمس ندارد. (مشهور)
خمس دارد. (آیت‌الله اراکی*)

وقف و نذر

وقف خاص

آیا مالی که از طریق وقف خاص، بدون اکتساب^{۵۹} به انسان می‌رسد، خمس دارد؟^{۶۰}
خمس به آن تعلق نمی‌گیرد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیت‌الله نوری*)
بنا بر احتیاط به آن خمس تعلق می‌گیرد. (آیات عظام گلپایگانی*، فاضل* و بهجت*)

۵۷. سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۳، ص ۲۸۱، س ۱۹۵؛ جواد تبریزی، استفتائات، ج ۲، ص ۱۷۲، س ۷۹۵؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۲۱۵، س ۸۶۲؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع، اقتباس از سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، الخامس؛ لطف‌الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۶۰۱؛ حسین نوری همدانی، هزارویک مسئله فقهی، ج ۱، س ۲۸۹؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۶۵۵؛ استفتائات از محضر آیت‌الله اراکی، ص ۶۷ و ۲۱؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات، ج ۱، ص ۱۰۱، س ۳۱۸؛ حسین وحید خراسانی، استفتائات موجود در واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهراء قم؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، احکام خمس، اقتباس از س ۱۰۹.

۵۸. سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۳، ص ۲۸۱، س ۱۹۸؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۲۱۵، س ۸۶۲؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۸۲، س ۳۶۵۵؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات، ج ۱، ص ۱۰۱، س ۳۱۸؛ لطف‌الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۷۱، س ۶۰۱؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۹۲، السابع؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، الخامس؛ جواد تبریزی، صراط النجاه، ج ۱۰، ص ۲۸۴، س ۸۲۸؛ استفتائات از محضر آیت‌الله اراکی، ص ۶۷ و ۱؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، احکام خمس، س ۱۰۹.

۵۹. شایان ذکر است چنانچه از طریق وقف خاص به صورت اکتساب و کار کردن بر روی وقف، منفعتی حاصل شود، خمس دارد.

۶۰. سیدمحمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما يجب فيه الخمس، السابع؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ محمدتقی بهجت، وسیله النجاه، م ۱۳۷۹؛ سیدعلی خامنه‌ای، توضیح المسائل آموزشی، ج ۱، درس ۶۷.

باید خمس آن را بدهد. (آیات عظام خویی، مکارم، سیستانی، وحید و تبریزی)

وقف عام

آیا مالی که از طریق وقف عام، بدون اکتساب^{۶۱} به انسان می‌رسد، خمس دارد؟
وقف عام حکم وقف خاص را دارد.

مالی که از طریق نذر حاصل شود

آیا به مالی که از طریق نذر به دست آید، خمس تعلق می‌گیرد؟^{۶۲}
خمس به آن تعلق نمی‌گیرد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب / و آیت‌الله نوری)
خمس دارد. (آیات عظام خویی، سیستانی، وحید و تبریزی)
بنا بر احتیاط واجب خمس تعلق می‌گیرد. (آیات عظام گلپایگانی، مکارم، فاضل و بهجت)

جهیزیه

جهیزیه برای دختر

آیا به جهیزیه‌ای که برای دختر تهیه می‌شود، خمس تعلق می‌گردد؟^{۶۴}
اگر انسان نتواند یکجا جهیزیه دختر را تهیه کند و مجبور باشد که هر سال مقداری از آن را تهیه کند، یا در شهری باشد که معمولاً هر سال مقداری از جهیزیه دختر را تهیه می‌کنند به‌طوری که تهیه‌نکردن آن عیب باشد، چنانچه در بین سال از منافع آن سال جهیزیه بخرد، خمس ندارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام فاضل، وحید و مکارم)

اگر متعارف چنین باشد که انسان جهیزیه دخترش را در سال‌های متعدد به‌طور تدریجی تهیه کند و در بین سال از منافع آن سال مقداری از جهیزیه مورد احتیاج را بخرد که از شانش زیاد نباشد و عرفاً تهیه آن مقدار در یک سال جزو مصارف سالانه متعارف او شمرده شود، لازم نیست خمس آن را بدهد. مثلاً در شهری که مرسوم است خانواده‌ها

۶۱. چنانچه از طریق وقف خاص به‌صورت اکتساب و کارکردن بر روی وقف منفعتی حاصل شود، خمس دارد.

۶۲. سیدمحمدکاظم طباطبایی، *العروة الوثقی مع التعليقات*، کتاب الخمس؛ اقتباس از: سیدابوالقاسم خویی، *منهاج الصالحین*، کتاب الخمس، السابع؛ سیدعلی سیستانی، *منهاج الصالحین*، کتاب الخمس، السابع؛ حسین وحید خراسانی، *منهاج الصالحین*، کتاب الخمس، السابع؛ جواد تبریزی، *منهاج الصالحین*، کتاب الخمس، السابع؛ محمدتقی بهجت، *وسيلة النجاة*، م ۱۳۷۹؛ اقتباس از: سیدعلی خامنه‌ای، *توضیح المسائل آموزشی*، ج ۱، درس ۶۷.

۶۳. آیت‌الله خویی در حاشیه عروه بنا بر احتیاط واجب می‌فرماید خمس دارد؛ ولی با عموم فتوای ایشان درباره خمس داشتن غیرتکسب که در منهاج و دیگر جاها می‌فرماید، تناسب ندارد.

۶۴. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۷۷۵ و ۱۷۷۷؛ *توضیح المسائل جامع*، ج ۱، م ۲۳۲۲، حسین وحید خراسانی، *توضیح المسائل*، م ۱۷۹۴؛ جواد تبریزی، م ۱۷۸۶؛ جواد تبریزی، *استفتائات*، ج ۱، س ۸۹۱؛ *استفتائات از محضر آیت‌الله اراکی*، ص ۷۰، خمس جهیزیه، س ۱؛ سیدعلی خامنه‌ای، *توضیح المسائل آموزشی*، ج ۱، درس ۷۰، مورد دوم.

جهیزیه دخترانشان را که در معرض یا آستانه ازدواج هستند، در طی چند سال و به تدریج فراهم می کنند و تهیه نکردن جهیزیه منافی شأن فرد باشد؛ هر چند به سبب اینکه نتواند در وقتش تهیه کند و این موجب صدمه به آبرویش شود. (آیت الله سیستانی^{۶۵})

اگر انسان در شهری باشد که معمولاً هر سال مقداری از جهیزیه دختر را تهیه می کنند، چنانچه در بین سال از منافع آن سال جهیزیه ای بخرد و از شأنش زیاد نباشد، خمس آن لازم نیست. (آیات عظام خویی^{۶۶}، نوری^{۶۷}، گلپایگانی^{۶۸} و صافی^{۶۹})

اگر نمی تواند یک دفعه آن را تهیه کند، ولی می تواند تدریجاً در طول چند سال آن را تهیه کند، خمس ندارد. (آیات عظام بهجت^{۷۰} و زنجانی^{۷۱})

اگر انسان در شهری باشد که معمولاً هر سال مقداری از جهیزیه دختر را تهیه می کنند، چنانچه در بین سال از منافع آن سال جهیزیه ای بخرد، بنا بر احتیاط لازم خمس آن را بدهد. (آیت الله تبریزی^{۷۲})

اگر انسان نتواند یکجا جهیزیه دختر را تهیه کند و مجبور باشد که هر سال مقداری از آن را تهیه کند، یا در شهری باشد که معمولاً هر سال مقداری از جهیزیه دختر را تهیه می کنند به طوری که تهیه نکردن آن عیب است، چنانچه در بین سال از منافع آن سال جهیزیه بخرد، بنا بر احتیاط خمس دارد. (آیت الله اراکی^{۷۳})

جهیزیه برای پسر

آیا پسر در این حکم ملحق به دختر است؟^{۷۴}

به جهیزیه دختر ملحق است. (حضرت امام^{*} و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام سیستانی^{۷۵}، فاضل^{۷۶}، بهجت^{۷۷}، نوری^{۷۸} و زنجانی^{۷۹})

تهیه لوازم ازدواج پسر در صورتی که این کار در میان مردم رایج باشد و به صورت هزینه معمولی در بیاید، خمس ندارد. (آیت الله مکارم^{۸۰})

به جهیزیه دختر ملحق نیست. (آیت الله گلپایگانی^{۸۱})

قراردادن جهیزیه دختر اول برای دختر دوم

اگر چیزی برای جهیزیه دختر اول خریده شود و بعد از ازدواج او، برای دختر دوم کنار گذاشته شود، آیا خمس دارد؟^{۸۲}

۶۵ گویا نظر ایشان در استفتائات با توضیح المسائل مطابق نیست: اگر انسان در شهری باشد که معمولاً هر سال مقداری از جهیزیه دختر را تهیه می کنند، چنانچه در بین سال از منافع آن سال جهیزیه ای بخرد، باید خمس بدهد.

۶۶ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۳۵۰۳ و ۳۵۰۵؛ سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۱، ص ۳۵۴، س ۳۰؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۷۴۷؛ سیدعلی سیستانی، احکام خمس، م ۳۲؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۲۲؛ حسین نوری همدانی، هزارویک مسئله فقهی، ج ۲، ص ۳۳۴؛ سیدعلی خامنه ای، توضیح المسائل آموزشی، ج ۱، درس ۷۰، مورد دوم؛ سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، اقتباس از ذیل م ۱۷۷۷؛ گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۱۶۹.

۶۷ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۳۶، س ۳۵۰۱؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۱۶۹؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۸۷، س ۷۴۴.

خمس ندارد. (آیت‌الله بهجت ÷)

در صورتی که تهیهٔ جهیزیه برای دختر دوم نیز لازم باشد، خمس ندارد. (آیت‌الله فاضل ÷)
آنچه از وسایل زندگی که برای دختر اول تهیه شده است و در منزل مانده است، مشمول خمس است. (آیت‌الله گلپایگانی ÷)

تحويل ندادن جهیزیه

چنانچه جهیزیه را به سبب ازمدافعتان یا انصراف از ازدواج و مانند این‌ها به دختر ندهند که او مصرف کند، چه حکمی دارد؟^{۶۸}

هرجا که تهیهٔ جهیزیه معمول و لازم است، خمس ندارد؛ مثلاً دختر در آستانهٔ ازدواج است یا تهیهٔ آن جز به صورت تدریجی، میسر نیست. در غیر این صورت، پرداخت خمس آن واجب است. (آیت‌الله مکارم ×)
در صورتی که از زمان انصراف از پرداخت آن به عنوان جهیزیه، تا یک سال صرف در مؤنه نشود، خمس آن واجب است. (آیات عظام زنجانی × و نوری ×)
خمس دارد. (آیت‌الله وحید ×)

پول جهیزیه

آیا کنار گذاشتن پول برای خرید جهیزیه خمس دارد؟^{۶۹}
پول کنار گذاشته شده خمس دارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام سیستانی ×، خویی ÷، تبریزی ÷ و گلپایگانی ÷)
در صورتی که بدون این کار نتوانند جهیزیه را تهیه کنند، خمس ندارد. (آیات عظام فاضل ÷، بهجت ÷، صافی ×، وحید ×، نوری × و زنجانی ×)
به پول کنار گذاشته شده برای جهیزیه خمس تعلق می‌گیرد؛ اما اگر زیاد در زحمت باشند، ما خمس آن را به آن‌ها می‌بخشیم. (آیت‌الله مکارم ×)

۶۸. سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به شماره ۲۱۲۹۳، ۱۵ شهریور ۱۳۹۴؛ حسین وحید خراسانی، استفتا از سایت به شماره ۱۰۴۷۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره ۹۴۰۶۱۵۰۰۳۵؛ حسین نوری همدانی، استفتا از سایت به شماره ۲۱۶۸۱.

۶۹. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، کتاب الخمس، ص ۳۵۳، س ۲۸؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۳؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۳؛ جواد تبریزی، استفتائات، ج ۱، س ۸۹۱ و ج ۲، س ۷۶۳؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، س ۱۷۳؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۴۵؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۴۹۹؛ توضیح المسائل، م ۱۳۹۱؛ لطف‌الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۷۵۰؛ حسین وحید خراسانی، سایت، استفتائات خمس، س ۴۶۷؛ محمدتقی بهجت، وسیله النجاة، م ۱۰؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات، ج ۳، س ۳۳۴ (البته ظاهراً باید برای هر جهیزیه اجازه خاص گرفته شود)؛ حسین نوری همدانی، هزارویک مسئله فقهی، ج ۲، س ۳۸۰؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۲۲.

سیسمونی ۷۰

متعارف است خانواده دختر همانند جهیزیه، لباس و وسایلی را تحت عنوان سیسمونی فراهم می کنند. آیا به این وسایل خمس تعلق می گیرد؟ در صورت تعلق خمس، چه کسی و چه زمانی باید آن را پرداخت کند؟^{۷۱}

آنچه جزو مخارج خانواده دختر محسوب می شود، خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/)

اگر تهیه آن از قبل متعارف باشد، به نحوی که اگر از قبل تهیه نکند، برای تهیه اش در موقع خود به سختی می افتد، خمس ندارد. (آیت الله سیستانی×)

حکم جهیزیه را دارد و خمس ندارد. (آیات عظام بهجت÷ و صافی×)

در صورتی که در آستانه نیاز باشد و تهیه آن جز به صورت تدریجی ممکن نباشد، خمس ندارد. (آیت الله مکارم×)

چنانچه نتواند یکجا آن را بخرد و ناچار باشد که تدریجاً تهیه کند، متعلق خمس نیست. (آیت الله نوری× و فاضل÷)

آنچه به طور متعارف در معرض استفاده در طول سال است یا مصرف می شود، خمس ندارد و آنچه زائد است، در آخر سال خمس آن را مالک آن باید پردازد. (آیت الله تبریزی÷)

حکم پس انداز

الف. پس انداز از روی قناعت؛

ب. پس انداز مسکن.

پس انداز از روی قناعت

اگر از روی قناعت مقداری از درآمد خود را پس انداز کنیم، آیا به آن خمس تعلق می گیرد؟^{۷۲}

چنانچه یک سال از آن بگذرد، خمس دارد. (مشهور)

بنا بر احتیاط واجب، خمس دارد. (آیت الله مکارم×)

پس انداز برای تهیه مسکن

آیا به پولی که برای تهیه مسکن در طول چند سال کنار گذاشته می شود، خمس واجب می شود؟^{۷۳}

-
۷۰. شایان ذکر است چنانچه سیسمونی قبل از سررسید سال خمس، به کودک یا والدین کودک اهدا شود، حکم هدیه را دارد.
۷۱. استفتائات موجود در واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهراء قم.
۷۲. سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م ۶۶؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۶.
۷۳. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۷۷؛ حسین نوری همدانی، هزارویک مسئله فقهی، ج ۲، س ۲۸۰؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۲، س ۶۷۰؛ محمد تقی بهجت، توضیح المسائل، م ۱۳۹۱؛ لطف الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۷۰۶؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۲۲؛ تحریر الوسیله، ج ۱، کتاب الخمس، م ۱۷؛ سید علی خامنه ای، استفتائات، س ۹۰۹؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، با استفاده از م ۱۲۲۸؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، با استفاده از م ۱۲۲۸؛ جواد تبریزی، استفتائات، ج ۱، اقتباس از س ۸۳۶؛ حسین وحید خراسانی، سایت:

<http://wahidkhorasani.com/%D9%81%D8%A7%D8%B1%D8%B3%DB%8C/%D8%B3%D8%A4%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AA%D8%B4%D8%B1%D8%B9%DB>

خمس دارد. (حضرت امام* و آیات عظام سیستانی*، خویی* و تبریزی*)

خمس دارد؛ مگر اینکه بعد از سال خمسی، در آینده نزدیک (تا چند روز) در راه مذکور مصرف شود که در این صورت خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/)

اگر پولی را برای تهیه چیزهایی مثل مسکن پس انداز کند، در صورتی که با آن پول در یک مرتبه نمی شود آن چیز را خرید و در مدت کمی مثلاً دو سال و سه سال می تواند آن را بخرد و عرفاً می گویند محتاج به آن چیز است و پس انداز کردن هم برای خریدن آن چیز باشد، باز هم خمس ندارد. البته اگر بخواهد بعد از مدت طولانی مثلاً بعد از بیست سال آن چیز را بخرد، به طوری که عرفاً نگویند فعلاً به آن محتاج است، در این صورت پولی که پس انداز کرده است، اگر از یک سال گذشت، خمس دارد. (آیت الله بهجت*)

اگر برای تهیه منزلی که به آن نیاز دارد، راهی جز پس انداز وجود ندارد و نتواند مسکن را به تدریج تهیه کند، خمس ندارد. (آیت الله فاضل*)

اگر راهی جز پس انداز نباشد، خمس ندارد. (آیات عظام نوری* و زنجانی*)

چنانچه برای تهیه خانه مسکونی در حد شأن خودشان که فعلاً به آن نیاز دارد، راهی به جز طریق مذکور نداشته باشند، به آن خمس تعلق نمی گیرد. (آیات عظام گلپایگانی* و صافی*)

پول پس انداز چنانچه سال بر آن بگذرد، خمس دارد و در هنگام ضرورت، حاکم شرع می تواند ارفاق کند. (آیت الله مکارم*)

اگر پس انداز برای تهیه منزل باشد و در یک سال نتواند منزل مناسب شأن خود را تهیه کند، بنا بر احتیاط واجب خمس لازم است. (آیت الله وحید*)

تهیه تدریجی مسکن

اگر کسی برای تهیه منزل، سال اول زمین بخرد، سال دوم آهن، سال سوم مثلاً آجر و به همین صورت مصالح منزل را به تدریج تهیه کند، آیا به مصالح مذکور خمس تعلق می گیرد؟^{۷۴}

اگر راهی جز این نباشد و به مسکن مذکور احتیاج داشته باشد، خمس ندارد. (حضرت امام* و آیات عظام فاضل*، بهجت*، نوری* و مکارم*)

اگر شخص نمی تواند به هنگام نیاز یک باره بخرد، مگر آنکه از درآمد سال های بعد به تدریج تهیه کند و برای زمان احتیاج نگهداری کند، آن مقدار که هر سال به اندازه شأن عرفی خود تهیه می کند، مئونه است و خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/)

<http://www.istifta.ir/search/%D9%BE%D8%B3%20%D8%A7%D9%86%D8%AF%D8%A7%D8%B2>

۷۴. سید محمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۷۷؛ سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، کتاب الخمس، م ۱۷؛ سیدعلی خامنه ای، توضیح المسائل آموزشی، ج ۱، درس ۷۰، مورد دوم؛ سید محمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۴، س ۵۷۸؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۶۷۴؛ لطف الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۷۰۹؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۲۸؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۲۸؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۲۸؛ محمد تقی بهجت، وسیله النجاة، م ۱۳۸۹؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۲۳؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۴۹۹.

اگر برای تأمین مخارج زندگی در سال‌های آینده همچون تهیه خانه باشد و بدون این کار نتواند در سال‌های آینده آن را تأمین کند، خمس ندارد. (آیت‌الله زنجانی^{۷۵})

اگر هنگام تهیه خانه به‌عنوان مؤنه برایش ضروری باشد، خمس ندارد؛ ولی اگر برای احتیاج بعدی تهیه می‌کند و فعلاً به آن نیاز ندارد، خمس دارد. (آیات عظام گلپایگانی^{۷۶} و صافی^{۷۷})

اگر مسکن، احتیاج فعلی او باشد و تنها راه خانه‌دار شدن، فراهم کردن تدریجی آن باشد و تهیه تدریجی برای امثال آن فرد معمول باشد، طوری که فراهم‌نکردن مقدمات خانه‌دار شدن، عرفاً کسر شأن برای فرد و کوتاهی در حق خانواده او و سهل‌انگاری درباره آینده آنان محسوب شود، در این صورت چنانچه به تدریج ساخته شود و در همان سالی که ساختش به پایان می‌رسد ساکن شود، خمس ندارد. (آیت‌الله سیستانی^{۷۸})

خمس دارد. (آیات عظام خویی^{۷۹} و تبریزی^{۸۰})

در صورتی که در همان سال نیاز نتواند منزل را تهیه کند، تهیه تدریجی بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت‌الله وحید^{۸۱})

فروش زمینی که از درآمد بین سال برای سکونت خریده شده است

اگر مکلف از درآمد سال زمینی برای ساخت منزل مسکونی بخرد و بعد از گذشت سال، آن را بفروشد تا پولش را صرف مسکن یا مایحتاجی دیگری کند، آیا پول فروش زمین متعلق خمس است؟^{۷۵}

اگر به داشتن منزل شخصی نیاز داشته و برای تهیه آن راه دیگری مثل قرض کردن بدون کسر شأن، جز خرید زود هنگام زمین نداشته است، خمس ندارد. (آیت‌الله زنجانی^{۷۶})

خمس دارد. (رهبر معظم انقلاب / و آیت‌الله وحید^{۷۷})

در صورتی که خانه مسکونی مورد نیازش را ندارد، خمس آن را بخشیدیم. (آیت‌الله مکارم^{۷۸})

اگر بر آن پول سال بگذرد، باید خمس آن را بدهد. (آیت‌الله نوری^{۷۹})

رهن خانه

آیا پولی که مستأجر بابت رهن خانه می‌دهد، با گذشت سال خمس دارد؟^{۷۶}

خمس دارد و هروقت امکان وصول آن باشد، باید خمسش را بدهد. (حضرت امام^{۷۷})

۷۵. سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۱۳۳۳، ۱۶ شهریور ۱۳۹۴؛ حسین وحید خراسانی، استفتا از سایت به‌شماره ۱۰۵۰۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به‌شماره ۹۴۰۶۱۶۰۰۲۲؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتا از سایت به‌شماره ۵۸۱۰۴۵؛ حسین نوری همدانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۱۶۹۷.

۷۶. محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۶۸۷؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۴۵۹؛ سیدمحمدرضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، س ۱۰۹؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، مسائل متفرقه خمس، س ۲۱؛ حسین وحید خراسانی، سایت، استفتا به‌شماره ۹۰۸۶؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، ج ۲، اقتباس از م ۱۷۷۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۹۸؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۶۸.

اگر از منفعت کسب مستأجر باشد، بر او واجب است بعد از گرفتن آن از موجر، خمسش را بپردازد؛ مگر آنکه برای اجاره در جای دیگر به آن نیاز داشته باشد. در این صورت، پس از رفع نیاز باید خمسش را بپردازد. (رهبر معظم انقلاب/) احوط مصلحه است. (آیت الله اراکی ÷)

اگر تهیه منزل برای شخص منحصر به همین راه است، فعلاً خمس ندارد؛ ولی پس از اینکه پول را از راهن گرفت، خمس هر مقدار از پول که در همان سال دریافت، در مئونه صرف نشد، باید پرداخت شود. (آیت الله فاضل ÷)

اگر تحصیل خانه‌ای که به آن نیاز دارد، بدون پرداخت این وجه بر حسب متعارف ممکن نباشد، جزو مئونه است و خمس به آن تعلق نمی‌گیرد؛ ولی اگر در سال استرداد آن، در تهیه خانه مورد نیاز یا در مئونه دیگر مصرف نشد، احتیاطاً در آخر سال خمس آنچه از آن در مئونه صرف نشده است، پرداخت شود. (آیت الله صافی ×)

اگر بدون این پول، نیاز مسکن شخص تأمین نمی‌شود، این قرض خمس ندارد؛ حتی اگر چند سال در دست صاحب منزل باقی بماند. (آیت الله بهجت ÷ و زنجانی ×)

در صورتی که به آن منزل احتیاج دارد و بدون این مبلغ نمی‌تواند آن را اجاره کند، به این مبلغ خمس تعلق نمی‌گیرد. (آیت الله وحید ×)

خمس ندارد؛ اما اگر آن را پس گرفت، فرصت دارد تا سال خمسی آن را مصرف کند و چنانچه باقی بماند، خمس دارد. (آیت الله مکارم ×)

اگر از درآمد بین سال، قرض داده باشد، فعلاً چیزی بر او نیست؛ اگرچه چند سال هم گذشته باشد؛ ولی وقتی مدیون دین را ادا کرد، مرتبه‌ن باید خمس آن را بدهد. (آیت الله گلپایگانی ÷)

پولی که بابت رهن منزل به عنوان قرض به موجر پرداخت می‌کند، از مئونه محسوب نمی‌شود و مانند سایر مطالبات است. (آیت الله سیستانی ×)

خمس حج

خمس پول حج

هم‌اکنون کسانی که قصد تشریف به حج یا عمره را دارند، باید برای حفظ نوبت، مبلغ مقرری را به بانک سپارند که این مبلغ مطابق قرارداد مضاربه است و سودی نیز به آن تعلق می‌گیرد. زمانی که پس از حدود چند سال نوبت تشریف آن‌ها فرا می‌رسد، اصل پول و سود آن را دریافت می‌کنند و به سازمان حج و زیارت می‌سپارند و به عمره یا حج مشرف می‌شوند. حال با توجه به اینکه سپردن پول به بانک، مقدمه رفتن به حج یا عمره است و چنانچه کسی این پول را به بانک نسپارد، نوبتی برای رفتن به عمره یا حج نخواهد داشت و اکنون طریق رفتن به حج نیز همین است، آیا به اصل پول و سود آن خمس تعلق می‌گیرد یا نه؟^{۷۷}

۷۷. محمدرضا محمودی، مناسک حج، محشی، ج ۹۳، ص ۷۹۹، س ۱۴۳۷؛ حسین وحید خراسانی، سایت:

<http://wahidkhorasani.com/%D9%81%D8%A7%D8%B1%D8%B3%DB%8C/%D8%B3%D8%A4%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AA%D8%B4%D8%B1%D8%B9%DB%8C#!/istifta/search/%D9%81%D9%8A%D8%B4>

اگر در همان سال خمس سپرده گذاری به حج می رود، خمس ندارد. اگر نوبت حج بعد از سال خمس است، مبلغ سپرده اگر از درآمد کسب غیرمخمس بوده است، خمس دارد. سود حاصل شده نیز اگر پیش از سال عزیمت به سفر حج قابل وصول نبوده است، جزو درآمد سال وصول محسوب است که اگر در همان سال به حساب هزینه سفر حج محسوب شود، خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب//)

چنانچه بر اصل پول سال بگذرد، یعنی از وقت به دست آوردن پولی که به بانک سپرده است سال گذشته باشد، باید خمس آن را بپردازد. درباره مقداری که زیادت از اصل پول به آن ها می دهند، اگر در همان سال به حج یا عمره بروند، چیزی بر آن ها نیست. (آیت الله تبریزی ÷)

به اصل پول خمس تعلق می گیرد و نیز به سود آن، اگر از طریق معامله شرعی، ملک صاحب پول شده است. بله، اگر حج بر او مستقر شده و راه دیگری برای رفتن به حج در سال ثبت نام نداشته باشد، خمس به آن تعلق نمی گیرد. (آیت الله سیستانی ×)

افرادی که برای تشریف به حج یا عمره ثبت نام می کنند و در همان سال توفیق تشریف پیدا نمی کنند، باید خمس اصل پول و سود مربوط به سال های سابق آن پول را بپردازند؛ مگر افرادی که حج بر آن ها مستقر شده است و برای خرید فیش تمکن ندارند. (آیت الله فاضل ÷)

هرگاه این پول از درآمد همان سالی باشد که نام نویسی کرده است، نه به خود آن خمس تعلق می گیرد و نه به سود آن. (آیت الله مکارم ×)

در ثبت نام جدید عمره، اصل پول و سود آن خمس دارد؛ ولی در حج، اصل پول و سود آن خمس ندارد. (آیت الله صافی ×)

در حج واجب یا عمره ای که به وسیله ای بر خود واجب کرده است، خمس پول واجب نیست و در حج یا عمره مستحب، واجب است. (آیت الله زنجانی ×)

اگر همان سالی که مستطیع شده است، آن پول را برای انجام حج در نوبت خود به حساب ریخته است، آن پول جزو مؤنه و مخارج آن سال محسوب می شود و خمس ندارد؛ ولی اگر در سال یا سال های قبل، مستطیع بوده و به تأخیر انداخته و به حساب ریخته است، باید خمس آن را بدهد. در عمره نیز اگر به طور متعارف یک مرتبه یا هر چند سال یک مرتبه باشد، پولی که به حساب ریخته است، خمس ندارد؛ اما سودی که می گیرد، از ارباح آن سالی است که آن را تحویل می گیرد و اگر تا آخر سال خمس خود، آن را در مخارج لازم زندگی اش خرج کرد، خمس ندارد و اگر بماند و سال بر آن بگذرد، خمس دارد. (آیت الله نوری ×)

اصل سپرده خمس ندارد. (آیت الله بهجت ÷)

پولی که برای نام نویسی حج به بانک یا سازمان حج داده است، در صورتی که در همان سال خمس به حج مشرف نشود، متعلق خمس است و اگر سودی به آن مبلغ تعلق بگیرد، سودی که مربوط به همان سال خمس تشریف به حج است، خمس ندارد و سود سال های قبل متعلق خمس است. (آیت الله وحید ×)

خمس پول عمره

کسی برای عمره مفرده ثبت نام کرده است و بردن او به عمره قطعی است. او برای رفتن به ناچار باید پولی به حساب بریزد؛ ولی در سال بعد نوبتش می شود و به عمره مشرف خواهد شد. آیا سر سال خمسی به این پول که به حساب سازمان حج و زیارت واریز شده است، خمس تعلق می گیرد یا نه؟^{۷۸}

خمس واجب نیست. (رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام بهجت، صافی، مکارم و نوری) خمس دارد. (آیات عظام تبریزی و سیستانی)

خمس پول را باید بدهد؛ مگر اینکه دیگر نتواند پول را از سازمان حج پس بگیرد که در این صورت خمس ندارد. (آیت الله فاضل)

چنانچه یک سال از به دست آوردن آن پول گذشته است، باید خمس آن را بدهد. (آیت الله زنجانی) پولی که برای نام نویسی عمره به بانک یا سازمان حج داده است، در صورتی که در همان سال خمسی به عمره مشرف نشود، متعلق خمس است و اگر سودی به آن مبلغ تعلق بگیرد، سودی که مربوط به همان سال خمسی تشریف به عمره است، خمس ندارد و سود سال های قبل متعلق خمس است. (آیت الله وحید)

سپرده های حج و عمره و خمس آن

آیا به سپرده های حج و عمره و سود آن ها خمس تعلق می گیرد؟^{۷۹} خمس ندارد. (آیت الله بهجت)

در فرض سؤال، چنانچه بر اصل پول سال بگذرد، یعنی از وقت به دست آوردن پولی که به بانک سپرده اند یک سال بگذرد، باید خمسش را پردازند. درباره مقداری که زیادتر از اصل پول به آن ها می دهند، اگر در همان سال به حج یا عمره بروند، چیزی بر آن ها نیست. والله العالم. (آیت الله تبریزی)

اگر در همان سال خمسی سپرده گذاری به حج یا عمره می روند، خمس ندارد؛ ولی اگر نوبت حجه شان پس از آن سال خمسی است، اصل پول خمس دارد؛ لکن سود حاصل اگر پیش از سال عزیمت قابل وصول نباشد، جزو درآمد سال وصول محسوب است. اگر این سود در همان سال، هزینه سفر محسوب شود، خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب)

به اصل پول خمس تعلق می گیرد و نیز به سود آن، اگر از طریق معامله شرعی، ملک صاحب پول شده باشد. بله، اگر حج بر آن ها مستقر شده باشد و راه دیگری برای رفتن به حج در سال ثبت نام نداشته باشند، خمس به آن تعلق نمی گیرد. (آیت الله سیستانی)

۷۸. محمدرضا محمودی، مناسک حج، محشی، ج ۹۳، ص ۸۰۰، س ۱۴۳۸؛ حسین وحید خراسانی، سایت:

<http://wahidkhorasani.com/%D9%81%D8%A7%D8%B1%D8%B3%DB%8C/%D8%B3%D8%A4%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AA%D8%B4%D8%B1%D8%B9%DB%8C#!/istifta/search/%D9%81%D9%8A%D8%B4>

۷۹. محمدرضا محمودی، مناسک حج، محشی، ص ۶۲۱، س ۱۳۵۵.

و جوب خمس معلوم نیست؛ هر چند احتیاط خوب است. درباره سود آن، اگر با آن پول معاملات شرعی با رعایت شروطش انجام شود و سود طبق قرارداد باید در موقع تحویل اصل پول پرداخت شود، سود مذکور از منافع سال وصول است که اگر در همان سال صرف مئونه شود، خمس ندارد و اگر باقی بماند، آن هم خمس دارد. (آیت الله صافی ×)

افرادی که برای تشریف به حج یا عمره ثبت نام می کنند و در همان سال توفیق تشریف پیدا نمی کنند، باید خمس اصل پول و سود مربوط به سال های سابق آن را بپردازند؛ مگر افرادی که حج بر آن ها مستقر شده و برای خرید فیش تمکن ندارند. (آیت الله فاضل ÷)

هرگاه این پول از درآمد همان سالی باشد که نام نویسی کرده است، نه به اصل آن خمس تعلق می گیرد و نه به سودش. (آیت الله مکارم ×)

اگر همان سالی که مستطیع شده است، آن پول را برای انجام حج در نوبت خود به حساب ریخته است، آن پول جزو مخارج آن سال محسوب می شود و خمس ندارد؛ ولی اگر در سال های قبل مستطیع بوده است و به تأخیر انداخته و به حساب ریخته است، باید خمس آن را بدهد. (آیت الله نوری ×)

در عمره نیز اگر به طور متعارف یعنی یک مرتبه یا در چند سال یک مرتبه باشد، پولی که به حساب ریخته است، خمس ندارد؛ اما سودی که می گیرد، از ارباح آن سالی است که آن را تحویل می گیرد و اگر تا آخر سال خمسی خود، آن را در مخارج لازم زندگی خرج کرد، خمس ندارد و اگر بماند و سال بر آن بگذرد، خمس دارد.

خمس پولی که در سال بعد تشریف عمره دارد

شخصی برای عمره مفرده ثبت نام کرده است. در حالی که تشریف او در سال ثبت نام قطعی بوده، در سال بعد به او نوبت رسیده است. آیا سر سال خمس، به پول واریز شده خمس تعلق می گیرد؟^{۸۰}

در فرض سؤال، خمس واجب نیست. (آیات عظام بهجت ÷، صافی ×، مکارم × و نوری ×)

باید آن را تخمیس کند. والله العالم. (آیت الله تبریزی ÷)

سود حاصل شده اگر پیش از سال عزیمت قابل وصول نبوده است، جزو درآمد سال وصول محسوب می شود که اگر در همان سال هزینه سفر محسوب شود، خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب /)

خمس دارد. (آیت الله سیستانی ×)

افرادی که برای تشریف به حج یا عمره ثبت نام می کنند و در همان سال توفیق تشریف پیدا نمی کنند، باید خمس اصل پول و سود آن در سال های سابق را بپردازند؛ مگر افرادی که حج بر آن ها مستقر شده است و برای خرید فیش تمکن ندارند. (آیت الله فاضل ÷)

حکم سود سپرده ها

سودی که سازمان حج و زیارت به سپرده های مردم می دهد، چه حکمی دارد؟^{۸۱}

۸۰. محمدرضا محمودی، مناسک حج، محشی، ص ۶۲۱، س ۱۳۵۶.

۸۱. محمدرضا محمودی، مناسک حج، محشی، ص ۶۲۱، س ۱۳۵۷.

سود حاصل شده از معامله مضاربه‌ای، برای سپرده‌گذار حلال است. (رهبر معظم انقلاب /) اگر بعد از پایان کار، سود را با چیزی معامله کنند، اشکال ندارد. نیز اگر زائد را صدقه دهند، با اجازه از حاکم شرع، علی‌الاحوط. (آیت‌الله بهجت ÷)

با توجه به اینکه فهم افراد ثبت‌نام‌کننده از موضوع قرارداد و عمل به آن طبق عقود شرعی متفاوت است، حکم مسئله مختلف است. (آیت‌الله تبریزی ÷)

چنانچه به انجام‌دادن معامله شرعی اطمینان ندارند، باید دریافت مبلغ اضافه بر اصل پول را شرط نکنند و خود را طلبکار ندانند. اگر به حج رفتند، فقط مقداری را که سازمان حج و زیارت از آنان می‌گیرد (مانده هزینه‌ها)، به حساب حج و زیارت واریز کنند و اگر به حج نرفتند و مبلغ زیادی به آنان داده شد، با آن مبلغ، مانند مال مجهول‌المالک رفتار کنند. اگر واقعاً مضاربه‌ای صورت بگیرد و شروط آن رعایت بشود، هرچند عقد کتبی باشد، اشکال ندارد و سود حاصل شده حلال است؛ ولی باید سهم هر کدام از عامل و مالک به‌عنوان درصدی از «سود» تعیین شود، نه درصدی از «سرمایه». (آیت‌الله سیستانی ×)

اگر صاحب پول، پول را به بانک بدهد و بانک را وکیل کند که پول را در تجارت شرعی به کار گیرد و سود تجارت را بر اساس توافق موجود تقسیم کنند، مانع ندارد؛ ولی اگر پول را به‌صورت «قرض به‌شرط سود» در بانک بگذارد، ربا و حرام است و اگر به‌عنوان مثلاً مضاربه بگذارد که ۱۷ اصل پول به او داده شود، مضاربه باطل است. والله‌العالم. (آیت‌الله صافی ×)

چنانچه بین صاحب پول و بانک، این عمل به‌قصد مضاربه انجام گیرد، صحیح است و سود حاصل شده مشروع است. در صورتی که به‌قصد مضاربه نباشد، چنانچه شرط زیاده و منفعت نشده باشد، باز سود حاصل شده اشکالی ندارد. (آیت‌الله فاضل ÷)

در صورتی که مطابق یکی از عقود شرعی عمل شود و سودی به صاحب پول بدهند، اشکالی ندارد. (آیت‌الله مکارم ×)

در صورتی که دهندگان پول به این موضوع راضی باشند و با آگاهی آنان باشد، اشکال ندارد. (آیت‌الله نوری ×)

بیمه

پول پرداخت شده به بیمه

آیا به پولی که به شرکت بیمه بابت بیمه عمر پرداخت می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد؟^{۸۲}
بیمه عمر بر دو قسم است:

۸۲. ناصر مکارم شیرازی، سایت، بخش منافی که خمس ندارد، س ۸، به‌شماره ۹۴۰۶۰۱۰۴۳؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۷۳۸؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۵۶۸؛ سیدعلی خامنه‌ای، اقتباس از سایت، استفتائات جدید؛ حسین نوری همدانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۱۵۰۶؛ جواد تبریزی، استفتا از سایت؛ سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۰۴۶۰، ۱ شهریور ۱۳۹۴.

الف. تملیکی: شخص مبالغی را به ملکیت شرکت بیمه در می‌آورد، به شرط اینکه شرکت بیمه به تعهداتی ملتزم شود؛ از جمله پرداخت مبالغی بعد از فوت بیمه‌شده. در صورتی که به چنین معامله‌ای نیاز باشد، پول دریافتی خمس ندارد. (مراجع عظام)

ب. سرمایه‌گذاری: ^{۸۳} شرکت بیمه بر اساس وکالتی که از بیمه‌شوندگان دارد، سرمایه‌ای را که از افراد دریافت می‌کند، در فعالیت‌های اقتصادی سودآور حلال مطابق با عقود اسلامی سرمایه‌گذاری می‌کند تا سودی به دست آید. خمس اصل سرمایه و سودش بر عهده فرد بیمه‌شده است. (رهبر معظم انقلاب/ ^{۸۴} و آیات عظام سیستانی× و نوری×) چنانچه سود آن بر اساس کار اقتصادی سالم با آن سرمایه باشد، حلال است و خمس دارد؛ اما اصل سرمایه اگر قابل برداشت نیست، فعلاً خمس ندارد. (آیت‌الله مکارم×)

اگر سال بگذرد، خمس دارد. (آیت‌الله تبریزی÷) خمس حق بیمه برای کسی که بیمه عمر در شأنش باشد، واجب نیست. (آیت‌الله زنجانی×) کسی که با بیمه عمر قرارداد بسته است ماهانه مبلغی پرداخت کند که بعد از مرگ او، بازماندگانش از مستمری و حقوق برخوردار باشند، چنانچه بیمه با شروطش منعقد شده باشد، جزو مئونه است. (آیت‌الله بهجت÷)

خمس خسارت دریافتی از بیمه

آیا به مالی که شرکت‌های بیمه بر اساس قرارداد برای جبران خسارت به بیمه‌شده پرداخت می‌کنند، خمس تعلق می‌گیرد؟ ^{۸۵}

پولی که شرکت‌های بیمه به فرد بیمه‌شده پرداخت می‌کنند، خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/) در صورتی که از مخارج سال اضافه بیاید، خمس دارد. (آیت‌الله فاضل÷)

۸۳. حکم بیمه‌هایی که فرد به صورت تملیک، پول را به شرکت بیمه نمی‌دهد، بلکه برای سرمایه‌گذاری می‌دهد و شرکت بیمه هم در قبال این سرمایه‌گذاری پرداخت سود و خدمات بیمه را متعهد می‌شود، چیست؟ برگشت بیمه در این گونه بیمه‌ها به مشارکت، مضاربه، جعاله، اجاره یا مانند آن است؛ لذا چنانچه شروط مربوط به آن عقد رعایت شود، اشکالی ندارد. (سیدعلی سیستانی، /ستفئات، س ۳۴۴)

۸۴. برخی از شرکت‌های بیمه خصوصی، در ضمن عقد بیمه عمر قرارداد می‌کنند که مثلاً با دریافت مبلغ سالانه یک میلیون تومان طی پانزده سال، شخصی را بیمه کنند. چنانچه شرکت مزبور مدعی سرمایه‌گذاری در امور بازرگانی یا بازار بورس باشد و تعهد کند که مبلغی را به عنوان سود قطعی به بیمه‌گذار بپردازد و در صورتی که در هر مقطع، شخص به هر دلیل فوت کند، مبلغی قطعی مثلاً ۴۰ میلیون تومان به ورثه پرداخت کند و در صورت فوت نکردن و پرداخت حق بیمه به مدت پانزده سال، مبلغ ۲۰۰ میلیون تومان بپردازد، آیا پرداخت وجه به شرکت مزبور و دریافت مبالغ فوق بدین شکل وجاهت شرعی دارد؟

قرارداد بیمه به نحو مذکور در سؤال، صورت شرعی ندارد؛ ولی اگر قرارداد شرکت یا مضاربه بین بیمه‌شونده و بیمه‌کننده منعقد شود، اشکال ندارد و هریک از دو قرارداد یادشده، احکام و آثار شرعی خاص خود را دارد. (سیدعلی خامنه‌ای، ...)

۸۵. سیدعلی خامنه‌ای، سایت، احکام خمس، س ۱۰۷؛ محمد فاضل لنگرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۲۱۶، س ۸۶۳.

خمس بیمه تکمیلی

پول بیمه درمانی

شخصی از درآمد بین سال، هزینه تحصیل فرزندش را به دانشگاه می‌پردازد و محل کار او طبق وعده قبلی، ۸۰ درصد آن هزینه را به ایشان بر می‌گرداند. نیز فردی هزینه درمان خود را به بیمارستان پرداخت می‌کند و شرکت بیمه ۸۰ درصد هزینه را طبق تعهد به ایشان پس می‌دهد. حال اگر فرد مذکور پولی را که از محل کار یا بیمه دریافت کرده است، مصرف نکرده باشد و سال خمسی او به پایان برسد، آیا این پول خمس دارد؟ در فرض سؤال، خمس دارد.

پولی که در برابر هزینه‌های درمانی می‌دهد (بیمه تکمیلی)، خمس دارد یا خیر؟
مطلقاً خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/)^{۸۶}

پول بیمه درمانی

شخصی از درآمد بین سال، هزینه تحصیل فرزندش را به دانشگاه می‌پردازد و محل کارش طبق وعده قبلی، ۸۰ درصد آن هزینه را به ایشان پس می‌دهد. همچنین فردی هزینه درمان خود را به بیمارستان پرداخت می‌کند و شرکت بیمه ۸۰ درصد هزینه را طبق تعهد به ایشان پس می‌دهد. حال اگر فرد مذکور پولی را که از محل کار یا بیمه دریافت کرده است، مصرف نکرده باشد و سال خمسی او به پایان برسد، آیا این پول خمس دارد؟ در فرض سؤال، خمس دارد. (رهبر معظم انقلاب/)^{۸۷}

اگر این پول مثل بیمه عمر باشد که بیمه سرمایه‌گذاری است نه تملیکی، آیا باز هم خمس ندارد؟ در صورتی که هزینه پرداختی از درآمد کسب باشد و پولی که شخص از بیمه می‌گیرد، بعد از سال خمسی باشد، خمس دارد. (رهبر معظم انقلاب/)^{۸۸}

مبالغ پرداخت شده به بیمه

آیا خمس به بیمه‌های عمر و پس‌انداز تعلق می‌گیرد؟ درباره بیمه آتش‌سوزی و حوادث چطور؟ چه کسی باید این خمس را بدهد: بیمه‌گذار، ذی‌نفع، بیمه‌شده یا بیمه‌گر؟

آنچه طبق قرارداد بیمه، بیمه‌گذار به‌عنوان حق بیمه به‌تدریج یا یکجا به بیمه‌گر می‌پردازد، اگر از درآمد همان سال پرداخت باشد، جزو مئونه اوست و خمس ندارد و آنچه از بیمه‌گر در پایان مدت یا در وقت حصول شرطی دریافت می‌کند که پرداخت خسارت موکول به آن شده است، جزو درآمد کسب نیست و خمس ندارد. اما شغل بیمه‌گر نوعی تجارت است؛ بنابراین آنچه او از بیمه‌گذاران بابت حق بیمه دریافت می‌کند، جزو درآمد سالانه‌اش محسوب است که در

۸۶. سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۷۶.

۸۷. سیدعلی خامنه‌ای، سایت، احکام خمس، س ۱۰۸.

۸۸. سیدعلی خامنه‌ای، استفتا از سایت به شماره ۵۱۰۰۶۲ و احکام خمس، س ۱۰۸.

زائد بر مئونه سالش خمس دارد. ضمناً خسارت‌هایی که در طول سال، بیمه به بیمه‌گذاران طبق قرارداد می‌پردازد نیز جزو مئونه قرارداد بیمه است که از اصل مبالغ دریافتی از بیمه‌گذاران بابت حق بیمه کسر می‌شود و باقی‌مانده در سر سال، برای او سود محسوب می‌شود که باید خمس آن را بپردازد و بیمه‌گذار در این باره تکلیفی ندارد. (رهبر معظم انقلاب)^{۸۹}

مئونه

مقصود از مئونه

مقصود از مئونه که خمس ندارد، چیست؟

مراد از مئونه، هزینه‌ها و مخارج زندگی است. مئونه‌ها دو نوع است:

الف. مئونه تحصیل درآمد یا هزینه‌های کسب و کار:^{۹۰} منظور از مئونه تحصیل درآمد (مخارج کسب و کار) تمامی مصارف و هزینه‌هایی است که انسان در راه کسب درآمد انجام می‌دهد و بدل و مابازای خارجی ندارد و در حکم تلف است؛ مانند اجرت شاگرد، باربر، دلال، نویسنده و پاسبان و نیز اجاره مغازه، مالیات و سایر مخارج مصرفی این‌چنینی که در حکم تلف محسوب می‌شود. (مراجع عظام تقلید)

ب. مئونه سال:^{۹۱} به آن، مئونه یا مخارج زندگی خانوادگی نیز گفته می‌شود. این نوع مئونه را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

۱. کالاهای مصرفی و آنچه عینش مصرف می‌شود؛ مثل حبوبات و خوردنی‌های موجود در یخچال.
۲. کالاهای ثابت و غیرمصرفی که عینش باقی است و از منافعش استفاده می‌شود؛ مانند خانه مسکونی و هر نوع اثاث منزل.

۳. هزینه‌های جاری زندگی: مانند هدایا و جوایزی که فرد به دیگران می‌دهد، صدقاتی که به فقرا می‌پردازد، انفاقاتی که به دیگران می‌کند، مخارجی که صرف پذیرایی از مهمانان می‌کند، مبالغی که در سفرهای زیارتی یا تفریحی هزینه می‌کند، مبلغی که بابت ادای نذر و کفارات می‌دهد، پولی که بابت ادای بدهی مربوط به مخارج خود و خانواده‌اش پرداخت می‌کند، مالی که صرف هزینه ازدواج اولاد یا تحصیل آن‌ها یا معالجه و درمان بیماری‌های خود و خانواده‌اش می‌کند، دیه یا مالی که به‌عنوان غرامت خسارت وارد شده به اموال دیگران می‌دهد. (مراجع عظام تقلید)

نقص وسایل کار

آیا نقص وارد شده بر ابزار کار به‌منظور تحصیل درآمد، جزو مئونه تحصیل درآمد است؟^{۹۲}

۸۹. سیدعلی خامنه‌ای، سایت، احکام خمس، س ۱۰۶.

۹۰. سیدمحمدکاظم طباطبایی، *العروة الوثقی مع التعليقات*، کتاب الخمس، م ۶۱؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، *توضیح المسائل مراجع*، ج ۲، م ۱۷۷۴.

۹۱. سیدمحمدکاظم طباطبایی، *العروة الوثقی مع التعليقات*، کتاب الخمس، م ۶۱؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، *توضیح المسائل مراجع*، ج ۲، م ۱۷۷۵.

نقص و استهلاکی که در راه کسب درآمد بر ابزار کسب مخمس وارد می‌شود، مانند استهلاک وارد شده بر کارگاه‌های صنعتی و وسایل آن، ابزارآلات خیاطی، اره و وسیله نقلیه‌ای که با آن بار یا مسافر حمل می‌شود، مئونه کسب و کار شمرده می‌شود؛ پس هرگونه نقصی که بر این اشیا به سبب استفاده کسبی از آن‌ها در بین سال وارد می‌شود، با درآمد سال جبران می‌شود. برای مثال، فردی اتومبیلی را به مبلغ دومیلیون تومان از مال مخمس می‌خرد و آن را به مدت یک سال به مبلغ پانصد هزار تومان به اجاره می‌دهد. این مبلغ تا سر سال خمسی باقی می‌ماند. قیمت ماشین در انتهای سال خمسی به سبب استفاده، یک میلیون و هشتصد هزار تومان شده است. در این هنگام، تنها پرداخت خمس سیصد هزار تومان واجب است و دویست هزار تومان دیگر، جزو مئونه تحصیل درآمد محسوب می‌شود. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام خویی، گلپایگانی، سیستانی، تبریزی، فاضل، وحید، بهجت و صافی×)

اگر با ابزار فرسوده نمی‌تواند کار خود را ادامه بدهد، مقداری از درآمد که آن را صرف جبران فرسودگی می‌کند، جزو مئونه است و خمس ندارد. (آیت الله نوری×)

شروط مئونه

مخارج زندگی با چه شروطی مئونه محسوب می‌شود؟^{۹۳}

در صورت وجود شروط زیر، مئونه محقق می‌شود:

۱. با درآمد و منافع بین سال باشد؛
۲. متعارف و در حد شأن فرد و خانواده‌اش باشد؛
۳. مصداق اسراف و تبذیر و سایر مصارف حرام نباشد؛
۴. شخص به آن محتاج باشد و محل استفاده یا در معرض استفاده (بنا بر اختلافی که خواهد آمد) فرد در اثنای سال باشد؛
۵. در کالاهای مصرفی مثل آذوقه منزل لازم است تا انتهای سال مصرف شده باشد و همچنین در هزینه‌های جاری زندگی، لازم است تا انتهای سال، آن هزینه واقع شده باشد. (مراجع عظام تقلید)

ملاک مئونه

الف. در معرض استفاده بودن؛

ب. استفاده فعلی.

۹۲. سیدروح الله خمینی، توضیح المسائل، ص ۶۳۲، س ۴۸؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ حسین نوری همدانی، توضیح المسائل؛ محشی حضرت امام، ج ۲، ص ۸۰۷، ذیل س ۴۸؛ سید محمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۳۸۲، س ۳۳۴؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ص ۱۷۴، س ۶۹۶ و ج ۱، ص ۲۰۷، س ۸۲۴؛ محمد تقی بهجت، وسیله النجاة، ج ۱، ص ۳۹۳، اقتباس از م ۱۳۸۲؛ لطف الله صافی، جامع الأحکام، ج ۱، ص ۱۵۱، س ۵۳۳؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتانات جدید، ...

۹۳. سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م ۶۱؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۷۵؛ سیدعلی خامنه‌ای، توضیح المسائل آموزشی، ج ۱، درس ۶۸

اگر کالایی که به آن نیاز بوده، در معرض استفاده باشد و اتفاقاً در همان سال خرید استفاده نشود، آیا خمس دارد؟^{۹۴}
اگر در موقع خرید به آن احتیاج بوده و اتفاقاً استفاده نشده است، خمس ندارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/
و آیات عظام فاضل، تبریزی، مکارم، صافی، نوری، بهجت و گلپایگانی)

اگر داشتن آن‌ها عرفاً ضروری باشد و نداشتن آن‌ها نقص محسوب شود، خمس ندارد. (آیت‌الله خویی)
معیار در خمس نداشتن اشیای منزل، کتاب‌ها، لباس‌ها و مانند آن که با درآمد بین سال تهیه شده است، احتیاج به آن‌ها و استفاده از آن‌ها تا قبل از فرارسیدن سال خمسی است و صرف اینکه در معرض احتیاج باشد بدون استفاده، موجب معافیت از خمس نیست؛ مگر آنکه تهیه نکردن آن قبل از وقت نیاز به آن، موجب کسر شأن باشد یا تهیه آن وسیله در وقت نیاز احتمالی به آن در اثنای سال، غیرممکن یا دشوار و موجب عسر و سختی خیلی زیاد (حرج) شود. (آیت‌الله سیستانی)

آنچه از وسایل زندگی خریده شده ولی در طول سال به هر علتی استفاده نشده است، خمس به آن تعلق می‌گیرد. (آیت‌الله وحید)

خمس مال در صورت مصرف غیرمتعارف در کارهای خیر

اگر فردی اموالش را به‌طور غیرمتعارف در کارهای خیر مصرف کند، آیا خمس دارد؟ مثلاً تمام درآمد سالش را صرف آبادانی مساجد کند.^{۹۵}

مقداری که برای او غیرمتعارف محسوب شود، بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیات عظام سیستانی، تبریزی و وحید)

اگر متعارف باشد ولی حد وسط از متعارف را مراعات نکند، خمس دارد. (حضرت امام*)
خمس ندارد. (آیت‌الله خویی)

اگر هزینه مطابق شأنش بوده است، خمس ندارد. (آیت‌الله اراکی)
در صورتی که مصرف لایق به شأن باشد و اسراف و سفاهت صدق نکند، خمس ندارد؛ هرچند حد وسط در مصرف لایق به شأن رعایت نشود. البته احتیاط مستحب است که در این صورت، خمس مقداری که پرداخت خمس مقداری است.^{۹۶} (آیات عظام گلپایگانی، صافی و بهجت)

۹۴. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، س ۳۲ و ۳۸ و ۴۱؛ جواد تبریزی، استفتائات، ج ۲، س ۸۲۴؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۳۱؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۹۰۸ و ۹۰۵؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات، س ۳۳۰؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۴۳۵ و ۳۴۳۶؛ لطف‌الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۷۰۴؛ حسین نوری همدانی، استفتائات، ج ۱، س ۲۶۷؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، س ۲۳۱۹؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، م ۱۱۳؛ سیدابوالقاسم خویی، استفتائات، س ۴۰۰؛ حسین وحید خراسانی، سایت احکام خمس، س ۳۶۱.

۹۵. سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، م ۱۲۱۷؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، م ۱۲۱۷؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۱۷؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۱۷؛ محمدتقی بهجت، جامع المسائل، ج ۲، ص ۱۵۳؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م ۱۱؛ محمدعلی اراکی، بخش استفتائات، قسمت خمس، ص ۵۴۰.

خمس کالاهای مصرفی زندگی که عینش مصرف می‌شود

آیا به کالاهای مصرفی زندگی مثل مواد خوراکی، عطر و لوازم بهداشتی، اگر در سر سال زیاد بیاید، خمس تعلق می‌گیرد؟^{۹۷}

این کالاها دو نوع است:

الف. کمتر از آن را نمی‌توانسته تهیه کند

اگر کالاهای مصرفی زندگی مثل مواد خوراکی، عطر و لوازم بهداشتی (خمیردندان، شامپو و صابون) که در سر سال زیاد می‌آید، چنانچه فرد نمی‌توانسته کمتر از آن مقدار را تهیه کند و به تعبیری، مقدار خریده شده کمترین مقداری است که از نظر کمیت در بازار فروخته می‌شود، خمس ندارد؛ مثلاً کوچک‌ترین عطر موجود در بازار را برای استفاده‌اش خریده است. (آیت‌الله سیستانی[×])

بله، اگر بر آن سال بگذرد، باید خمسش پرداخت شود. (آیت‌الله نوری[×])

بنا بر احتیاط واجب، باید خمس باقی‌مانده را بدهد. (آیت‌الله وحید[×])

هر مقدار از مواد غذایی که از درآمد کسب خریده شده است و تا سر سال خمسی باقی بماند و مصرف نشود، یک‌پنجم قیمت آن را به نیت خمس بپردازد. (رهبر معظم انقلاب[×])

اگر ارزش مالی دارد، پرداخت خمس آن واجب است. (آیت‌الله زنجانی[×])

چنانچه مقدار باقی‌مانده آن کالاها ارزش مالی داشته باشد یعنی آن مقدار را در بازار بخرند، خمس دارد؛ البته اگر سال خمسی بر آن بگذرد، در غیر این صورت، پرداخت خمس آن واجب نیست؛ اما احتیاط آن است که خمس آن را نیز بدهد. (آیت‌الله مکارم[×])

ب. کمتر از آن را نمی‌توانسته تهیه کند

اگر از منفعت کسب آذوقه‌ای که برای مصرف سالش خریده است، در آخر سال زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد. چنانچه بخواهد قیمت آن را بدهد، در صورتی که قیمتش از وقت خرید زیاد شده باشد، باید قیمت آخر سال را حساب کند.^{۹۸} (مشهور)^{۹۹}

اگر نمی‌توانسته کمتر از آن مقدار تهیه کند اما بیشتر تهیه کرده و مقداری اضافه آمده است، مقدار باقی‌مانده چنانچه قیمت داشته باشد هرچند اندک، خمس دارد. اما اگر مقدار باقی‌مانده اصلاً قیمت و ارزش مالی ندارد، لازم نیست خمسش پرداخت شود. تشخیص و تطبیق موضوع بر عهده مکلف است. (آیت‌الله سیستانی[×])

اگر از درآمد کسب و کار آذوقه‌ای برای مصرف سالش خریده است، چنانچه چیزی در آخر سال از آن زیاد بماند، باید خمس آن را بدهد. احتیاط این است که حتی اشیای کم‌اهمیت مانند مواد غذایی اضافی اندک را هرچه هست، حساب کند. باید توجه داشت که اگر می‌خواهد قیمت آن‌ها را بدهد، باید قیمت همان آخر سال را در نظر بگیرد؛ خواه کمتر از

۹۷. حسین وحید خراسانی، استفتا از سایت به شماره ۱۰۵۰۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتا از سایت به شماره ۵۸۱۰۷۱؛ سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت، سؤال شماره ۲۱۳۳۶، ۱۶ شهریور ۱۳۹۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره ۹۴۰۶۱۶۰۳۸؛ حسین نوری همدانی، استفتا از سایت به شماره ۲۱۶۹۸.

۹۸. از اینکه فقها تعبیر کرده‌اند که مکلف می‌تواند قیمت کالا را هم پرداخت کند، ظاهر در این است چنانچه چیزی که در سر سال باقی می‌ماند، قیمتی نداشته نباشد، پرداخت خمس واجب نیست. (برداشت نویسنده)

۹۹. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، ج ۲، م ۱۷۸۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات جدید، س ۱۶۲.

این قیمت خریده باشد یا بیشتر. (آیت‌الله مکارم×)
اگر از درآمد بین سال تهیه شده و مقدار باقی‌مانده عرفاً ارزش مالی داشته باشد، مشمول وجوب خمس است. (رهبر معظم انقلاب//)

حکم خمس شارژ باقی‌مانده

آیا به اعتبار باقی‌مانده کارت‌های تلفن و شارژ موبایل اعتباری خمس تعلق می‌گیرد؟
شارژ موبایل را اگر با درآمد بین سال پرداخته است، اعتبار باقی‌مانده در کارت تا سر سال خمسی، خمس دارد. (رهبر معظم انقلاب//)^{۱۰۰}

حکم خمس اشیا و لوازم دوره‌ای

آیا استفاده از یک جلد از کتابی چندجلدی مانند *وسائل* / *الشیعه* یا یک ظرف از سرویس ظروف، باعث ساقط شدن خمس تمام آن‌ها می‌شود یا خمس بقیه را که استفاده نکرده است، باید بپردازد؟^{۱۰۱}
اشیا و لوازم مجموعه‌ای که با درآمد بین سال تهیه شده است، مثل دوره‌های کتاب لغت و تفسیر یا بعضی از مجموعه‌های ظروف و لوازم خانگی که در بازار به‌طور دوره‌ای و مجموعه‌ای فروخته می‌شود نه تکی، در صورتی که در طول سال از بعضی از آن‌ها استفاده شود، تمام دوره یا مجموعه آن خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام سیستانی×، تبریزی÷ و خویی÷)

اجاره منزل اختصاص یافته برای فرزندان

در طبقه بالای خانه مسکونی‌مان دو واحد آپارتمان برای سکونت فرزندانمان بنا کرده‌ایم. این خانه‌ها اکنون در دست مستأجر است. محاسبه خمس این واحدها چگونه است؟^{۱۰۲}
اگر ساختن طبقه دوم برای فرزندان در حال حاضر از مخارج مناسب با شأن عرفی محسوب شود، خمس ندارد و در صورتی که این چنین نباشد و در حال حاضر هم، نه خود انسان به آن نیاز داشته باشد و نه فرزندان، پرداخت خمس آن واجب است. محاسبه آن به قیمت تمام‌شده، کفایت می‌کند. (رهبر معظم انقلاب//)

حکم خمس معاملات سلف

پولی که بابت معامله سلف صحیح مثل خرید خانه یا ماشین پرداخت می‌کنند، آیا سر سال خمس دارد؟ با توجه به اینکه پول از ملک فرد خارج می‌شود، آیا مبیع و کالای دریافتی در معامله سلف، جزو ربح سال جدید است یا سال قبل تا در نتیجه، ادای خمس آن واجب فوری باشد؟^{۱۰۳}

۱۰۰. سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات جدید، س ۱۶۴.

۱۰۱. سیدعلی خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتائات*، ج ۱، س ۹۰۷؛ سیدعلی سیستانی، *توضیح المسائل جامع*، خمس، م ۳۳؛ جواد تبریزی، *استفتائات*، ج ۲، س ۷۸۷؛ سیدابوالقاسم خویی، *استفتائات*، س ۴۱۶.

۱۰۲. سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات جدید، س ۱۷۴.

۱. اگر جزو وسایل ضروری زندگی یا ماشین برای استفاده شخصی باشد، پول داده شده خمس ندارد و در صورت دریافت، جزو ربح سال دریافت محسوب می شود. (رهبر معظم انقلاب/)

اگر جنس خریده شده مربوط به مؤنه باشد و در وقت آن نتواند تهیه کند، خمس ندارد. در غیر این صورت پرداخت خمس لازم است. (آیت الله فاضل ÷)

خمس ندارد. (آیت الله بهجت ÷)

اگر تا سال خمس کالای را تحویل نگرفته یا تحویل گرفته ولی نیاز ندارد یا تحویل گرفته و نیاز هم دارد ولی به هر دلیل از آن استفاده نکرده است، سر سال خمس، آن کالا خمس دارد. (آیت الله وحید ×)

اگر درآمد و ربح، قبل از سال خمس به چیز دیگری تبدیل شود، با پایان یافتن سال خمس همان درآمد، سال خمس این کالا هم به پایان می رسد. (آیت الله زنجانی ×)

چنانچه ماشین یا خانه ضروری باشد، خمس به آن تعلق نمی گیرد؛ اما اگر به آن نیاز نباشد، حکم سرمایه را دارد و چنانچه کالا را بعد از سال خمس دریافت می کند، جزو درآمد سال جدید محسوب می شود. (آیت الله مکارم ×)

حکم خرید هدیه و تحویل آن پس از سال خمس

اگر کسی قبل از فرارسیدن سال خمس، در سفر زیارتی برای برخی هدایایی بخرد، ولی تا سال خمس موفق نشود آن ها را به افراد مدنظر تحویل دهد و بعد از سال خمس تحویلشان دهد، آیا به آن ها خمس تعلق می گیرد؟^{۱۰۴}

اگر عراً صدق مؤنه کند، خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/)

خمس دارد. (آیات عظام صافی ×، فاضل ÷ و سیستانی ×)

خمس ندارد. (آیت الله نوری ×)

جواز صرف درآمد در مؤنه و باقی گذاشتن مال مخمس

اگر چند مال داشته باشد که بعضی از آن ها متعلق خمس نیست، مؤنه از کدام آن ها خارج می شود؟

کسی که از کسب و تجارت یا غیر آن ها درآمدی داشته باشد، اگر مال دیگری هم دارد که پرداخت خمس آن واجب نیست (مال در حکم مخمس) یا اینکه خمسش را داده باشد (مال مخمس)، می تواند مخارج سال خود را فقط از درآمد کسب صرف کند. (مراجع عظام تقلید)^{۱۰۵}

مخلوط بودن مال مخمس با درآمد

اگر مال مخمس با غیرمخمس مثلاً در یک حساب باشد، آیا می تواند مؤنه را از مال غیرمخمس بردارد؟^{۱۰۶}

۱۰۳. محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۱۳۲، س ۳۸۱۷؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۸۷، س ۸۴۱؛ حسین وحید خراسانی، استفتا از سایت به شماره ۱۰۵۳۵؛ سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به شماره ۲۱۳۹۲، ۱۷ شهریور ۱۳۹۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره ۹۴۰۶۱۷۰۰۲۷؛ سیدعلی خامنه ای، استفتا از سایت به شماره ۵۸۱۳۲۱.

۱۰۴. مسائل، جدید، ج ۶، ص ۷۷.

۱۰۵. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م ۶؛ سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل، مراجع، م ۱۷۷۹.

۱۰۶. حسین نوری همدانی، هزارویک مسئله فقهی، ج ۲، ص ۹۷، س ۳۳۳؛ سیدعلی سیستانی، کتاب الخمس، م ۴۲؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، اقتباس از م ۲۳۵۰؛ سیدمحمدرضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۴، س ۶۲۲؛ سیدابوالقاسم خویی، صراط النجاة، ج ۱،

می‌تواند با نیت، از مال غیرمخمس بردارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/۱۰۷ و آیات عظام نوری، سیستانی، مکارم، گلپایگانی، خویی، و اراکی) ÷
مالک می‌تواند مال مخمس خود را جدا بگذارد و مؤنه خود را از درآمد وسط سال صرف کند؛ ولی مجرد نیت برای تفکیک کافی نیست. (آیت‌الله فاضل/۱۰۸)
بنا بر احتیاط کافی نیست؛ بلکه باید در مقدار باقی‌مانده مصالحه کند. (آیت‌الله تبریزی/۱۰۹)
احتیاطاً آنچه دریافت می‌کند، از مجموع هر دو وجه حساب کند و خمس بقیه را به نسبت بپردازد. (آیت‌الله صافی)

خروج از مؤنه

اگر فرد از درآمد اثنای سال، کالایی برای مؤنه زندگی‌اش بخرد، مثلاً اثاثیه منزل یا فرش یا لباس بخرد و سپس از آن بی‌نیاز شود، آیا خمس آن‌ها واجب است؟^{۱۱۰}
الف. قبل از سال خمسی اول، از آن‌ها بی‌نیاز شود:^{۱۱۱}
بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (حضرت امام*^{۱۱۲} و آیات عظام بهجت، صافی، سیستانی، و اراکی) ÷
خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام خویی، تبریزی، مکارم و وحید)
خمس دارد. (آیات عظام گلپایگانی، فاضل و نوری)
اگر کالا یک سال بدون استفاده بماند، خمس دارد و چنانچه در ابتدای سال می‌داند که تا یک سال استفاده نمی‌کند، پرداخت خمسش فوراً واجب است. (آیت‌الله زنجانی)
ب. بعد از سال خمسی از آن‌ها بی‌نیاز شود:^{۱۱۳}

س ۵۰۲؛ محمدعلی اراکی، استفتائات، ص ۷۵، س ۵ و ص ۷۳، س ۱؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، ۱۵۰۴؛ سیدروح‌الله خمینی، توضیح المسائل، ملحقات، س ۳۵، البته در استفتائات، ج ۱، ص ۴۱۲، س ۲۰۲ می‌فرماید نیت کافی نیست (ظاهراً توضیح المسائل مقدم است)؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت؛ لطف‌الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۵۹۸ و ۶۱۵

۱۰۷. سؤال ۲۴۷: طبق فتوای جناب‌عالی تفکیک مال مخمس و غیرمخمس موجود در یک حساب بانکی با نیت میسر است. آیا نیت کلی برای این کار کفایت می‌کند؟ مثلاً فردی مایل است که اموال مخمس به حال خود باقی بماند و در طول سال تنها از درآمد جاری استفاده کند؛ ولی در تک‌برداشت‌ها این را نیت نکرده است. در این وضع تکلیف شرعی چگونه است؟
جواب: چنانچه در ابتدا نیت کند که هر چه از بانک برداشت می‌کند، از اموال غیرمخمس باشد، تا زمانی که خلاف آن را قصد نکرده است، لازم نیست در هر مرتبه چنین نیتی داشته باشد.

۱۰۸. محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۳، ص ۲۱۸، س ۶۷۸

۱۰۹. فتوای آیت‌الله تبریزی در استفتائات، ج ۲، ص ۱۵۶، س ۷۳۶ معارض با نظر ایشان در صراط النجاة، ج ۱، س ۵۰۲ است و صرف نیت را بنا بر احتیاط واجب کافی نمی‌داند. ظاهراً وجه جمع بین دو استفتا آن است که متن صراط النجاة صحیح است که بنا بر احتیاط واجب، نیت کافی نیست و متن استفتائات که کافی دانسته، ناظر به قاعده جبر است.

۱۱۰. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م ۶۷؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۱؛ سیدروح‌الله خمینی، توضیح المسائل، م ۱۷۸۱؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ۳۴۲۶؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۹۸؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، م ۱۶؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتائات، م ۱۶۶ و ۱۶۷؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۹۸.

۱۱۱. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م ۶۷؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۱؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۹۸.

۱۱۲. در توضیح المسائل فارسی ایشان به صورت فتوا آمده است؛ ولی در تحریر الوسیله و عروة الوثقی به صورت احتیاط واجب آمده است.

خمس ندارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام خویی، فاضل، تبریزی، وحید، مکارم، صافی، سیستانی، نوری و گلپایگانی) (×)
اگر کالا یک سال بدون استفاده بماند، خمس دارد و چنانچه در ابتدای سال می‌داند که تا یک سال آن را استفاده نمی‌کند، پرداخت خمسش فوراً واجب است. (آیت‌الله زنجانی) (×)
بنا بر احتیاط واجب، خمس دارد. (آیت‌الله اراکی) (÷)

فروش مئونه

تهیه‌شده با پول مخمس

آیا پول فروش کالایی که مئونه بوده و از مال مخمس تهیه شده و سپس فروخته شده است، خمس دارد؟
به اندازه قیمت خرید آن، خمس ندارد. (مراجع عظام تقلید)^{۱۱۴}

تهیه‌شده با درآمد بین سال

آیا پول فروش کالایی که مئونه بوده و از منافع بین سال تهیه شده و سپس فروخته شده است، خمس دارد؟
الف. اگر قبل از گذشت سال خمسی فروخته شود:^{۱۱۵}
اگر قبل از گذشت سال خمسی بفروشد، تا سررسید سال خمسی مهلت دارد آن را در مئونه مصرف کند و چنانچه در مئونه مصرف نشود، خمس دارد. (حضرت امام* و آیات عظام گلپایگانی، فاضل، نوری و زنجانی) (×)
خمس ندارد؛ هر چند قیمتش افزایش یافته باشد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام وحید و مکارم) (×)
خمس ندارد؛ ولی اگر جنس را از طریق خرید و دیگر معاوضات شرعی به دست آورده باشد، ترقی قیمت چنانچه تا سر سال خمسی بماند، خمس دارد؛ اما اگر از غیرمعاوضه باشد، مثلاً از راه هدیه به دست آورده باشد، حتی ترقی قیمتش خمس ندارد. (آیات عظام خویی و تبریزی) (÷)
خمس ندارد؛ ولی اگر جنس را از طریق خرید و دیگر معاوضات شرعی به دست آورده باشد، ترقی قیمت چنانچه تا سر سال خمسی بماند، خمس دارد؛ اما اگر از غیرمعاوضه باشد، مثلاً از راه هدیه به دست آورده باشد، حتی ترقی قیمتش خمس ندارد. (آیت‌الله وحید) (×)
پول فروش آن چنانچه تا سررسید سال خمسی بماند، بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیات عظام اراکی و صافی) (×)

درباره افراد شاغل، قبل از گذشت سال خمسی و درباره افراد غیرشاغل قبل از گذشت یک سال، اگر قیمت فروش آن تا انتهای سال باقی بماند و در مئونه سال مصرف نشود، اصل قیمت جنس بنا بر احتیاط واجب خمس دارد و ترقی

۱۱۳. محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۱۵، س ۳۴۲۶؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م ۱۶؛ در توضیح المسائل فارسی ایشان به شکل فتوا آمده است و در متن تحریر الوسیله، م ۱۶ و عروة الوثقی، م ۶۷ احتیاط واجب است؛ سیدابوالقاسم خویی، استفتائات، ص ۱۴۹، س ۴۸۱؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۱.

۱۱۴. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م ۵۳.

۱۱۵. سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۸۰؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات، ج ۱، س ۳۱۴؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، اقتباس از م ۱۲۱۳؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، اقتباس از م ۱۲۱۳؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، اقتباس از م ۱۲۱۳؛ حسین نوری همدانی، هزارویک مسئله فقهی، ج ۱، م ۲۶۶؛ سیدموسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل مراجع، ذیل م ۱۷۸۱؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۲، س ۴۸۲؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۲۷؛ لطف‌الله صافی و اراکی و سیدمحمدرضا گلپایگانی سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، اقتباس از ذیل م ۱۷۸۱.

قیمت آن، اگر آن شیء از درآمد بین سال و از طریق معاوضه باشد، بنا بر فتوا خمس دارد و اگر از طریق غیرمعاوضه باشد، بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله سیستانی[×])
ب. اگر بعد از گذشت سال خمسی فروخته شود:^{۱۱۶}

خمس دارد. (حضرت امام^{*})

خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام سیستانی[×]، خویی[÷]، تبریزی[÷]، مکارم[×]، گلپایگانی[÷]، وحید[×] و صافی[×])

در غیر خانه، خمس به آن تعلق نمی گیرد و در خانه نیز اگر خانه خود را می فروشد تا خانه دیگری بخرد، خمس به آن تعلق نمی گیرد؛ ولی در غیر این صورت، باید خمس پول خانه را بدهد. (آیت الله نوری[×])
بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله اراکی[÷])

خمس دارد؛ مگر اینکه قبل از رسیدن سال خمسی، در مئونه مصرف کند. (آیات عظام فاضل[÷]، بهجت[÷] و زنجانی[×])

ترقی قیمت مئونه

آیا ترقی قیمت کالایی که مئونه بوده و از منافع بین سال تهیه شده و سپس در سال های بعد فروخته شده است، خمس دارد؟^{۱۱۷}

خمس اصل و ترقی قیمت باید فوراً پرداخت شود. (حضرت امام^{*})

اصل و ترقی قیمت خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیت الله مکارم[×])

اصل و ترقی قیمت خمس دارد؛ مگر اینکه قبل از رسیدن سال خمسی، صرف در مئونه شود. (آیات عظام فاضل[÷]، زنجانی[×] و بهجت[÷])

ترقی قیمت چنانچه تا سر سال صرف در مئونه نشود، خمس دارد. (آیات عظام صافی[×] و گلپایگانی[÷])
اگر بعد از گذشت سال خمسی یا اگر شاغل نیست بعد از گذشت یک سال، آن را بفروشد، قیمت اولیه آن خمس ندارد و ترقی قیمت آن چنانچه آن شیء از طریق غیرمعاوضه مثل هدیه به او رسیده است، خمس ندارد؛ ولی اگر آن را از درآمد بین سال و از طریق معاوضه مثل خرید و فروش تهیه کرده است، این ترقی قیمت، درآمد سال فروش محسوب

۱۱۶. سیدعلی خامنه ای، *اجوبه الاستفتائات*، س ۸۸۰؛ ناصر مکارم شیرازی، *استفتائات*، ج ۱، س ۳۱۴؛ سیدابوالقاسم خویی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، اقتباس از ۱۲۱۳؛ جواد تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، اقتباس از ۱۲۱۳؛ حسین وحید خراسانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، اقتباس از ۱۲۱۳؛ لطف الله صافی، *توضیح المسائل*، م ۱۷۷۹؛ سیدروح الله خمینی، *توضیح المسائل*، ملحقات، س ۳۷؛ حسین نوری همدانی، *هزارویک مسئله فقهی*، ج ۱، م ۲۶۳؛ محمد فاضل لنکرانی، *جامع المسائل*، ج ۲، س ۴۸۲؛ محمدتقی بهجت، *استفتائات*، ج ۳، س ۳۴۲۷؛ سیدمحمدرضا گلپایگانی، *مجمع المسائل*، مسائل خمس، ج ۱، س ۳۰؛ **سیدموسی شبیری زنجانی**؛ سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، *توضیح المسائل*، مراجع، اقتباس از ذیل م ۱۷۸۱.

۱۱۷. سیدعلی خامنه ای، *استفتائات*، س ۸۸۹؛ ناصر مکارم شیرازی، *استفتائات*، ج ۱، س ۳۱۴؛ سیدروح الله خمینی، *توضیح المسائل*، ملحقات، س ۳۷؛ حسین نوری همدانی، *هزارویک مسئله فقهی*، ج ۱، م ۲۶۳؛ محمد فاضل لنکرانی، *جامع المسائل*، ج ۲، س ۴۸۲؛ محمدتقی بهجت، *استفتائات*، ج ۳، س ۳۴۲۷؛ سیدمحمدرضا گلپایگانی، *مجمع المسائل*، مسائل خمس، ج ۱، س ۳۰؛ **زنجانی**؛ سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، *توضیح المسائل*، مراجع، اقتباس از ذیل م ۱۷۸۱؛ لطف الله صافی، *توضیح المسائل*، م ۱۷۷۹؛ سیدابوالقاسم خویی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، اقتباس از ۱۲۱۳؛ جواد تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، اقتباس از ۱۲۱۳؛ حسین وحید خراسانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، اقتباس از ۱۲۱۳.

۱۱۸. اگر ترقی قیمت به سرمایه تبدیل شود، خمس دارد. در مال موروث و موهوب و امثال آن اگر آن را سرمایه قرار داده باشد، خمس ارتفاع قیمت بازاری آن پس از فروش، بنا بر احتیاط واجب باید داده شود. (*راهنمای فتاوا*)

می‌شود. چنانچه تا آخر آن سال در مئونه صرف نشود، باید خمسش پرداخت شود. (آیات عظام خویی، تبریزی و سیستانی^{۱۱۸})

اگر بعد از گذشت سال خمسی یا اگر شاغل نیست بعد از گذشت یک سال، آن را بفروشد، قیمت اولیه آن خمس ندارد و ترقی قیمت آن چنانچه آن شیء از طریق غیر معاوضه مثل هدیه به او رسیده است، خمس ندارد؛ ولی اگر آن را از درآمد بین سال و از طریق معاوضه مثل خرید و فروش تهیه کرده است، این ترقی قیمت، درآمد سال فروش محسوب می‌شود. چنانچه تا آخر آن سال در مئونه صرف نشود، بنا بر احتیاط واجب باید خمسش پرداخت شود. (آیت‌الله وحید^{۱۱۹})

خمس گیاهان و حیوانات

حکم خمس گیاهان یا حیواناتی که برای استفاده شخصی، در منزل نگهداری می‌شوند، چیست؟^{۱۱۹}
گیاهانی که برای زیبایی منزل و حیواناتی مانند گوسفند و بز که به منظور استفاده شخصی از شیر آن‌ها و مرغ و مانند آن که به منظور استفاده از تخم مرغ آن‌ها در منزل نگهداری می‌شوند، اگر از درآمد بین سال تهیه شده باشند، در صورتی که عرفاً از مئونه ضروری زندگی محسوب شوند، خمس ندارند. (حضرت امام^{۱۲۰} و آیات عظام اراکی، سیستانی^{۱۲۱}، خویی^{۱۲۲}، وحید^{۱۲۳}، تبریزی^{۱۲۴}، مکارم^{۱۲۵}، گلپایگانی^{۱۲۶}، فاضل^{۱۲۷}، صافی و بهجت^{۱۲۸})

حکم خمس زیادی منفصل حیوانات و گیاهان

حکم خمس زیادی منفصل^{۱۲۱} حیوان یا درختی که برای استفاده شخصی تهیه شده است، چیست؟^{۱۲۲}
خمس دارد. (مراجع عظام تقلید)

حکم خمس زیادی متصل حیوانات و گیاهان

حکم خمس زیادی متصل حیوان یا درختی که برای استفاده شخصی تهیه شده است، چیست؟^{۱۲۳}

۱۱۹. سیدمحمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۶۷؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیلة، کتاب الخمس، م ۱۶؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ذیل م ۱۷۷۱؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۲۶؛ جواد تبریزی، استفتائات، ج ۱، س ۸۱۷؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات، ج ۱، س ۳۲۱ و ۳۲۲؛ سیدمحمدرضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، مسائل خمس، س ۶۱؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۹۶، س ۷۸۰؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ۳۶۲۴ و ۳۶۲۵؛ لطف‌الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۶۸۲.

۱۲۰. حضرت امام^{*} در استفتائات، ج ۱، باب خمس، م ۱۱۳ می‌فرماید خمس دارد.

۱۲۱. زیادی منفصل محصولی است که از خود مال جدا می‌شود، مانند شیر و پشم، یا آماده جداسازی است، مانند شاخه‌های خشک آماده جداسدن.

۱۲۲. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۵۳؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، اقتباس از م ۱۷۷۱؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۲۶؛ محمدتقی بهجت، وسیلة النجاة، کتاب الخمس، م ۱۳۸۶.

۱۲۳. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۵۳؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۲۶؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، م ۱۲۱۳؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۱۳؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، م ۱۲۱۳؛ محمدتقی بهجت، وسیلة النجاة، کتاب الخمس، م ۱۳۸۶؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیلة، کتاب الخمس، القول

زیادی متصل مانند چاق شدن حیوان که عرفاً مؤنه فرد به حساب می آید، خمس ندارد؛ هرچند قیمت آن افزایش یابد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیت الله سیستانی×)

زیادی متصل خمس ندارد؛ اما چنانچه فروخته شود، باید خمسش را بدهد. (آیت الله مکارم×)

زیادی متصل خمس دارد. (آیات عظام گلپایگانی÷ و صافی×)

بنا بر احتیاط واجب، خمس دارد. (آیت الله فاضل÷)

زیادی متصل، چنانچه عرفاً مال محسوب شود، خمس دارد. (آیات عظام خویی÷، تبریزی÷ و وحید×)

زیادی متصل خمس ندارد. (آیت الله بهجت÷)

خمس سرمایه

تعریف سرمایه

مراد از سرمایه چیست؟

سرمایه کالا یا پولی است که در دسترس بازرگان و کاسب قرار دارد و با آن به منظور امرار معاش یا تحصیل سود، دادوستد می کند و عین آن ثابت نیست و تبدیل و تعویض می شود. این را سرمایه یا رأس المال می گویند. (مراجع عظام تقلید)^{۱۳۴}

انقسام سرمایه

الف. سرمایه اساسی: کمترین مقدار سرمایه است که فرد برای اداره امور زندگی خود و خانواده اش، متناسب با آبرو و شأنشان به آن نیازمند است؛ به طوری که اگر سرمایه کسب کمتر از این مقدار باشد، اداره امور زندگی فرد و خانواده اش متناسب با آبرو و شأنشان ممکن نمی شود یا به سختی تحمل ناشدنی مبتلا می شوند یا باید مشغول به کسبی شود که شایسته و مناسب شأنش نیست.

ب. سرمایه توسعه ای: به سرمایه ای گفته می شود که مازاد بر سرمایه اساسی است و برای گسترش فعالیت های تجاری از آن استفاده می شود.

حکم خمس سرمایه اساسی

آیا سرمایه اساسی خمس دارد؟^{۱۳۵}

فیما یجب فیه الخمس، م ۱۴؛ سیدعلی خامنه ای، سایت، احکام خمس، س ۱۶۵؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، هدایه العباد، ج ۱، م ۱۶۳۰؛ لطف الله صافی، هدایه العباد، ج ۱، م ۱۶۲۹.

۱۳۴. سیدمحمد کاظم طباطبائی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، اقتباس از م ۶۲؛ سیدمحمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۳۱.

۱۳۵. سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م ۱۳؛ سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۱، احکام خمس، ص ۳۵۵، س ۳۵؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۳۱؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۵۱۰؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۹؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۹؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۹؛ لطف الله صافی، هدایه العباد، ج ۱، م ۱۶۲۸ و ۱۶۲۹؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۶۴؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۴۷، س ۳۵۴۱؛ سیدعلی

خمس ندارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام زنجانی*، بهجت*، فاضل* و اراکی*) اگر هم اکنون یا در آینده نه چندان دور، نتواند خمس سرمایه اساسی را بدهد، دیگر خمس ندارد. اگر بتواند با دست گردان و به صورت اقساط بپردازد یا قسمتی از سرمایه را به صورت نقد یا اقساط بپردازد، چنین کاری لازم است. (آیات عظام سیستانی* و مکارم*)

خمس دارد. (آیات عظام گلپایگانی* و صافی*) اگر فرد شغل دیگری برای اداره زندگی دارد، مثلاً کارمند است یا سرمایه مخمس دیگری در حد کفاف دارد، تمامش خمس دارد؛ اما اگر کسب دیگری برای تأمین مخارج زندگی ندارد و آن را قبل از گذشتن سال سرمایه قرار دهد، در این صورت به مقدار مئونه سال استثنا می شود و بقیه سرمایه باید مخمس شود؛ بنابراین اگر سرمایه ای که به آن نیاز دارد، به مقدار مئونه سال باشد، خمسش واجب نیست. (آیت الله خویی*)

اگر فرد شغل دیگری برای اداره زندگی دارد، مثلاً کارمند است یا سرمایه مخمس دیگری در حد کفاف دارد، تمامش خمس دارد؛ اما اگر کسب دیگری برای تأمین مخارج زندگی ندارد و آن را قبل از گذشتن سال سرمایه قرار دهد، در این صورت به مقدار مئونه سال استثنا می شود و بقیه سرمایه باید مخمس شود؛ بنابراین اگر سرمایه لازم به مقدار مئونه سال باشد، بنا بر احتیاط واجب خمسش واجب نیست. (آیات عظام تبریزی* و وحید*)

تمکن ادای خمس سرمایه اساسی

آیا به سرمایه اساسی در صورتی که در سال های بعد بتواند خمسش را بپردازد، خمس تعلق می گیرد؟^{۱۲۶} اگر تمکن پیدا کرد یا فروخت، باید خمس آن را پرداخت کند. (آیت الله فاضل*) خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیت الله نوری*) سرمایه خمس دارد؛ مگر سرمایه ای که اگر خمس آن را هر چند به صورت تدریجی بدهد، با بقیه آن، زندگی شخص در حد آبرو و شأنش اداره نمی شود. بنابراین اگر با پرداخت خمس آن، به کارش لطمه ای نمی خورد، باید خمسش را بدهد؛ خواه این سرمایه تجارت باشد یا زمین و آب و ملک برای زراعت باشد یا ابزار کار باشد. (آیت الله مکارم*) خمس هر مقدار از این مال را که دیگر به آن احتیاج ندارد و تا یک سال هم مئونه وی نشود، باید پرداخت کند، نه خمس تمام سرمایه را. (آیت الله زنجانی*) بنا بر احتیاط واجب باید اول خمس آن را بدهد، بعد با آن کسب کند و اگر نتوانست، باید با دفتر معظم له دست گردان کند و بعد هر وقت متمکن شد، در اولین فرصت که توانست، بپردازد. (آیت الله وحید*)

خمس سرمایه توسعه ای

آیا سرمایه توسعه ای خمس دارد؟^{۱۲۷}

خامنه ای، استفتائات، س ۹۵۲؛ سیدموسی شبیری زنجانی، المسائل الشرعیة، م ۱۷۹۲؛ محمدعلی اراکی، استفتائات، ص ۶۲ و ۶۳ و ۶ و ۸

۱۲۶. محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۶۴؛ سیدعلی خامنه ای، استفتا از سایت به شماره ۵۸۱۳۲۷؛ سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به شماره ۲۱۳۹۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره ۹۴۰۶۱۷۰۰۳۲؛ حسین نوری همدانی، استفتا از سایت به شماره ۲۱۷۱۸؛ حسین وحید خراسانی، استفتا از سایت به شماره ۱۰۵۳۶.

بله، خمس دارد. (مراجع عظام تقلید)

ملاک محاسبه قیمت سرمایه

سرمایه بر اساس چه قیمتی محاسبه می‌شود؟

باید خمس را به قیمت فعلی پرداخت کند. (مراجع عظام تقلید)^{۱۲۸}

مراد از قیمت فعلی چیست؟

با توجه به اینکه سرمایه باید بر اساس قیمت فعلی محاسبه شود، آیا مقصود از قیمت فعلی، قیمت کلی‌فروشی است

یا جزئی‌فروشی یا قیمت حراجی؟^{۱۲۹}

معیار همان مبلغی است که از شخص در بازار خریده می‌شود. (رهبر معظم انقلاب / و آیت‌الله تبریزی ÷)
منظور قیمتی است که اجناس تجاری بدون صرف یا لحاظ هزینه اضافی در عرضه آن و بدون انتظار برای فروش آن به قیمت بیشتر، ممکن است به آن قیمت فروخته شوند؛ همانند آنچه در هنگام حراج کالا صورت می‌گیرد. البته نباید به گونه‌ای صورت بگیرد که عرفاً زیان شمرده شود؛ بلکه باید قیمت مناسب با این شیوه از عرضه کالا باشد و خمس را بر آن اساس پرداخت کند. (آیت‌الله سیستانی ×)

قیمتی است که نوع معاملات فعلی مربوط به آن جنس، بر طبق آن است. (آیت‌الله بهجت ÷)
نکته: با توجه به عبارت *عروة الوثقی* (اذا امکن بیعها و اخذ قیمتها)^{۱۳۰} که پذیرفته همه حاشیه‌نگاران است، ملاک محاسبه، همان قیمتی است که در بازار ممکن است به آن قیمت فروخته و پول آن گرفته شود. این حکم با نظر رهبر معظم انقلاب / و آیت‌الله سیستانی × و دیگران یکسان است.

۱۲۷. سیدروح‌الله خمینی، *تحریر الوسیله*، کتاب الخمس، م ۱۳؛ سیدروح‌الله خمینی، *استفتائات*، ج ۱، احکام خمس، ص ۳۵۵، س ۳۵؛ سیدعلی سیستانی، *توضیح المسائل جامع*، ج ۱، م ۲۳۳۱؛ ناصر مکارم شیرازی، *توضیح المسائل*، م ۱۵۱۰؛ سیدابوالقاسم خویی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۱۹؛ حسین وحید خراسانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۱۹؛ جواد تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۱۹؛ لطف‌الله صافی، *هدایه العباد*، ج ۱، م ۱۶۲۸ و ۱۶۲۹؛ محمد فاضل لنکرانی، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۷۶۴؛ محمدتقی بهجت، *استفتائات*، ج ۳، ص ۴۷، س ۳۵۴۱؛ سیدعلی خامنه‌ای، *استفتائات*، س ۹۵۲؛ سیدموسی شبیری زنجانی، *المسائل الشرعیه*، م ۱۷۹۲؛ محمدعلی اراکی، *استفتائات*، ص ۶۲ و ۶۳، س ۲ و ۶ و ۸.

۱۲۸. سیدروح‌الله خمینی، *استفتائات*، ج ۱، ص ۳۵۵، س ۳۶؛ سیدعلی خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتائات*، س ۹۶۸؛ سیدمحمدرضا گلپایگانی، *مجمع المسائل*، ج ۱، ص ۲۹۴، س ۲۱؛ جواد تبریزی، *استفتائات*، ج ۱، ص ۱۹۷، س ۹۵۱؛ محمد فاضل لنکرانی، *جامع المسائل*، ج ۱، ص ۱۸۱، س ۷۱۱؛ محمدتقی بهجت، *استفتائات*، ج ۳، س ۳۵۲۲ و ۳۷۱۳؛ لطف‌الله صافی، *جامع الاحکام*، ص ۱۶۹، س ۵۹۲؛ سیدعلی سیستانی، *توضیح المسائل جامع*، ج ۱، م ۲۳۳۵ و ۲۳۳۶؛ ناصر مکارم شیرازی، *استفتائات*، ج ۲، س ۵۵۱.

۱۲۹. سیدعلی سیستانی، *توضیح المسائل جامع*، ج ۱، م ۲۳۴۵؛ سیدعلی خامنه‌ای، *استفتائات*، به شماره ۱۰۳ و کد پیگیری ۵۶۳۱۰۳۳۷۹؛ محمدتقی بهجت، *استفتائات*، ج ۲، س ۳۷۱۰؛ جواد تبریزی، *استفتائات*، ج ۱، س ۶۸۸.

۱۳۰. سیدمحمدکاظم طباطبائی، *العروة الوثقی مع التعليقات*، کتاب الخمس، م ۵۳.

حکم ترقی قیمت سرمایه

مالی که به آن خمس تعلق نمی‌گیرد یا خمس تعلق گرفته و خمس آن پرداخت شده، چنانچه به قصد تجارت نگهداری شود و امکان فروش و اخذ قیمت آن وجود داشته باشد، آیا ترقی قیمت بازاری اش خمس دارد؟^{۱۳۱}

پرداخت خمس واجب است؛ هرچند به فروش نرسد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، گلپایگانی، اراکی، مکارم، صافی، نوری و فاضل) (بنا بر احتیاط واجب، خمس دارد. (آیت‌الله وحید)

خمس سرمایه غیر معاوضه‌ای

اگر مالی از غیر معاوضه، مانند ارث، به ملکیت انسان در بیاید، چنانچه به قصد تجارت نگهداری شود و امکان فروش و اخذ قیمت آن وجود داشته باشد، آیا ترقی قیمت بازاری اش خمس دارد؟^{۱۳۲}

بله، خمس دارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام سیستانی، گلپایگانی، اراکی، مکارم، صافی و نوری)

خمس تعلق نمی‌گیرد. (آیات عظام خویی، وحید، تبریزی، فاضل و لنکرانی)

حکم ترقی قیمت غیر سرمایه معاوضه‌ای

مالی که به آن خمس تعلق نمی‌گیرد یا خمس تعلق گرفته و خمس آن پرداخت شده و از طریق معاوضه مانند خرید و فروش به دست آمده، چنانچه به قصد تجارت نگهداری نشده است، آیا ترقی قیمت بازاری اش خمس دارد؟^{۱۳۳}

ترقی قیمت خمس ندارد؛ هرچند فروخته شود. (حضرت امام* و آیت‌الله فاضل)

ترقی قیمت خمس ندارد؛ مگر زمانی که به فروش می‌رسد، ترقی قیمت آن جزو درآمد سال فروش محسوب شود. در این صورت اگر تا پایان سال باقی بماند و در مئونه صرف نشود، مشمول خمس است. (رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام سیستانی، خویی، تبریزی، مکارم، اراکی، گلپایگانی و صافی)

ترقی قیمت خمس ندارد؛ مگر زمانی که به فروش می‌رسد، ترقی قیمت آن جزو درآمد سال فروش محسوب شود.

۱۳۱. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۵۳؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ لطف‌الله صافی، هدیة العباد، ج ۱، م ۱۶۲۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، توضیح المسائل آموزشی، درس ۶۹ بخش رشد و نمو سرمایه؛ محمدتقی بهجت، وسیلة النجاة، کتاب الخمس، م ۱۳۸۰.

۱۳۲. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۵۳؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ لطف‌الله صافی، هدیة العباد، ج ۱، م ۱۶۲۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، توضیح المسائل آموزشی، درس ۶۹ بخش رشد و نمو سرمایه؛ محمدتقی بهجت، وسیلة النجاة، کتاب الخمس، م ۱۳۸۰.

۱۳۳. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۷۰؛ سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۵۳؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۴۹۲؛ سیدعلی خامنه‌ای، رهیافت ۵، ص ۱۵۶.

در این صورت اگر تا پایان سال باقی بماند و در مئونه صرف نشود، بنا بر احتیاط واجب، مشمول خمس است. (آیت‌الله وحید[×])

ترقی قیمت غیر سرمایه غیر معاوضه‌ای

اگر مالی از غیر معاوضه، مانند ارث، به ملکیت انسان در بیاید، چنانچه به قصد تجارت نگهداری نشود، آیا ترقی قیمت بازاری اش خمس دارد؟^{۱۳۴}

ترقی قیمت آن مشمول خمس نیست؛ هرچند با ترقی قیمت به فروش برسد. برای مثال، چنانچه وارثی از پدرش باغی را به قیمت صد میلیون ریال به ارث ببرد و آن را به قصد تجارت نگهداری نکند و قیمت باغ افزایش یابد و به مبلغ دویست میلیون ریال برسد، پرداخت خمس صد میلیون ریال افزایش قیمت، حتی پس از فروش باغ واجب نیست. (حضرت امام^{*} و آیات عظام خویی[÷]، تبریزی[÷]، سیستانی[×]، وحید[×]، فاضل[÷]، نوری[×]، گلپایگانی[÷] و صافی[×]) اگر آن را بفروشد، باید خمس اضافه قیمت را بدهد. (آیت‌الله مکارم[×])

خمس کالای تهیه شده با درآمد بین سال به منظوری غیر از ترقی قیمت

اگر جنسی با عین درآمد بین سال خریده شده باشد، در سررسید سال خمس، خمس کالا بر اساس قیمت فعلی محاسبه می‌شود یا قیمت خرید؟^{۱۳۵}

بر اساس قیمت فعلی محاسبه می‌شود. (مراجع عظام تقلید)

خمس کالای به‌دمه خریده شده

اگر جنسی را به‌دمه خریده باشد و از درآمد بین سال بدهی خود را پرداخت کرده باشد، آیا در سررسید سال خمس، خمس کالا بر اساس قیمت فعلی محاسبه می‌شود یا قیمت خرید؟ مثلاً کالایی را اقساطی یا با چک یا نسیه خریده است.^{۱۳۶}

خمس باید به قیمت فعلی کالا پرداخت شود. (حضرت امام^{*} و آیت‌الله سیستانی[×]) به همان مقداری که در ادای دین مصرف شده است، خمس تعلق می‌گیرد؛ مثلاً به همان مقدار اقساط پرداختی، باید خمس بدهد. (رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام خویی[÷] و وحید[×])

۱۳۴. سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م ۸؛ سیدروح‌الله خمینی، نجاه العباد، کتاب الخمس، منافع کسب، م ۱۵؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، هدیة العباد، م ۱۶۲۱؛ محمد فاضل لنکرانی، سیدمحمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۵۳؛ محمدتقی بهجت، وسیله النجاه، الخامس، ما یجب فیہ الخمس، م ۱؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، هدیة العباد، ج ۱، م ۱۶۲۱؛ لطف‌الله صافی، هدیة العباد، ج ۱، م ۱۶۲۰؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۴۹۲.

۱۳۵. سیدمحمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، اقتباس از م ۷۵؛ سیدمحمد حسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، اقتباس از م ۱۷۶۰ و ۱۷۸۰.

۱۳۶. سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات جدید، احکام خمس، س ۱۷۹ و ۱۸۱؛ سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، احکام خمس، س ۱۰؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۴۷؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۴۷؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۴۷.

خمس کالای به‌دمه خریده‌شده

اگر جنسی را به‌دمه خریده است و قصد فرد موقع خرید این باشد که از عین مال خمس‌نداده دینش را پرداخت کند، در سررسید سال خمسی، خمس کالا بر اساس قیمت فعلی محاسبه می‌شود یا قیمت خرید؟^{۱۳۷}

باید به‌قیمت فعلی محاسبه شود. (حضرت امام* و آیت‌الله اراکی*)

به‌قیمت خرید محاسبه می‌شود. (رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام سیستانی*، خویی*، تبریزی*، مکارم*، وحید* و گلپایگانی*)

بنا بر احتیاط، به‌قیمت فعلی محاسبه می‌شود. (آیت‌الله فاضل*)

کالای تهیه‌شده با عین پول خمس‌نداده

اگر جنسی با عین مالی که خمسش پرداخت نشده است، فراهم شده باشد، در سررسید سال خمسی، خمس کالا بر اساس قیمت فعلی محاسبه می‌شود یا قیمت خرید؟^{۱۳۸}

اگر با عین پول خمس‌نداده جنسی را بخرد، یعنی به فروشنده بگوید این جنس را به این پول می‌خرم، چنانچه حاکم شرع معامله یک‌پنجم آن را اجازه بدهد، معامله آن مقدار صحیح است و انسان باید یک‌پنجم جنسی را که خریده است، به حاکم شرع بدهد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام مکارم*، فاضل*، اراکی*، گلپایگانی*، صافی*، زنجانی* و وحید*)^{۱۳۹}

اگر فروشنده شیعه باشد، معامله نسبت به همه مال صحیح است و به جنسی که با این پول خریده است، خمس تعلق می‌گیرد. وی موظف است خمس کالا را به‌قیمت فعلی آن بپردازد و به امضا و اجازه حاکم شرع نیازی نیست. (آیات عظام خویی*، تبریزی* و سیستانی*)

خمس و تورم

آیا افزایش قیمتی که بر اثر تورم (کاهش ارزش پول) بر سرمایه افزوده می‌شود، خمس دارد؟^{۱۴۰}

افزایش قیمت ناشی از تورم خمس ندارد؛ مثلاً مالی قبلاً هزار تومان ارزش داشته است و هنگام فروش، به دوهزار تومان برسد، چنانچه مقدار ۵۰ درصد افزوده‌شده به‌سبب تورم باشد، پانصد تومان افزوده خمس ندارد و تنها لازم است خمس پانصد تومان را بدهد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیت‌الله زنجانی*)

ملاک در خمس، ترقی قیمت با سود واقعی است، نه افزایش قیمت به‌سبب تورم. برای تشخیص آن می‌توان به

۱۳۷. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۶۰؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۷؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۷۲.

۱۳۸. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۶۰؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۷؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۷۲.

۱۳۹. در صورت اجازه حاکم شرع، مقصود این است که به‌قیمت فعلی محاسبه می‌شود.

۱۴۰. سیدعلی خامنه‌ای، استفتائات سال ۱۳۸۹، ص ۶۲۶۵۰؛ سیدموسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۹؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۳۷۱۱ و ۳۷۱۲؛ جواد تبریزی، استفتائات، ج ۱، ص ۱۷۰، ص ۸۲۸؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۲۵۴، ص ۱۰۳۱؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات، ج ۱، ص ۱۰۱، ص ۳۲۰؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۳۷.

خبره مراجعه کرد. ظاهراً بانک می‌تواند تفاوت میان ترقی قیمت به سبب تورم با قیمت واقعی را مشخص کند. (آیت‌الله بهجت ÷)

خمس دارد. (آیات عظام تبریزی ÷، فاضل ÷ و مکارم ×)

افزایش قیمت کالا، چنانچه ناشی از تورم فاحش باشد، بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. منظور از تورم فاحش آن است که ارزش پول بسیار کاهش یابد، به طوری که کالای مذکور با پول بسیار بیشتری مثلاً دو برابر قیمت یا چند برابر، معامله شود. (آیت‌الله سیستانی ×)

تنزل قیمت مال التجاره

اگر قیمت جنسی که شخص برای تجارت خریده است، افزایش یابد و به منظور اضافه شدن قیمت، آن را نگه دارد و بعد از سال خمسی، قیمت کاهش یابد، در این صورت آیا خمس مقداری را که افزایش یافته بود، باید پرداخت کند؟^{۱۴۱} خمس مقداری را که افزایش یافته بود، بنا بر احتیاط واجب باید بدهد؛ بلکه اگر به اندازه‌ای هم نگه داشته که تجار معمولاً برای گران شدن جنس آن را نگه می‌دارند، خمس مقداری را که افزایش یافته بود، باید بدهد. (حضرت امام*)
خمس مقداری را که افزایش یافته بود، باید بدهد. (آیات عظام فاضل ÷، اراکی ÷ و نوری ×)
اگر قیمت آن تا آخر سال همچنان زیاد باشد، باید سر سال، خمس آن را بدهد؛ هر چند قیمت بعد از گذشتن سال کاهش یابد. این در صورتی است که آخر سال، وقت فروش آن باشد و به میل خود آن را نگه دارد. (آیات عظام مکارم × و تبریزی ÷)

خمس مقداری که افزایش یافته بود، بر او واجب نیست؛ بلکه همان مقدار از عین را که در حال استقرار خمس به نسبت تمام عین خمس آن شده بود، در حال گرانی عین و ارزانی آن باید بدهد. مثلاً اگر از سرمایه خمس داده جنسی را هزار تومان خرید و در سر سال، قیمت آن جنس شش هزار تومان شد، یک ششم آن جنس، خمس آن می‌شود که اگر نپرداخت و قیمت آن در سال بعد هم ترقی و سپس تنزل کرد، مثلاً به همان هزار تومان اول رسید، باید یک ششم هزار تومان را که قیمت روز اداست، بپردازد. (آیات عظام صافی ×، گلپایگانی ÷ و خویی ÷)
اگر امکان فروش و اخذ قیمت وجود دارد، سپس قیمتش کاهش یابد، خمس مقدار افزایش یافته بنا بر احتیاط بر شخص واجب است. (آیت‌الله سیستانی ×)

چنانچه به اندازه‌ای که بین تجار متعارف است، نگه داشته است، خمس مقداری که افزایش یافته بود، بر او واجب نیست؛ اما خمس بیش از آن مقداری را که بدون عذر نگه داشته است، بنا بر احتیاط بدهد. (آیت‌الله وحید ×)
خمس مقداری که افزایش یافته بود، بر او واجب نیست. (آیت‌الله زنجانی ×)

حکم شراکت با کسی که اهل خمس نیست

حکم شراکت یا ادامه شراکت با کسی که خمس اموالش را نمی‌دهد، چیست؟^{۱۴۲}

۱۴۱. سید محمد حسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۹ و ۱۷۶۸؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۴۰؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۸۶.

۱۴۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۴ و ۱۷۹۳؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۵۷؛ محمد علی اراکی، استفتاات، ص ۷۳، س ۲ و ص ۷۷، س ۱۵؛ سید علی خامنه‌ای، سایت، استفتاات جدید.

کسی با دیگری شریک است و سرمایه مشاع دارند. اگر شریک خمس درآمد خود را نمی‌دهد و در سال جدید از همان مال خمس‌نداده برای سرمایه می‌گذارد، ادامه شرکت برای آن کس جایز نیست و هیچ‌کدام نمی‌توانند در آن تصرف کنند؛ مگر در دو صورت: ۱. شریک، کافر یا مخالفی باشد که به خمس معتقد نیست؛ ۲. برای تصرف در آن مال، از حاکم شرع اجازه بگیرد. (حضرت امام* و آیات عظام گلپایگانی، فاضل، مکارم، صافی، وحید، بهجت و زنجانی)

اگر به هم‌زدن شرکت و جداسدن از شریکی که اهل خمس نیست، برای شخص حرج داشته باشد، ادامه شرکت مانع ندارد. سهم خودش را تخمیس کند و سهم درآمد خود را در پایان هر سال خمسی برای تعیین مقدار خمس محاسبه کند. (رهبر معظم انقلاب/)

شراکت اشکال ندارد. (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی و اراکی)

ابزار کار

خمس ابزار کار

آیا به ابزار کار خمس تعلق می‌گیرد؟

خمس اصل ابزار کار مانند حکم خمس سرمایه است که تفصیل مطلب در بحث خمس سرمایه گذشت. البته ابزار کاری که سرمایه نیست، اگر یک بار خممش داده شود، کفایت می‌کند.

خمس ابزار کار بر اساس قیمت خرید یا قیمت فعلی

حکم خمس ابزار کار که با عین پول خمس‌نداده تهیه شده است

حکم خمس ابزار کار در صورتی که با عین مال خمس‌نداده تهیه شده باشد، چیست؟^{۱۴۳}

اگر با عین پول خمس‌نداده جنسی بخرد، یعنی به فروشنده بگوید این جنس را با این پول می‌خرم، چنانچه حاکم شرع، معامله یک‌پنجم آن را اجازه بدهد، معامله آن مقدار صحیح است و انسان باید یک‌پنجم جنسی را که خریده است، به حاکم شرع بدهد. (حضرت امام* و آیات عظام مکارم، فاضل، اراکی، گلپایگانی، صافی، زنجانی و وحید)^{۱۴۴}

اگر فروشنده شیعه باشد، معامله در همه مال صحیح است و به جنسی که با این پول خریده است، خمس تعلق می‌گیرد و وی موظف است خمس کالا را به قیمت فعلی آن بپردازد و به اجازه حاکم شرع نیازی نیست. (آیات عظام خویی، تبریزی و سیستانی)

اگر با عین پول خمس‌نداده جنسی بخرد، خمس به ذمه خریدار منتقل می‌شود. (رهبر معظم انقلاب/)

۱۴۳. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۶۰؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۷؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۷۲.

۱۴۴. در صورت اجازه حاکم شرع، مقصود این است که به قیمت فعلی محاسبه می‌شود.

حکم خمس ابزار کار که با درآمد بین سال با هدفی غیر از ترقی قیمت تهیه شده است

اگر ابزار کار را با عین درآمد بین سال خریده باشد یا به‌دمه خریده باشد و از درآمد بین سال دینش را ادا کرده باشد، در سررسید سال خمس، خمس کالا بر اساس قیمت فعلی محاسبه می‌شود یا قیمت خرید؟^{۱۴۵}
بر اساس قیمت فعلی محاسبه می‌شود. (مراجع عظام تقلید)

حکم خمس ابزار کاری که به‌دمه خریده شده است

اگر ابزار کار را به‌دمه خریده است و قصد فرد موقع خرید این باشد که از عین مال خمس نداده دینش را بپردازد، در سررسید سال خمس، خمس کالا بر اساس قیمت فعلی محاسبه می‌شود یا قیمت خرید؟^{۱۴۶}
به قیمت فعلی محاسبه می‌شود. (حضرت امام* و آیت‌الله اراکی ÷)
به قیمت خرید محاسبه می‌شود. (رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام سیستانی، خویی، تبریزی، مکارم، وحید، گلپایگانی ÷ و زنجانی ×)
بنا بر احتیاط، به قیمت فعلی محاسبه می‌شود. (آیت‌الله فاضل ÷)

حکم خمس ابزار کار که با ارث و مال مخمس و مال غیر متعلق خمس خریده شده است

اگر ابزار کار با پولی تهیه شده باشد که خمس به آن تعلق نمی‌گیرد، مانند ارث، آیا خمس دارد؟^{۱۴۷}
خمس ندارد؛ هر چند به مبلغ بیشتر از قیمت خرید بفروشد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب / و آیت‌الله فاضل ÷)
خمس ندارد؛ اما چنانچه قیمتش افزایش یابد، اگر آن را بفروشد، خمس مقداری را که بر قیمتش اضافه شده و از مخارج سال زیاد آمده است، باید بدهد. (آیات عظام اراکی، خویی، تبریزی، صافی، گلپایگانی، نوری، زنجانی × و سیستانی ×)
تا وقتی که نفروخته است، خمس ندارد و چنانچه بفروشد، ترقی قیمتش در صورتی که صرف در مؤنه نشود، خمس دارد. (آیت‌الله وحید ×)

حکم خمس اشیایی که هم استفاده شخصی دارند و هم برای کسب استفاده می‌شوند

اشیایی که با درآمد بین سال تهیه شده‌اند و هم استفاده شخصی و خانوادگی دارند و هم از آن‌ها استفاده کسبی و شغلی می‌شود، آیا خمس دارند؟^{۱۴۸}

۱۴۵. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، اقتباس از م ۷۵؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، اقتباس از م ۱۷۶۰ و ۱۷۸۰.

۱۴۶. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۶۰؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۷؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۷۲؛ محمد فاضل لنکرانی، توضیح المسائل، م ۱۸۰۹؛ سیدموسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۰.

۱۴۷. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۷۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات جدید، س ۵۳.
۱۴۸. محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۱۰؛ حسین نوری همدانی، هزارویک مسئله فقهی، ج ۲، س ۳۳۹؛ سیدعلی سیستانی، کتاب الخمس، م ۳۰؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۴۸۴؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتا به شماره ۵۸۱۳۲۴؛ سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا به شماره ۲۱۳۹۳، ۱۷ شهریور ۱۳۹۴.

خمس ندارند. (رهبر معظم انقلاب / و آیت‌الله بهجت ÷)

به نسبت استفاده برای کار و کسب، متعلق خمس هستند. (آیات عظام فاضل ÷ و نوری ×)

اگر انگیزه در خرید آن‌ها هر دو نوع استفاده است، در صورتی که احتیاج شخصی و خانوادگی معتابه باشد، به نحوی که عرفاً جزو مؤنه زندگی محسوب شوند، خمس ندارند؛ اما اگر مازاد بر مؤنه زندگی حساب شوند، مثل اینکه مقدار استفاده شخصی ناچیز باشد، باید خمس آن‌ها پرداخت شود. (آیت‌الله سیستانی ×)

اگر به عنوان مؤنه زندگی از آن‌ها استفاده شود، خمس ندارند. (آیت‌الله زنجانی ×)

حکم خمس ابزاری که به قصد نیاز شخصی و انگیزه کاری تهیه شده است

فردی وسیله‌ای خریده است که عملاً هم برای کارهای شخصی و هم کار شغلی از آن استفاده می‌کند و انگیزه خرید، هر دو کار است. تکلیف خمس آن چیست؟^{۱۴۹}

اگر در امور زندگی به آن ابزار نیاز دارد، خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب /)

خمس ندارد. (آیات عظام سیستانی × و بهجت ÷)

به نسبت استفاده کاری، خمس دارد. (آیت‌الله فاضل ÷)

باید به نسبت، خمس قسمت کسب را حساب کند. (آیت‌الله مکارم ×)

اگر برای احتیاج شخصی و خانوادگی نیاز دارد، به گونه‌ای که اگر غرض تجاری‌اش نمی‌بود، باز هم آن را می‌خرید، خمس ندارد. در غیر این صورت، خمس دارد. (آیت‌الله خویی ÷)

اگر با قطع نظر از کسب و کار، خود و خانواده‌اش به آن نیاز داشته باشند، خمس ندارد و اگر برای هر دو منظور خریده است، باید خمس نصفش را بدهد. (آیت‌الله گلپایگانی ÷)

حکم خمس ابزاری که به قصد نیاز شخصی خریده شده است و گهگاهی برای کار

استفاده می‌شود

حکم خمس ابزاری که به قصد نیاز شخصی خریده شده و گهگاهی برای کار استفاده می‌شود، چیست؟^{۱۵۰}

خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام سیستانی ×، زنجانی ×، خویی ÷، بهجت ÷، صافی × و گلپایگانی ÷)

به مقداری که به عنوان ابزار کار استفاده می‌شود، خمس دارد. (آیت‌الله مکارم ×)

۱۴۹. سیدعلی سیستانی، استفتائات، س ۱۳۳؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۴۸۴؛ سیدابوالقاسم خویی، صراط النجاة، ج ۲، س ۵۰۴؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، س ۱۰۶۹؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۱۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتا از سایت به شماره ۵۸۱۵۷۸؛ ناصر مکارم شیرازی، پیک احکام، ۳، م ۱۹.

۱۵۰. سیدعلی سیستانی، استفتائات، س ۱۳۳؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۴۸۴؛ سیدابوالقاسم خویی، صراط النجاة، ج ۲، س ۵۰۴؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، س ۱۰۶۹؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۱۰؛ سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به شماره ۲۱۴۳۳، ۱۸ شهریور ۱۳۹۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره ۹۴۰۶۱۸۰۰۱۹؛ حسین وحید خراسانی، استفتا از سایت به شماره ۱۰۵۸۲؛ لطف‌الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۸۳، م ۶۵۵؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۴، س ۵۳۱؛ سیدمحمد رضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۳۱۸، س ۱۰۵؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، استفتائات خمس، س ۱۵۴.

اگر از درآمد بین سال خریده باشد و در همان سال برای کار شخصی به آن نیاز داشته و از آن استفاده شخصی کرده است، خمس ندارد؛ هرچند بعداً برای کار از آن استفاده کند. (آیت‌الله وحید[×])

قاعده کسر

حکم خمس قاعده کسر در مئونه

اگر انسان مبلغی بابت مئونه^{۱۵۱} بدهکار باشد و در سررسید سال خمسی هم مقداری موجودی و درآمد دارد، آیا مبلغ بدهکاری از موجودی کسر می‌شود؟ مثلاً کسی که بابت خرید اثاث زندگی در سالی ده میلیون بدهکار شده یا قرض کرده است و در همان سال، ده میلیون درآمد به دست آورده است، آیا ده میلیون مذکور خمس دارد؟^{۱۵۲}

اگر بدهکاری مربوط به مئونه و هزینه زندگی باشد و بدهکاری و موجودی مربوط به یک سال خمسی باشد، مقدار بدهکاری از موجودی کسر می‌شود و مبلغ مذکور خمس ندارد. (حضرت امام^{*} و آیت‌الله مکارم[×])

اگر بدهکاری مربوط به مئونه و هزینه زندگی باشد و بدهکاری و موجودی مربوط به یک سال خمسی باشد و قصد ادای دین هم داشته باشد، مقدار بدهکاری از موجودی کسر می‌شود و مبلغ مذکور خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب[/])

مبلغ مذکور کسر نمی‌شود. (آیت‌الله فاضل[÷])^{۱۵۳}

مبلغ مذکور بنا بر احتیاط خمس دارد. (آیت‌الله صافی[×])

اگر بدهکاری مربوط به مئونه و هزینه زندگی باشد و بدهکاری و موجودی مربوط به یک سال خمسی باشد، به شرط آنکه در تأخیر ادای دین معذور باشد، مبلغ بدهکاری از موجودی کسر می‌شود. (آیت‌الله بهجت[÷])

در باره فرد شاغل چنانچه شروط زیر محقق باشد، از خمس درآمد مذکور معاف است: ۱. بدهی برای مئونه سال یا کسب‌وکار باشد؛ ۲. اگر زمان تحقق مئونه مربوط به سال جاری است، درآمد مذکور نیز مربوط به همین سال باشد؛^{۱۵۴} ۳.

۱۵۱. مراد از تحقق مئونه (حدوث و ایجاد مئونه) در کالاهای مصرفی، زمانی است که کالای مذکور مصرف می‌شود. در هزینه‌های جاری زندگی و کسب‌وکار، زمانی است که فرد مالش را در مسیر آن هزینه خرج می‌کند. در کالاهای ثابت (مئونه‌های مستمر)، آغاز زمان استفاده از آنهاست.

۱۵۲. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل، ج ۲، م ۱۷۸۶؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م ۲۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۷۴؛ سیدمحمدکاظم طباطبائی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۷۱؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۶۲؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۳۱؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۳۱؛ لطف‌الله صافی، هداية العباد، ج ۱، م ۱۶۳۶؛ محمدتقی بهجت، وسیله النجاة، م ۱۴.

۱۵۳. طبق توضیح المسائل فارسی، آیت‌الله فاضل ÷ قاعده کسر را قبول ندارد. البته این نظر با نظر ایشان در حاشیه عروة الوثقی متفاوت است.

۱۵۴. برای مثال:

الف. اگر فرد شاغلی در سال جاری ۱۰ میلیون ریال قرض گرفته و آن را صرف هزینه معالجه بیماری‌اش کرده باشد و در انتهای همین سال هم ۱۰ میلیون ریال درآمد مازاد داشته باشد، در حالی که بدهی مذکور را نیز پرداخت نکرده است، در این صورت، از پرداخت خمس درآمد مذکور فعلاً معاف است.

ب. مرد شاغلی در دو سال قبل ازدواج کرده است و ۱۰ میلیون ریال مهریه به همسرش بدهکار است. وی در همان سال، بابت کاری که برای دیگران انجام داده است، ۱۰ میلیون ریال طلبکار می‌شود و طلبکاری مذکور را در سال جاری وصول می‌کند (طلب مذکور جزو درآمد دو سال قبل محسوب می‌شود). چنانچه ایشان تا انتهای سال جاری، مهریه همسرش را پرداخت نکرده باشد و طلبکاری مذکور هم موجود باشد، از پرداخت خمس آن فعلاً معاف است.

مئونه باید بعد از شروع در اشتغال و کسب و کار ایجاد شده باشد.

فرد غیرشاغل نیز به چند شرط معاف است: ۱. بدهی برای مئونه باشد؛ ۲. آن درآمد هنگام مصرف بدهی در مئونه وجود داشته باشد؛ ۳. از زمان حصول درآمد مذکور تا زمان تحقق مئونه، دوازده ماه یا بیشتر نگذشته باشد.

توجه به چند نکته درباره قاعده کسر لازم است:

۱. دیونی که تحت قاعده کسر در می آید، فرقی نیست که مدت دار یا بدون مدت باشند. همچنین فرقی نیست که مدت دار رأسی باشند یا مدت دار قسطی؛

۲. در استثنای کردن درآمد به سبب داشتن بدهی مئونه، فرقی نیست که شخص قصد پرداخت بدهی خود را با مبلغ مستثنای شده داشته باشد یا بخواهد با مبلغی دیگر آن بدهی را پرداخت کند یا نخواهد فعلاً بدهی خود را بپردازد؛

۳. قاعده کسر خودبه خود و قهراً جاری می شود؛

۴. اگر فرد طبق قاعده کسر، به سبب داشتن بدهی مئونه، درآمدش را معادل مبلغ بدهی استثنا کند، تا وقتی که بدهی خویش را پرداخت نکرده است هر چند چندین سال طول بکشد، مبلغ مستثنای شده یا بدل آن خمس ندارد؛ مگر آنکه مبلغ مستثنای شده، کالایی باشد که آن را مال التجاره قرار داده است. در این صورت، اصل کالا خمس ندارد؛ لکن افزایش قیمت آن در انتهای هر سال خمسی مشمول خمس است. (آیت الله سیستانی[×])

به سه شرط، مقدار بدهکاری از درآمد کسر می شود: ۱. دین برای مئونه باشد؛ ۲. تحقق دین و اشتغال ذمه به دین در همان سال باشد؛ ۳. حصول دین بعد از به دست آمدن درآمد باشد. (آیات عظام خوئی⁺، وحید[×] و زنجانی[×])

کسر دیون اقساطی

آیا در قاعده کسر، بین دین بدون مدت با دین مدت دار مثل وام های اقساطی مرسوم در عرف، فرقی هست؟

اقساطی که در سال های بعد باید ادا شود، از درآمد سال جاری کسر نمی شود. (حضرت امام^{*} و آیات عظام مکارم[×] و بهجت[÷])^{۱۵۵}

بدهی پرداخت نشده، چه بدون مدت باشد و چه مدت دار، از درآمد سالانه استثنا نمی شود؛ مگر اینکه برای تأمین هزینه های سال درآمد باشد که از درآمد آن سال مقداری که می خواهد صرف بدهی خود کند، استثنا می شود و به معادل آن از درآمد سالانه، خمس تعلق نمی گیرد. (رهبر معظم انقلاب/)

نمی تواند؛ بلکه در صورتی که بدهی مربوط به مایحتاج زندگی او باشد، اقساط هر سال در صورت پرداخت، جزو مئونه سال پرداخت حساب می شود. (آیت الله فاضل[÷])

اگر قرض برای مئونه و بعد از حصول منفعت بوده است، می تواند کسر کند. در غیر این صورت، نمی تواند کسر کند. (آیت الله وحید[×])

دیونی که تحت قاعده کسر در می آید، فرقی نیست که مدت دار یا بدون مدت باشد. همچنین فرقی نیست که مدت دار رأسی باشد یا مدت دار قسطی. (آیت الله سیستانی[×])

۱۵۵. سیدروح الله خمینی، *استفتائات*، ج ۱، ص ۴۰۱، س ۱۶۷؛ حسین نوری همدانی، *استفتائات*، ج ۲، ص ۹۶، س ۳۳۲؛ ناصر مکارم شیرازی، *توضیح المسائل*، م ۱۵۱۴؛ محمد فاضل لنکرانی، *جامع المسائل*، ج ۱، ص ۲۱۱، س ۸۴؛ سیدعلی خامنه ای، *اجوبه الاستفتائات*، س ۸۷۵؛ محمدتقی بهجت، *استفتائات*، ج ۳، ص ۸۸، س ۳۶۷۲؛ حسین وحید خراسانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۳۱؛ حسین وحید خراسانی، سایت، استفتای شماره ۱۳.

کسر دیون غیرمؤنه

اگر بدهی مربوط به غیرمؤنه باشد، آیا از موجودی سر سال خمسی کسر می‌شود؟
اگر بدهی مربوط به غیرمؤنه باشد، از موجودی کسر نمی‌شود. (مراجع عظام تقلید)^{۱۵۶}

ادای دین به صورت غیراقساطی

آیا به پولی که بابت ادای دین از درآمد بین سال پرداخت می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد؟
برای تفصیل جواب، به اقسام دین اشاره می‌شود:
الف. دین بابت مؤنه همان سال خمسی است:^{۱۵۷} به پولی که بابت ادای این نوع بدهی پرداخت می‌شود، خمس تعلق نمی‌گیرد. (مراجع عظام تقلید)
ب. دین بابت مؤنه سال‌های گذشته است:^{۱۵۸} خمس تعلق نمی‌گیرد. (مراجع عظام تقلید)
ج. دین بابت خسارت بر افراد یا اموال دیگران در همان سال خمسی است:^{۱۵۹} خمس تعلق نمی‌گیرد. (حضرت امام* و آیات عظام خویی، سیستانی، تبریزی، وحید، مکارم و نوری)
د. دین بابت خسارت بر افراد یا اموال دیگران مربوط به سال‌های گذشته است:^{۱۶۰} خمس تعلق نمی‌گیرد. (حضرت امام* و آیات عظام خویی، سیستانی، تبریزی، وحید، مکارم و خویی)

ادای دین به صورت اقساطی

آیا به پولی که بابت ادای دین از درآمد بین سال، بابت قسط‌های مربوط به سال‌های آینده پرداخت می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد؟ مثل اینکه بخواهد از درآمد سال جاری، قسط‌های مربوط به بعد از سال خمسی را بپردازد.^{۱۶۱}

-
۱۵۶. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، اقتباس از م ۱۷۸۸.
۱۵۷. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، اقتباس از م ۱۷۸۶؛ سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۷۱.
۱۵۸. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۷۴ و ۸۷۷. آیت‌الله فاضل در حاشیه عروة الوثقی فرموده است در صورتی که در ادای دین در همان سال تمکن داشته ولی ادا نکرده است و بخواهد از ارباح سال‌های دیگر دین را ادا کند، بنا بر احتیاط واجب خمس دارد.
۱۵۹. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۷۱؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۷۴ و ۸۷۷؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۵۱۴.
۱۶۰. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۷۱؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۱۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۷۴ و ۸۷۷؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۵۱۴.
۱۶۱. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، کتاب الخمس، س ۱۶۸؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۵۱۴؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۲۱۱، س ۸۴؛ سیدعلی سیستانی، استفتا از سایت به شماره ۳۸۸۲۳۹؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتا از سایت به شماره

به پولی که بابت ادای چنین قسطی پرداخت می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد. (حضرت امام* و آیات عظام مکارم* و فاضل*)

اگر قبل از سال خمسی پرداخت کند، خمس ندارد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام سیستانی*، زنجانی*، نوری* و صافی*)

اگر شأنش این باشد که قسطها را سریع‌تر پرداخت کند، خمس ندارد. (آیت‌الله مکارم*)

حکم خمس نماء مال خمسی شده قبل از پرداخت خممش

اگر بذری که خمس به آن تعلق گرفته است، پیش از پرداخت خممش کشت شود و محصول به دست بیاید یا تخم‌مرغی که خممش پرداخت نشده، تبدیل به جوجه شود، آیا خمس محصول و جوجه هم باید پرداخت شود یا پرداخت خمس بذر و تخم‌مرغ کافی است؟^{۱۶۲}

باید خمس محصول و جوجه پرداخت شود. (حضرت امام* و آیات عظام سیستانی* و صافی*)
پرداخت خمس بذر و تخم‌مرغ کافی است. (آیات عظام خویی*، تبریزی* و وحید*)

خمس نهالی که متعلق خمس بوده، ولی مخمس نشده است

اگر نهالی که خمس به آن تعلق گرفته است، پیش از پرداخت خممش، کاشته و درخت شود، خمس درخت باید پرداخت شود یا پرداخت خمس نهال کافی است؟^{۱۶۳}

خمس درخت باید پرداخت شود. (حضرت امام* و آیات عظام سیستانی*، خویی*، تبریزی*، وحید* و صافی*)

حکم خمس رشد نهالی که برای استفاده از چوب آن کاشت می‌شود

نهالی که برای استفاده از چوبش به قصد اکتساب کاشته می‌شود، مانند درخت چنار و بید، چنانچه رشد کند، آیا خمس رشد، هر سال باید پرداخت شود؟

حکم خمس نهال در سال اول که با درآمد بین سال کاشت شده است:^{۱۶۴} نهال مذکور و رشدش حکم سرمایه را دارد و احکام سرمایه جاری است و باید خمس نهال و رشدش در سررسید سال خمسی به‌قیمت فعلی پرداخت شود. (مراجع عظام تقلید)

۵۸۱۵۸۱، سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۱۴۳۴، ۱۸ شهریور ۱۳۹۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به‌شماره ۹۴۰۶۱۸۰۰۲۱؛ حسین نوری همدانی، استفتا از سایت به‌شماره ۲۱۷۳۴؛ لطف‌الله صافی، استفتا از سایت به‌شماره ۹۴۸D۲۴.

۱۶۲. سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۳۸؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۳۸؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۳۸؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۳۸؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الغصب، اقتباس از م ۵۲؛ لطف‌الله صافی، هدایه العباد، کتاب الغصب، اقتباس از م ۵۲.

۱۶۳. سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۳۸؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۳۸؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۳۸؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۳۸؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الغصب، اقتباس از م ۵۲؛ لطف‌الله صافی، هدایه العباد، کتاب الغصب، اقتباس از م ۵۲.

۱۶۴. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، ص ۳۵۵، س ۳۶؛ سیدعلی خامنه‌ای، جوبه الاستفتائات، س ۹۶۸؛ محمدرضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۲۹۴، س ۲۱؛ جواد تبریزی، استفتائات، ج ۱، ص ۱۹۷، س ۹۵۱؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۸۱،

حکم خمس نهال و رشدش در سال‌های بعد: ۱۶۵
 سالی که موقع فروش آن‌هاست، باید خمسش پرداخت شود؛ هرچند آن‌ها را نفروشد. (حضرت امام* و آیات عظام مکارم*، فاضل*، نوری* و صافی*)
 باید هر سال خمس زیادی آن‌ها را بدهد. (آیات عظام خویی*، سیستانی*، تبریزی*، زنجانی* و وحید*)

حکم سود مالی که خمس به آن تعلق گرفته و ادا نشده است

اگر فردی با درآمد بین سال، کالایی به قصد تجارت بخرد و در سررسید سال خمسی اول، خمس کالا پرداخت نشود، چنانچه سال دوم خمسی فرا برسد، آیا علاوه بر پرداخت خمس کالا، باید سود خمس هم پرداخت شود؟ ۱۶۶
 علاوه بر پرداخت خمس اصل مال و خمس سود کالا در سال جدید، باید سود خمس سال اول را نیز پرداخت کند. (حضرت امام* و آیات عظام خویی* و فاضل*)

علاوه بر پرداخت خمس اصل مال و خمس سود کالا در سال جدید، بنا بر احتیاط واجب باید سود خمس سال اول را نیز پرداخت کند. مثلاً فردی کالایی به ۱۰۰ هزار تومان از درآمد بین سال تهیه کرده است و خمس کالا در سررسید سال خمسی پرداخت نشده است و کالا در سررسید سال دوم ۱۵۰ هزار تومان ارزش دارد، چنانچه بخواهد خمس پرداخت کند، در مثال مذکور به گونه زیر عمل کند: الف. باید ۲۰ هزار تومان خمس اصل مال را بپردازد. ب. خمس سودی که از سهم خمس به دست آمده یعنی ۱۰ هزار تومان را نیز بپردازد. ج. باید خمس سود سهم خویش یعنی ۴۰ هزار تومان را که ۸ هزار تومان است نیز بپردازد. در نتیجه، مجموع مالی که فرد می‌پردازد، ۳۸ هزار تومان می‌شود و بنا بر احتیاط واجب، پرداخت ۳۰ هزار تومان به عنوان خمس مال موجود در انتهای سال خمسی جدید، کافی نیست. (آیت‌الله سیستانی*)

حکم خمس کسانی که مدتی، حساب سال نداشته‌اند

اگر فردی مدتی حساب سال خمسی نداشته است و اکنون بخواهد خمس مالش را پرداخت کند، چه مقدار باید خمس بدهد؟

اگر یقین دارد به مالی خمس تعلق گرفته و نپرداخته است، باید اکنون خمس مال را پرداخت کند و به مالی که یقین دارد از درآمدهای بین سال تهیه کرده و در مئونه مصرف کرده است، خمس تعلق نمی‌گیرد؛ اما چنانچه درباره درآمدی شک دارد که خمس تعلق گرفته است یا نه، ۱۶۷ در اموال مشکوک بنا بر احتیاط واجب، با ولی امر خمس مصالحه کند. (حضرت امام* و آیات عظام خویی*، وحید*، سیستانی*، صافی*، نوری*، مکارم* و زنجانی*)
 در اموال مشکوک با ولی امر خمس باید مصالحه کند. (رهبر معظم انقلاب/)

س ۷۱۱؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۵۲۲ و ۳۷۱۳؛ لطف‌الله صافی، جامع الاحکام، ص ۱۶۹، س ۵۹۲؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۳۶ و ۲۳۳۵؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات، ج ۲، س ۵۵۱.

۱۶۵. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۷۲؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۲۸۹.

۱۶۶. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۷۷؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۷۶.

۱۶۷. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۹۷؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۱۵؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، م ۹۲۸.

خمس اموال بچه نابالغ یا فرد مجنون

اگر صغیر یا مجنون درآمدی داشته باشد، آیا به درآمدش خمس تعلق می‌گیرد؟^{۱۶۸}
بنا بر احتیاط بر آنان واجب است که بعد از رسیدن به سن بلوغ، خمس منفعت کسب خود را که قبل از بلوغ به دست آورده‌اند و تا زمان بلوغ به ملک ایشان باقی مانده است، بپردازند. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیت‌الله مکارم×)

خمس به آن‌ها تعلق می‌گیرد و بر ولی است که خمس آن را بدهد و اگر نداد، خود صغیر بعد از بلوغ باید بپردازد. (آیات عظام سیستانی×، وحید× و فاضل÷)

ولی صبی و مجنون می‌تواند قبل از بلوغ، خمس مال آنان را بپردازد و اگر بعد از تمام شدن سال خمسی، ولی خمس مال این دو را نپرداخت، حق تصرف در مال این دو را ندارد و در این صورت، واجب است خود صبی بعد از بلوغ و مجنون پس از رفع جنون، خمس آن را بدهد. (آیات عظام گلپایگانی÷، صافی× و نوری×)

به مال صبی و مجنون خمس تعلق نمی‌گیرد و واجب نیست که بعد از بلوغ نیز خمس را پرداخت کنند. (آیات عظام خویی÷، تبریزی÷ و بهجت÷)

اگر صغیر ممیز از مجتهدی تقلید می‌کند که خمس را در اموال صغیر ممیز واجب نمی‌داند، آیا باز هم ولی باید خمس منافع صغیر را پرداخت کند؟^{۱۶۹}

پرداخت خمس توسط ولی جایز نیست. (آیت‌الله سیستانی×)

خمس به قیمت خرید

چه زمانی خمس به قیمت خرید محاسبه می‌شود؟^{۱۷۰}

خمس به قیمت خرید محاسبه شود. (رهبر معظم انقلاب//)
اگر کسی مالی را با ثمن کلی فی‌الذمه بخرد و از پول خمس نداده که سال بر آن گذشته است، قیمت آن را بپردازد و قیمتش افزایش یابد، چنانچه آن مال، مال التجاره نباشد، مثلاً زمینی برای کشاورزی بخرد، کافی است خمس را به قیمت خرید محاسبه کند. (آیات عظام گلپایگانی÷، صافی×، خویی÷، تبریزی÷، زنجانی×، نوری×، سیستانی× و فاضل÷)
چنانچه آن ملک را برای ترقی قیمت نخریده باشد، مثلاً زمینی را برای زراعت خریده است، اگر پول آن را بعد از تعلق خمس به فروشنده داده است، خمس همان پول را فعلاً باید بدهد و تفاوت ارزش پول را با حاکم شرع مصالحه کند. (آیت‌الله بهجت÷)

۱۶۸. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ۱۷۹۴؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتائات جدید، احکام خمس، س ۳۰۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاسفئات، س ۱۰۳۷؛ سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م ۸۴.

۱۶۹. سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، م ۲۳۸۷.

۱۷۰. سیدعلی خامنه‌ای، سایت:

اگر کسی مالی را با ثمن کلی فی‌الذمه بخرد و از پول خمس نداده که سال بر آن گذشته است، قیمت آن را بپردازد و قصدش از اول این نبوده که از پول خمس نداده عوض آن را بدهد و قیمت آن افزایش یابد، چنانچه آن مال، مال‌التجاره نباشد، مثلاً زمینی برای کشاورزی بخرد، کافی است خمس را به قیمت خرید محاسبه کند. (حضرت امام*) چنانچه آن ملک را برای ترقی قیمت نخریده باشد، مثلاً زمینی برای زراعت خریده است، اگر پول آن را بعد از تعلق خمس به فروشنده داده. (آیت‌الله اراکی*)

تصرف در مال خمسی

آیا در مالی که به آن خمس تعلق گرفته است، قبل از پرداخت خمسش، می‌توان تصرف کرد؟^{۱۷۱} چنانچه مال کسی تا انتهای سال خمسی باقی بماند و خمس به آن تعلق بگیرد، تا زمانی که وی خمس آن را نداده است، نمی‌تواند در آن مال تصرف کند؛ هرچند قصد پرداخت خمس را داشته باشد. (حضرت امام* و آیات عظام خویی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و نوری*) در آثار و لوازم، باید حکم تعلق به ذمه بار شود. (رهبر معظم انقلاب/) تا خمسش پرداخت نشده است و قصد دادن خمس هم نداشته باشد، نمی‌تواند در آن مال تصرف کند؛ بلکه بنا بر احتیاط واجب، اگر قصد دادن خمس را داشته باشد نیز چنین است. (آیات عظام خویی و تبریزی*) نمی‌تواند در آن مال تصرف کند؛ اگرچه قصد دادن خمس را داشته باشد؛ مگر با اذن حاکم شرع. اما تصرفات اعتباری در قسمت خودش، مانند فروختن و صلح کردن، مانعی ندارد. (آیت‌الله وحید*) تصرف کردن در مالی که خمس دارد، تا زمانی که یک‌پنجم آن باقی است، اشکالی ندارد. (آیت‌الله زنجانی*)

احکام دست‌گردان

در چه زمانی انسان مجاز به دست‌گردان مال متعلق خمس است؟^{۱۷۲} هرگاه خمس بر افراد واجب باشد و توان پرداختش را نداشته باشند، مبلغ خمس بر عهده را با ولی امر خمس دست‌گردان کنند. (رهبر معظم انقلاب/) در صورتی که فرد تمکن از پرداخت نقدی و فوری خمس نداشته باشد یا پرداخت آن موجب سختی زیاد و خارج از تحمل باشد، مجاز است دست‌گردان کند. (آیات عظام سیستانی و صافی*) اگر حاکم شرع مصلحت افراد مستحق را ملاحظه کند، می‌تواند مصالحه و دست‌گردان کند. (آیت‌الله مکارم*) افرادی که خمس به اموالشان تعلق گرفته است، برای اینکه تصرفشان در اموال متعلق خمس حلال باشد، باید به حاکم شرع یا وکیل او رجوع و اموالشان را تخمیس کنند؛ ولو به اینکه دست‌گردان کنند و تدریجاً خمس اموالشان را بپردازند. تصرف در اموال متعلق خمس قبل از تخمیس آن، در حکم تصرف در مال غصبی است. (آیت‌الله تبریزی*)

۱۷۱. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، م ۱۷۹۰؛ سؤال: لطفاً خمس در ذمه و خمس در عین را توضیح دهید؟ جواب: در آثار و لوازم، حکم تعلق به ذمه بار شود (رهبر معظم انقلاب/، سایت مدیر)؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۰۷.

۱۷۲. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل/مراجع، م ۱۷۹۲؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، م ۲۳۷۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۹۲۵؛ جواد تبریزی، استفتائات، ج ۱، س ۸۳۰؛ لطف‌الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۷۷۲.

شیوه دست گردان

شیوه دست گردان چگونه است؟^{۱۷۳}

دست گردان (مداوره) به سه شیوه انجام می شود: ۱. فرد خمس مالش را به حاکم شرع می دهد. سپس حاکم شرع همان مبلغ خمس را به فرد قرض می دهد؛ ۲. حاکم شرع به فرد مبلغی قرض می دهد و او آن مبلغ را بابت خمس اموالش به حاکم شرع پس می دهد. گاه این عمل چندین بار تکرار می شود تا خمس اموال مکلف کاملاً ادا شود؛ ۳. همچنان جایز است این کار با مصالحه از راه اجرای صیغه، بدون نیاز به دست گردان انجام شود؛ مثلاً حاکم شرع یا نماینده اش می گوید: «سهم خمس را که به طور مشاع در اموال شماست، با همان مبلغ در ذمه شما مصالحه کردم» و فرد هم این مصالحه را قبول می کند. (آیت الله سیستانی[×])

تصرف بعد از دست گردان

آیا بعد از دست گردان می تواند در مال تصرف کند؟^{۱۷۴}

بدهکار خمس اگر با حاکم شرع به کیفیتی که در مسئله قبل گذشت، دست گردان یا مصالحه کند و خمس را به ذمه بگیرد، می تواند در تمام اموال مشمول خمس تصرف کند و بعد از دست گردان یا مصالحه، سودی که از آن به دست می آید، مال خودش است؛ لکن فرد باید بدهی خویش را در هنگام تمکن، بدون تأخیر بپردازد. (مراجع عظام تقلید)

حکم پرداخت خمس دست گردان شده از درآمد سالیان بعد

آیا پرداخت بدهی بابت دست گردان از درآمد سال بعد، جزو مئونه محسوب می شود؟^{۱۷۵}

اگر خمس را دست گردان کند و بخواهد از منافع سال آینده پرداخت کند، جزو مئونه محسوب نمی شود؛ مثلاً اگر کسی صدهزار تومان بابت خمس دست گردان کرده است، چنانچه بخواهد از منافع سال جدید خمس را پرداخت کند، باید خمس منافع را بدهد و از باقی مانده، مبلغ دست گردان را پرداخت کند. (حضرت امام^{*} و رهبر معظم انقلاب/) در صورتی که عین یا عوض یک پنجم درآمد سال قبل موجود باشد و در مئونه مصرف نشده باشد، از درآمد سال جدید محسوب می شود و در صورتی که این مال تا انتهای سال جدید باقی بماند و در مئونه مصرف نشود، باید خمس آن داده شود؛ اما اگر عین یا عوض این مال تلف یا در مئونه مصرف شده است، آنچه فرد از درآمد اثنای سال جدید بابت خمس پرداخت می کند، از مئونه محسوب می شود و خمس ندارد. (آیات عظام خویی⁺، سیستانی[×]، وحید[×]، تبریزی⁺، فاضل⁺ و وحید[×])

۱۷۳. سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۷۰.

۱۷۴. سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۹۲.

۱۷۵. سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م ۲۱؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۷۱؛ فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۰۱؛ سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ذیل م ۱۵۵۲؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، کتاب الخمس، م ۱۲۵۰؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، کتاب الخمس، م ۱۲۵۰؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، کتاب الخمس، م ۱۲۵۰؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، کتاب الخمس، م ۱۲۵۰؛ سیدعلی خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، س ۹۴۹.

قاعدهٔ ربع

در چه صورتی فرد مجاز است به جای یک پنجم، یک چهارم مال را بدهد؛ یعنی خمس را طبق قاعدهٔ ربع حساب

کند؟^{۱۷۶}

اگر چهار شرط زیر در مالی جمع شود، فرد باید خمس مالش را به جای یک پنجم (۲۰ درصد) یک چهارم (۲۵ درصد) آن مال محاسبه کند: ۱. مال متعلق خمس در سال آینده در مؤنه مصرف نشود؛ ۲. متعلق خمس در سال آینده تلف نشود؛ ۳. مال دیگری نداشته باشد که بخواهد خمس را در انتهای سال خمسی فعلی اش از آن بپردازد یا اگر دارد، به آن نیاز داشته باشد؛ ۴. با درآمد اثنای سال یا سالیان آینده، بخواهد خمس مالش را ادا کند. (آیات عظام سیستانی[×]، وحید[×] و زنجانی[×])

پرداخت خمس کافی است و مابه التفاوت را با نمایندهٔ حاکم شرع مصلحه کند. (آیت الله مکارم[×])

حکم خمس پولی که بابت سرقفلی مغازه پرداخت می شود

آیا پولی که شخص بابت سرقفلی مغازه از درآمد سالش پرداخت کرده است، حکم سرمایه را دارد؟^{۱۷۷}

حکم سرمایه را دارد. (مراجع عظام تقلید)

قاعدهٔ جبر

جبران خسارت سرمایه افراد چندشغله

کسی که در چند رشته کسب دارد، مثلاً اجارهٔ ملک می گیرد و خرید و فروش و زراعت هم می کند، چنانچه در برخی رشته ها خسارت ببیند یا مالش تلف شود، آیا می تواند از درآمد رشتهٔ دیگر جبران کند؟^{۱۷۸}

چنانچه در هر رشتهٔ کسبی که دارد، سرمایه و دخل و خرج و حساب صندوق جداگانه دارد، باید منافع همان رشته را حساب کند و خمس آن را بدهد و اگر در آن رشته ضرر کند، از رشتهٔ دیگر جبران نمی شود. اگر رشته های مختلف در دخل و خرج و حساب صندوق یکی باشد، باید همه را آخر سال یکجا حساب کند و اگر نفع داشت، خمس آن را بدهد. (حضرت امام^{*})

چنانچه در هر رشتهٔ کسبی که دارد، سرمایه و دخل و خرج و حساب صندوق جداگانه دارد، باید منافع همان رشته را حساب کند و خمس آن را بدهد و اگر در آن رشته ضرر کند، بنا بر احتیاط واجب، از رشتهٔ دیگر جبران نمی شود. اگر

۱۷۶. سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۶۹؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره ۹۴۰۹۲۸۰۱۴۶؛ سیدموسی شبیری زنجانی، استفتا از سایت به شماره ۲۵۱۲۰.

۱۷۷. سیدعلی خامنه ای، سایت احکام خمس، س ۳۶؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۳۴؛ سیدروح الله خمینی، استفتائات، ج ۱، م ۳۸۲؛ احکام خمس، س ۱۱۷؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۸۷؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۵۴۴؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات جدید، ج ۱، س ۳۲۰.

۱۷۸. سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۷۳؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۵۹؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۹۰؛ سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م ۱۵.

رشته‌های مختلف در دخل و خرج و حساب صندوق یکی باشند، باید همه را آخر سال یکجا حساب کند و اگر نفع داشت، خمس آن را بدهد. (آیت‌الله زنجانی[×])

باید منافع همه را در آخر سال یکجا حساب کند. چنانچه چیزی زائد بر مخارج داشت، خمس آن را بدهد. (آیات عظام مکارم[×]، نوری[×]، بهجت^{÷۱۷۹} و وحید[×])

کسی که در چند رشته تجارت فعالیت می‌کند، مثلاً با سرمایه خود مقداری شکر و مقداری برنج خریده است، چنانچه همه آن رشته‌ها در امور تجارت، مانند دخل و خرج و حساب صندوق و سود و زیان، یکی باشند، سود و زیان آن‌ها برای محاسبه خمس، با هم و یکی لحاظ می‌شود؛ ولی اگر دو رشته مختلف کسب دارد، مثلاً تجارت و زراعت می‌کند، یا یک رشته است و حساب دخل و خرج آن‌ها از هم جداست، در این دو صورت بنا بر احتیاط واجب نمی‌توان ضرر یک رشته را با سود رشته دیگر جبران کرد. (آیت‌الله سیستانی[×])

اگر دو رشته مختلف هستند، مثلاً تجارت و زراعت می‌کند، در این صورت بنا بر احتیاط واجب، ضرر یک رشته به نفع رشته دیگر جبران نمی‌شود. (آیات عظام خویی[÷]، فاضل[÷] و صافی[×])

قاعده جبر درباره افراد یک‌شغله

کسی که یک رشته کسب دارد، چنانچه مقداری از سرمایه‌اش در کسب و کار تلف شود یا خسارتی ببیند و از باقی‌مانده همان سرمایه منفعتی ببرد و از منافع همان سال اضافه بیاید، آیا می‌تواند مقدار کم‌شده از سرمایه را از منافع همان سال کسر کند؟^{۱۸۰}

می‌تواند مقداری را که از سرمایه کم شده است، بردارد. (حضرت امام^{*} و آیات عظام مکارم[×]، نوری[×] و سیستانی[×])

می‌تواند مقداری را که از سرمایه کم شده است، از منافع قبل از تلف آن مقدار کسر کند. (آیات عظام خویی[÷] و وحید[×])

نمی‌تواند مقداری را که از سرمایه کم شده است، از منافع بردارد؛ ولی اگر با سرمایه‌ای که برای او مانده است، نتواند کسبی کند که سزاوار شانش باشد یا منفعتی که از آن پیدا می‌شود، برای مخارج سالش کافی نباشد، می‌تواند کسری سرمایه‌ای را که برای امرار معاش لازم است، از منافع کسر کند. (آیت‌الله زنجانی[×])

اگر مقداری از سرمایه یک رشته کسب، به تلف یا به ضرر در معامله بدون تقصیر کم شود یا از بین برود و از باقی‌مانده آن رشته منفعتی ببرد که از خرج سالش زیاد بیاید، می‌تواند مقداری را که از سرمایه کم شده است، از آن منافع بردارد؛ ولی احتیاط این است که از منافع بعد از کم‌شدن آن مقدار بردارد. (آیت‌الله صافی[×])

۱۷۹. نظر آیت‌الله بهجت[÷] در وسیله النجاة با توضیح المسائل فارسی متفاوت است و آنچه در متن ذکر شده است، مطابق با توضیح المسائل فارسی است؛ اما در وسیله النجاة می‌فرماید: «چنانچه انواع تجارت یا رشته‌های مختلف کسب داشته باشد، جبران صورت نمی‌گیرد.» (محمدتقی بهجت، وسیله النجاة، کتاب الخمس، ما يجب فيه الخمس، م ۸)

۱۸۰. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۴؛ سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م ۷۴؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۰۱.

جبران سرمایه به سبب کم شدن سرمایه بابت خرج زندگی

اگر فردی در اول سال سرمایه‌اش منفعتی نداشته باشد و از اصل سرمایه خرج کند، آیا می‌تواند مقداری را که خرج کرده است، از منافع همان سال کم کند؟^{۱۸۱}

می‌تواند مقداری را که از سرمایه برداشته است، از منافع کسر کند. (حضرت امام* و آیات عظام صافی، مکارم، نوری، فاضل و بهجت ÷)

چنانچه فرد سرمایه مخمس یا در حکم مخمس خود را در زندگی روزانه خانوادگی‌اش خرج کند، به همان اندازه که خرج کرده است، درآمد انتهای سالش از خمس معاف می‌شود. (آیت‌الله سیستانی ×)

نمی‌تواند مقداری را که از سرمایه برداشته است، از منافع کسر کند. (آیات عظام خویی، وحید × و زنجانی ×)

تلف شدن سرمایه

آیا تلف شدن سرمایه در مثل آتش‌سوزی و سرقت و زلزله، حکم ضرر در معامله را دارد؟^{۱۸۲}

نمی‌تواند کسر کند؛ مگر اینکه با سرمایه باقی‌مانده‌اش نتواند کسبی انجام دهد که سزاوار شأش است. (آیت‌الله مکارم ×)

حکم ضرر در معامله را دارد. (آیات عظام خویی، وحید، سیستانی × و صافی ×)

حکم جبران مؤنه تحصیل ربح از سرمایه مخمس

اگر از سرمایه مخمس برای تحصیل ربح، مانند اجرت دلالی، هزینه می‌شود، آیا این هزینه‌ها از منافع کسر می‌شود؟^{۱۸۳}

خرج‌هایی که انسان برای به دست آوردن فایده می‌کند، از منافع کسب می‌توان جای آن گذاشت و آن مقدار را جزو فایده محسوب نکرد. (مراجع عظام تقلید)

حکم جبران استهلاک ابزار کار

آیا مقدار استهلاک ابزار کاری را که خمسش پرداخت شده است، می‌توان از منافع پایان سال خمسی جبران کرد؟^{۱۸۴}

۱۸۱. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۳؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۰۰؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۴۹.

۱۸۲. ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۵۱۱؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، اقتباس از م ۱۲۳۴؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۱، اقتباس از م ۱۲۳۴؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۴۹؛ سیدروح‌الله خمینی، توضیح المسائل، اقتباس از م ۱۷۸۴.

۱۸۳. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۷۴؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۷۹۱؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۵۰؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۲۰؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۲۰؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۲۰؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م ۱۰.

۱۸۴. محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۳، س ۷۴۹؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، مسائل متفرقه، مطابق با فتاوی حضرت امام* و حاشیه آیت‌الله نوری ×؛ احکام خمس، س ۴۸؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۱۶.

می‌توان مقدار استهلاك را از منافع پایان سال جبران کرد. (حضرت امام* و آیات عظام سیستانی*، فاضل*، نوری*، خویی*، وحید* و تبریزی*)

جبران مال مخمس مصرف‌شده از ربح سال

اگر کسی از مال مخمس یا مالی که به آن خمس تعلق نمی‌گیرد، در مئونه استفاده کند، آیا از منافع بین سال می‌تواند مقدار مصرف‌شده را جبران کند؟^{۱۸۵}

نمی‌تواند مخارج را از منافع بین سال جبران کند. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیت‌الله صافی*)
می‌تواند جبران کند. (آیات عظام مکارم*، فاضل*، بهجت*، سیستانی* و نوری*)
اگر پیش از خرج کردن پول مخمس، حقوق خود را دریافت کند و سپس از آن پول مخمس خرج کند، می‌تواند آن مخارج را از حقوق دریافتی کم کند؛ ولی اگر از پول مخمس در هزینه‌های زندگی خرج و سپس حقوق خود را دریافت کند، نمی‌تواند این مخارج را از آن حقوق کم کند. (آیات عظام خویی* و تبریزی*)

مقدور نبودن رسیدگی به حساب سال خمسی

اگر برای شخصی ممکن نباشد در سر سال به حساب خود رسیدگی کند، تکلیف خممش چیست؟^{۱۸۶}
باید به حاکم شرع رجوع و با او مصالحه کند. (آیت‌الله بهجت*)

خمس مطالبات

خمس پولی که به دیگری قرض داده است

اگر انسان از درآمد بین سال به فردی قرض‌الحسنه بدهد، آیا در سررسید سال خمسی، به این مبلغ خمس تعلق می‌گیرد؟^{۱۸۷}

اگر بتواند تا آخر سال قرضش را از بدهکار بگیرد، واجب است که هنگام رسیدن سال خمسی‌اش خمس آن را بپردازد و اگر نتواند قرض خود را تا پایان سال بگیرد، فعلاً پرداخت خمس آن واجب نیست؛ لکن هروقت آن را وصول کرد، باید خممش را بدهد. (رهبر معظم انقلاب/ و آیت‌الله بهجت*)
در صورتی که به پس‌گرفتن اطمینان دارد، باید خمس آن را بپردازد و در غیر این صورت، پس از وصول، فوراً خمس

سیدابوالقاسم خویی، منهاج‌الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۲۰؛ جواد تبریزی، منهاج‌الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۲۰؛ سیدعلی سیستانی، منهاج‌الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۲۰.

۱۸۵. سیدروح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، احکام خمس، س ۱۴۳؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، س ۱۰۲۶؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح‌المسائل، م ۱۵۰۴؛ لطف‌الله صافی، جامع‌الاحکام، ج ۱، ص ۱۷۳؛ س ۶۱۳؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۷۸۸؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۱۰۴؛ س ۳۷۲۳؛ حسین نوری همدانی، هزارویک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۸۴؛ س ۲۹۵؛ سیدعلی سیستانی، توضیح‌المسائل جامع، م ۲۳۵۰؛ سیدابوالقاسم خویی و جواد تبریزی، صراط‌النجاه، ج ۱، س ۵۰۷.

۱۸۶. محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۵۲۷.

۱۸۷. سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، س ۸۷۱؛ محمدتقی بهجت، توضیح‌المسائل، م ۱۳۷۹؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۸۳۵؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج‌الصالحین، م ۱۲۵۱؛ سیدعلی سیستانی، منهاج‌الصالحین، م ۱۲۵۱؛ حسین وحید خراسانی، منهاج‌الصالحین، م ۱۲۵۱؛ جواد تبریزی، منهاج‌الصالحین، م ۱۲۵۱؛ حسین نوری همدانی، هزارویک مسئله فقهی، ج ۲، س ۳۷۲.

آن را بپردازد. (آیات عظام فاضل ÷ و نوری ×)

اگر با مطالبه از بدهکار، طلب وصول می‌شود، باید خمس آن را بدهد؛ هرچند به سبب ارفاق یا دلیل دیگر، آن را مطالبه نکند؛ وگرنه در سر سال خمسی بین دو کار مخیر است: ۱. صبر کند و سال آینده طلب را پس از وصول، جزو درآمد سال گذشته محسوب کند و هنگام دریافت طلب، بدون اینکه منتظر رسیدن سر سال بعد شود، خمس کل را پرداخت کند؛ ۲. سر سال خمسی‌اش، ارزش نقدی آن طلب مدت‌دار را محاسبه و خمسش را پرداخت کند.^{۱۸۸} (آیات عظام خویی ÷، تبریزی ÷، وحید × و سیستانی ×)

خمس سود مطالبات نسبه

اگر مال‌التجاره را که خمسش را پرداخته است، به صورت نسبه گران‌تر از قیمت اصلی فروخته باشد و زمان وصول طلبکاری، بعد از سال خمسی باشد، حکم خمس سود چگونه است؟^{۱۸۹}

سود معاملات نسبه که تاریخ وصول آن مال بعد از سال است و سر سال خمسی نمی‌توان آن را وصول کرد، فعلاً خمس ندارد و جزو درآمد سال وصول است که اگر تا انتهای سال خمسی باقی بماند، باید خمس آن پرداخت شود. همچنین است حکم سود معاملات اقساطی نسبه در اقساطی که تاریخ وصول آن بعد از سال خمسی است: جزو درآمد سال بعد است. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام نوری ×، مکارم ×، فاضل ÷، صافی × و بهجت ÷)

اگر با مطالبه از بدهکار قابل وصول است، باید خمس آن را بدهد؛ هرچند برای ارفاق یا دلیل دیگر، آن را مطالبه نکند؛ وگرنه سر سال خمسی بین دو کار مخیر است: ۱. صبر کند و سال آینده پس از وصول طلب، آن را جزو درآمد سال گذشته محسوب کند و هنگام دریافت طلب، بدون اینکه منتظر رسیدن سر سال بعد شود، خمس کل را پرداخت کند؛ ۲. سر سال خمسی‌اش، ارزش نقدی آن طلب مدت‌دار را محاسبه و خمسش را پرداخت کند. (آیات عظام خویی ÷، تبریزی ÷، وحید × و سیستانی ×)

حکم خمس اجرت و حقوق که وصولش بعد از سال خمسی است

اگر اجرت یا حقوق بنا، کارمند، نقاش و... بعد از سال خمسی پرداخت شود، آیا پرداخت خمس این اموال فوری است؟^{۱۹۰}

۱۸۸. مثلاً اگر کسی ۱ میلیون ریال طلبکار است، چنانچه ارزش نقدی طلب ۸۵۰ هزار ریال برآورد شود، وی باید خمس آن را که ۱۷۰ هزار ریال می‌شود، پرداخت کند و سال آینده که وی طلب را وصول کند، مبلغ اضافه بر ارزش نقدی طلب (۱۵۰ هزار ریال)، جزو درآمد سال جدید است که فعلاً خمس ندارد و اگر تا انتهای سال جدید باقی بماند و در مئونه مصرف نشود، باید خمس آن را نیز پرداخت کند.

۱۸۹. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، مسائل متفرقه، مطابق با فتاوی حضرت امام* و حاشیه آیت‌الله نوری ×، احکام خمس، س ۳۱؛ فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۴۰؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۱؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۱؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۱؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۱؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۳۶۶؛ لطف‌الله صافی، هدایه العباد، ج ۱، م ۱۶۲۱؛ محمد تقی بهجت، وسیله النجاة، کتاب الخمس، م ۱۳۸۱؛ سید علی خامنه‌ای، سایت، احکام خمس، س ۲۲۶؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۵۲۴.

۱۹۰. سید روح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۱، احکام خمس، س ۱۴۱؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، مسائل متفرقه، مطابق با فتاوی حضرت امام و حاشیه آیت‌الله نوری ×، احکام خمس، س ۴۴؛ سید علی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتات، س ۸۹۹؛ لطف‌الله

حقوق مذکور جزو درآمد سال دریافت محسوب می‌شود و چنانچه تا سر سال خمسی زیاد بیاید، خمس دارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام صافی*، فاضل*، مکارم* و بهجت*) حکم بقیه مطالبات مانند حکم سود نسبه است. (آیات عظام خویی*، سیستانی* و وحید*)

فرار از خمس

آیا جایز است شخص قبل از رسیدن سال خمسی، اموال خود را به قصد فرار از خمس به همسرش یا شخص دیگری ببخشد؟^{۱۹۱}

اگر بخشش برای فرار از خمس باشد، پرداخت خمس مال بخشیده شده واجب است. (حضرت امام*) بخشش صوری که برای فرار از خمس است، سبب ساقط شدن خمس واجب نمی‌شود. (رهبر معظم انقلاب/) چنانچه واقعاً ببخشد و این مقدار بخشش در شأن شخص باشد، خمس به او تعلق نمی‌گیرد؛ ولی از فضیلتی محروم شده است. (آیات عظام مکارم*،^{۱۹۲} بهجت* و صافی*) در صورتی که بخشش با شأن انسان مناسب نباشد، راه فرار از خمس نیست و باید خمس آن را بدهد. همچنین است اگر بخشش حيله‌ای برای فرار از خمس باشد؛ مثل اینکه مال خود را به کسی ببخشد و با او قرار بگذارد که بعد از فرارسیدن سال خمسی، مال را به صاحب مال ببخشد. (آیت الله فاضل*)

۲. مال حلال مخلوط به حرام

مقداری مال حرام، مثل اجرت ریش تراشی، با مال حلال مخلوط شده است. برای حلال شدن مال باید چه کار کند؟ این مسئله چند صورت دارد که حکم هر کدام جداگانه بررسی می‌شود:

۱. مقدار حرام و صاحب مال معلوم است:^{۱۹۳} باید همان مقدار را به صاحبش برگرداند. (مراجع عظام تقلید)

صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۶۲۲؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۳۹؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۱؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۱؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۱؛ جواد تبریزی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۱؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات جدید، ج ۱، س ۳۰۹؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۵۰۶.

۱۹۱. سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م ۷۲؛ سید روح الله خمینی، استفتائات، احکام خمس، ج ۱، س ۱۷۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۸۵۷؛ محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۲۹؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۷۹۰؛ لطف الله صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۶۳۲.

۱۹۲. آیت الله مکارم* در کتاب بررسی طرق فرار از ربا، به این مطلب به عنوان حيله‌ای شرعی اشاره کرده و می‌فرماید: «بعضی از کم‌توفیقان برای فرار از پرداخت خمس و زکات، دست به این حيله می‌زنند: قبل از فرارسیدن سال خمسی، یا گذشتن سال بر چیزی که زکات آن واجب است و ماندن یک سال آن در نزد مالک شرط است، مال موضوع خمس یا زکات را به کسی هبه می‌کنند و شخص هبه‌گیرنده پس از گذشتن سال، به او باز می‌گرداند؛ بدین ترتیب، چون مال مذکور یک سال تمام نزد او نبوده است، خمس و زکات به آن تعلق نمی‌گیرد.»

۱۹۳. سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، المال الحلال المخلوط بالحرام؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السادس المال الحلال المخلوط بالحرام؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السادس المال الحلال المخلوط بالحرام؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السادس المال الحلال المخلوط بالحرام؛ سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، السابع؛ محمدتقی بهجت، وسیله النجاة، کتاب الخمس، السابع المال الحلال المخلوط بالحرام؛ لطف الله صافی، هدیة العباد، ج ۱، م ۱۶۵۱.

۲. مقدار حرام را می‌داند؛ مثلاً یک سوم اموالش از راه حرام است؛ ولی صاحب مال حرام را حتی به صورت اجمالی هم نمی‌شناسد: ۱۹۴

باید آن مقدار حرام را به نیت صاحبش صدقه بدهد و احتیاط واجب آن است که از حاکم شرع هم اذن بگیرد. (حضرت امام* و آیات عظام سیستانی*، تبریزی*، صافی*، بهجت*، نوری*، خویی* و زنجانی*) باید با اجازه مجتهد جامع الشرایط خمس آن را صدقه بدهد؛ هرچند اگر بداند مقدار مال حرام بیشتر از خمس است، احتیاط مستحب آن است که آن مقدار را صدقه بدهد. (آیت الله زنجانی*) باید آن مقدار را به مصرفی برساند که هم مصرف خمس باشد و هم صدقه؛ مانند پرداخت به سادات فقیر. (آیت الله مکارم*)

۳. مقدار حرام را می‌داند؛ ولی صاحب مال کاملاً مشخص نیست. مثلاً می‌داند یک سوم اموالش از راه حرام است؛ ولی یکی از چند نفر معین به صورت نامشخص، صاحب مال است: ۱۹۵

احتیاط واجب آن است که خود را از دین همه آن‌ها خلاص کند و اگر ممکن نشد، بین آن‌ها قرعه بیندازد. (حضرت امام* و آیات عظام خویی* و وحید*)

باید به آن‌ها اطلاع دهد؛ پس چنانچه یکی گفت که مال من است و دیگران گفتند مال ما نیست یا او را تصدیق کردند، به همان شخص اول بدهد و اگر دو نفر یا بیشتر گفتند که آن مال ماست، چنانچه با مصالحه و مانند آن نزاع آن‌ها حل نشود، باید برای فیصله نزاع به حاکم شرع مراجعه کنند و اگر همه اظهار بی‌اطلاعی کردند و حاضر به مصالحه هم نشدند، ظاهر آن است که صاحب آن مال به قرعه تعیین می‌شود و احتیاط آن است که حاکم شرع یا وکیل او متصدی قرعه باشد. (آیت الله سیستانی*)

بنا بر احتیاط واجب مصالحه شود و در صورتی که مصالحه ممکن نیست، بین آن‌ها تقسیم کند. (آیت الله بهجت*) باید صاحبش را با قرعه مشخص کند. (آیات عظام فاضل* و نوری*) احتیاط واجب آن است که خود را از دین همه آن‌ها خلاص کند و اگر ممکن نشد، مال را مساوی بین همه تقسیم کند. (آیت الله صافی*)

۴. مقدار مال حرام را نداند؛ ولی صاحبش را بشناسد: ۱۹۶

۱۹۴. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ۱۸۱۴؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۹۰؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السادس؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السادس؛ سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، السابع؛ لطف الله صافی، هدیة العباد، ج ۱، ۱۶۵۲؛ محمد تقی بهجت، وسیله النجاة، کتاب الخمس، السابع؛ محمد فاضل لنکرانی، الاحکام الواضحه، الخمس، ص ۳۰۱، السادس.

۱۹۵. سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب فیہ الخمس، م ۳۰؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، ۱۲۰۵؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۰۵؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۰۵؛ سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، السابع؛ الحلال المختلط بالحرام؛ محمد تقی بهجت، وسیله النجاة، کتاب الخمس، السابع؛ محمد فاضل لنکرانی، الاحکام الواضحه، الخمس، م ۱۲۲۹؛ لطف الله صافی، هدیة العباد، ج ۱، م ۱۶۵۲.

۱۹۶. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ۱۸۱۵؛ سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، السابع؛ الحلال المختلط بالحرام؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۳۳؛ سید موسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۲۴.

باید یکدیگر را راضی کنند. چنانچه صاحب مال راضی نشود، در صورتی که انسان بداند مقدار معینی قطعاً مال اوست، مثلاً یک چهارم مال، مقدار یقینی را بدهد کافی است؛ هرچند بهتر است مقدار بیشتری را که احتمال می‌دهد، پرداخت کند. (حضرت امام* و آیات عظام نوری، صافی، خویی، تبریزی و فاضل ÷)

اگر ممکن است رضایت صاحبش را با صلح و مانند آن به دست آورد، باید این کار را بکند و چنانچه نتوانند یکدیگر را راضی کنند، در صورتی که مخلوط شدن مال حرام با حلال به تقصیر خود فرد نباشد، باید مقداری را که یقین یا اطمینان دارد مال آن شخص است، به او بدهد و در این صورت، پرداخت بیشتر از مقدار اطمینان، لازم نیست. اگر در مخلوط شدن دو مال حلال و حرام با یکدیگر، خودش مقصر باشد، علاوه بر پرداخت مقدار یقینی، بنا بر احتیاط واجب باید مقدار بیشتری را که احتمال می‌دهد مال طرف مقابل است نیز به او بدهد. (آیت الله سیستانی ×)

باید یکدیگر را راضی کنند و چنانچه صاحب مال راضی نشود، در صورتی که بداند مقدار معینی قطعاً مال اوست، مثلاً یک چهارم مال و در بیشتر از آن شک داشته باشد، باید مقداری را که یقین دارد، به او بدهد و مقدار بیشتر را که احتمال می‌دهد مال اوست، با او نصف کند. (آیات عظام مکارم × و زنجانی ×)

در صورتی که اختلاط موجب شرکت شود، مثل آنکه روغن حلال با حرام مخلوط شود، اگر با یکدیگر توافق کنند، آنچه را توافق کنند، معین می‌شود و چنانچه سازش نشود، آن اندازه که یقین دارد مال غیر است، باید به او داده شود. در صورتی که اختلاط موجب شرکت نشود، مانند اموالی که اجزایش از یکدیگر متمایز است، باید از نظر مقدار، آن اندازه که یقین دارد، به او بدهد و خصوصیت آن با قرعه معین شود. در هر دو صورت احتیاط مستحب آن است که مقدار بیشتری را که احتمال می‌دهد مال اوست، به او بدهد. (آیت الله وحید ×)

۵. مقدار مال حرام و صاحب مال، هیچ کدام معلوم نباشد: ۱۹۷

اگر مال حلال با حرام طوری مخلوط شود که انسان نتواند آن‌ها را از هم تشخیص دهد، باید خمس تمام مال را بدهد. بعد از دادن خمس، بقیه مال حلال می‌شود. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب / و آیات عظام بهجت، مکارم، نوری × و خویی ÷)

خمس بدهد و بنا بر احتیاط واجب باید خمس را به قصد مافی‌الذمه، به کسی بدهد که مستحق خمس و رد مظالم است و بنا بر احتیاط لازم این کار با اجازه از مرجع (آیت الله سیستانی ×: مرجع اعلم) باشد. (آیات عظام سیستانی ×، وحید ×، فاضل ÷ و صافی ×)

باید خمس تمام مال را با اجازه مجتهد جامع‌الشرایط صدقه بدهد و بعد از صدقه دادن خمس مال، بقیه مال، حلال می‌شود. (آیت الله زنجانی ×)

۶. روشن شدن بیشتر بودن مقدار حرام از مقدار خمس پرداخت شده

اگر انسان خمس مال حلال مخلوط به حرام را پرداخت کند و بعد بفهمد که مقدار حرام بیشتر از خمس بوده است، وظیفه اش چیست؟ ۱۹۸

۱۹۷. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل / مراجع، م ۱۸۱۳؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۳۱؛ سید موسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۲۲.

(حضرت امام*: چنانچه مقدار زیادی معلوم باشد) بنا بر احتیاط واجب، مقداری را که می‌داند از خمس بیشتر بوده است، از طرف صاحب آن صدقه بدهد. (حضرت امام* و آیت‌الله صافی×)

باید مقداری را که می‌داند از خمس بیشتر بوده است، (آیت‌الله وحید×: بنا بر احتیاط واجب، با اذن حاکم شرع) از طرف صاحب آن صدقه بدهد. (آیات عظام سیستانی×، خویی×، نوری×، وحید× و بهجت×)

بنا بر احتیاط مستحب، مقداری را که می‌داند از خمس بیشتر بوده است، از طرف صاحب آن صدقه بدهد. (آیات عظام فاضل× و زنجانی×)

بنا بر احتیاط واجب، باید مقداری را که می‌داند از خمس بیشتر بوده است، به مصرفی برساند که هم مصرف خمس باشد و هم صدقه. (آیت‌الله مکارم×)

۷. پیداشدن صاحب مال بعد از صدقه

اگر خمس مال حلال مخلوط به حرام را بدهد یا مالی که صاحبش را نمی‌شناسد، به نیت او صدقه بدهد، سپس صاحبش پیدا شود و راضی نشود، وظیفه چیست؟^{۱۹۹}

بنا بر احتیاط واجب، باید به مقدار مالش به صاحبش بدهد. (حضرت امام* و آیات عظام سیستانی×، فاضل× و مکارم×)

لازم نیست چیزی به صاحبش بدهد. (آیات عظام خویی×، صافی× و وحید×)

باید به مقدار مالش به او بدهد و اگر مقدار مال مشخص نبوده است، باید مقدار قطعی مال وی را با نصف مقدار مشکوک به او بدهد. البته هر مقداری از صدقه را که صاحب مال به آن راضی شود، نیازی نیست به او بدهد. (آیت‌الله زنجانی×)

اگر عین مال باقی باشد یا هنگام پرداخت خمس به اهلش، جهت آن را اعلام کرده باشد، به کسی که مال در دست اوست رجوع می‌شود و شخص صدقه‌دهنده یا خمس‌دهنده ضامن نیست. در غیر این صورت، بنا بر احتیاط واجب باید به مقدار مالش به او بدهد یا اینکه مصالحه کند و در جایی که از طرف صاحب مال صدقه داده است، مالک می‌تواند ثواب صدقه را برای خود اختیار کند یا اینکه مالش را از صدقه‌دهنده بگیرد. (آیت‌الله بهجت×)

شایان ذکر است تمامی صورت‌ها و مسئله‌هایی که درباره مال حلال مخلوط به حرام گفته شد، در صورتی است که مال حرام موجود باشد و در ذمه انسان نباشد؛ وگرنه چنانچه مال حرام را مصرف کرده و مدیون شده است، دیگر به موضوع خمس ارتباطی ندارد؛ بلکه داخل در موضوع حق الناس و رد مظالم است.^{۲۰۰}

۳. معدن

اگر کسی مالک معدن باشد، در چه صورتی بر معدن خمس واجب می‌شود؟^{۲۰۱}

۱۹۸. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۱۶؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۳۴؛ سیدموسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۲۵؛ محمدتقی بهجت، وسیله النجاة، ج ۱، م ۱۴۰۸.

۱۹۹. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۸۱۷؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۳۵؛ سیدموسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۲۶.

۲۰۰. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب فیہ الخمس، م ۳۱.

اگر از معدن طلا، نقره، سرب، مس، آهن، نفت، زغال سنگ، فیروزه، عقیق، زاج، نمک و معدن های دیگر، چیزی به دست آورد، در صورتی که به مقدار نصاب باشد، باید خمس آن را بدهد. (حضرت امام* و آیات عظام نوری*، مکارم*، صافی*، بهجت*، زنجانی*، خویی* و وحید*)

معادن از انفال محسوب می شوند؛ یعنی مال امام+ و ملک ایشان است؛ ولی اگر کسی چیزی از آن را استخراج کند، در صورتی که شرعاً مانعی نباشد، می تواند آن را برای خود تملک کند و چنانچه به حد نصاب برسد، باید خمس آن را بدهد. (آیت الله سیستانی*)

نصاب معدن

نصاب معدن که سبب واجب شدن خمس می شود، چه مقدار است؟^{۲۰۲}
نصاب معدن بنا بر احتیاط واجب، ۱۰۵ مثقال معمولی نقره یا ۱۵ مثقال معمولی طلاست. (حضرت امام* و آیت الله نوری*)

نصاب معدن ۱۵ مثقال طلای مسکوک است. (آیات عظام خویی*، سیستانی*، صافی*، بهجت* و وحید*)
نصاب معدن ۲۰ دینار شرعی است. (آیت الله زنجانی*)^{۲۰۳}
بنا بر احتیاط واجب، نصاب خاصی ندارد؛ یعنی آنچه از معدن استخراج می کند، کم باشد یا زیاد، باید خمسش پرداخت شود. (آیت الله مکارم*)

کیفیت به نصاب رسیدن معدن

اگر معدن با یک مرتبه استخراج، به حد نصاب نرسیده، ولی با چند دفعه استخراج به حد نصاب برسد، آیا خمس واجب است؟^{۲۰۴}

اگر مجموع دفعات به مقدار نصاب برسد، خمس واجب می شود. (حضرت امام* و آیات عظام فاضل*، بهجت*، زنجانی* و سیستانی*)

اگر قیمت معدن به نصاب برسد، خمس واجب می شود. (آیات عظام صافی* و نوری*)
شرط وجوب خمس این است که باید با یک مرتبه عرفی به حد نصاب برسد؛ بنابراین اگر در دفعات متعدد استخراج، به حد نصاب برسد، خمس واجب نیست. البته در صورتی که در میان دفعات، مدت کوتاهی دست از کار بکشد، به گونه ای که عرفاً استخراج متعدد صدق نکند، باید مجموع استخراج ملاحظه شود. (آیات عظام خویی* و وحید*)

۲۰۱. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ۱۷۹۸؛ سید موسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۰۷؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۱۶.

۲۰۲. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۹۹؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۱۶؛ سید موسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۰۸.

۲۰۳. آیت الله زنجانی* برای وزن دینار شرعی و مقدارش به وزن بازاری، در «نصاب زکات طلا» توضیحاتی بیان فرموده است.

۲۰۴. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۰۰؛ سید موسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۰۹؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۱۹۲؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۱۹۲؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین کتاب الخمس، م ۱۱۹۲، سید محمد کاظم طباطبائی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، الثانی المعادن.

اگر مجموع دفعاتی که استخراج کرده است، به حد نصاب برسد، خمس واجب است؛ مگر اینکه بین دفعات، مدت طولانی استخراج را تعطیل کند؛ به گونه‌ای که عرفاً در آن مدت استخراج کننده معدن محسوب نشود. (آیت‌الله سیستانی[×])

حکم خمس به نصاب رسیدن معادن متعدد

اگر یک معدن به حد نصاب نرسد، بلکه با دیگر معادن به حد نصاب برسد، آیا معدنی که به حد نصاب نرسیده است، خمس دارد؟^{۲۰۵}

هر معدنی جداگانه ملاحظه می‌شود. در صورتی که به حد نصاب نرسد، خمس واجب نیست؛ مگر اینکه تمامی معادن متعدد نزدیک به یکدیگر باشند و عرفاً یک معدن شمرده شوند. (حضرت امام* و آیت‌الله نوری[×])
در صورتی که مجموع به مقدار نصاب برسد، بنا بر احتیاط واجب پرداخت خمس لازم است؛ ولی اگر تمامی معادن متعدد نزدیک به یکدیگر باشند و عرفاً یک معدن شمرده شوند، باید خمس بدهد. (آیت‌الله فاضل[÷])
هر معدنی جداگانه ملاحظه می‌شود. در صورتی که به حد نصاب نرسد، خمس واجب نیست؛ مگر اینکه معادن طوری نزدیک به یکدیگر باشند که عرفاً یک معدن شمرده شوند. در این صورت بنا بر احتیاط واجب پرداخت خمس لازم است. (آیت‌الله خویی[÷])

جاری بودن حکم معدن بر برخی از مصادیق

آیا بر گچ و آهک و گل سرشور و گل سرخ حکم معدن جاری است؟^{۲۰۶}
بنا بر احتیاط واجب، معدن محسوب می‌شود و خمس دارد. (حضرت امام* و آیات عظام سیستانی[×]، صافی[×] و نوری[×])

حکم معدن جاری نیست. (آیات عظام خویی[÷] و وحید[×])
اگر به آن‌ها معدن گفته می‌شود، باید خمس آن‌ها را بدهد. (آیات عظام مکارم[×] و زنجانی[×])

حکم هزینه‌های استخراج معدن

آیا هزینه‌های استخراج معدن از درآمد معدن کسر می‌شود؟^{۲۰۷}
هزینه استخراج معدن از درآمد معدن کسر می‌شود. (مراجع عظام تقلید)
آیا نصاب معدن برای وجوب خمس، بعد از کم کردن مخارج معدن است یا قبل از کم کردن مخارج ملاحظه می‌شود؟^{۲۰۸}

۲۰۵. سیدمحمد کاظم طباطبایی، *العروة الوثقی مع التعليقات*، کتاب الخمس، الثانی المعادن.

۲۰۶. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، *توضیح المسائل* مراجع، ج ۲، م ۱۸۰۱؛ حسین وحید خراسانی، *توضیح المسائل*، م ۱۸۱۹؛ سیدموسی شبیری زنجانی، *توضیح المسائل*، م ۱۸۱۰.

۲۰۷. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، *توضیح المسائل* مراجع، ج ۲، م ۱۷۹۹.

اگر بعد از خارج کردن هزینه‌ها به نصاب برسد، خمس واجب است. (حضرت امام* و آیات عظام بهجت*، سیستانی*، مکارم*، فاضل* و زنجانی*)

اگر قیمت چیزی که بیرون آورده است، به نصاب برسد، می‌تواند مخارج را کم کند و خمس آنچه باقی می‌ماند، باید پرداخت شود. (آیات عظام خویی*، تبریزی*، مکارم* و وحید*)

بنا بر احتیاط واجب، مخارجی را که برای به‌دست‌آوردن، مصرف کرده است، هنگام احتساب نصاب کم نکند و هنگام ادای خمس، آنچه پس از کم کردن این مخارج باقی می‌ماند، بدهد. (آیت‌الله صافی*)

بررسی درباره رسیدن معدن به نصاب

اگر مالک نداند که معدن به حد نصاب رسیده است یا نه، آیا باید بررسی کند؟^{۲۰۹}

بنا بر احتیاط واجب (آیات عظام وحید* و سیستانی* در صورت امکان) باید با وزن کردن یا از راه دیگر، قیمت آن را معلوم کند. (حضرت امام* و آیات عظام فاضل*، نوری*، وحید* و سیستانی*)

اگر نداند قیمت چیزی که از معدن بیرون آورده است، به نصاب رسیده یا نه، خمس ندارد. (آیات عظام خویی* و زنجانی*)

باید با وزن کردن یا از راه دیگر، قیمت آن را معلوم کند. (آیت‌الله صافی*)

شراکت در معدن

اگر چند نفر با هم چیزی از معدن بیرون بیاورند، وظیفه آن‌ها درباره خمس چیست؟^{۲۱۰}

اگر سهم هر کدام به حد نصاب برسد، خمس واجب می‌شود؛ وگرنه خمس معدن واجب نیست. (حضرت امام* و آیات عظام فاضل*، سیستانی*، نوری* و زنجانی*)

اگر مجموع معدن به حد نصاب برسد، ولو سهم هر کدام آن‌ها این مقدار نباشد، باید خمس آن را بدهد. (آیت‌الله خویی*)

اگر مجموع معدن به حد نصاب برسد، ولو سهم هر کدام آن‌ها این مقدار نباشد، بنا بر احتیاط واجب باید خمس آن را بدهد. (آیات عظام بهجت*، وحید* و صافی*)

۲۰۸. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۹۹؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۱۷؛ سیدموسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۰۸.

۲۰۹. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۸۰۳؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۲۱؛ سیدموسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۱۲.

۲۱۰. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۸۰۴؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۲۲؛ سیدموسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۱۳.

استخراج معدن از ملک دیگران

اگر از معدنی که در ملک دیگری است چیزی استخراج شود، مالی که به دست آمده است متعلق به چه کسی است؟^{۲۱۱}

معدن استخراج شده مال صاحب ملک است. (حضرت امام* و آیات عظام خویی، نوری، فاضل، صافی، مکارم، زنجانی و وحید*)
احتیاط واجب آن است که با هم مصالحه کنند و چنانچه به مصالحه راضی نشوند، به حاکم شرع مراجعه کنند تا نزاع را فیصله دهد. (آیت الله سیستانی*)

فصل دوم: مصرف خمس

صاحبان خمس

خمس در چه جاهایی مصرف می شود؟^{۲۱۲}
خمس را باید دو قسمت کرد: یک قسمت آن سهم سادات است و نصف دیگر، سهم امام+. (مراجع عظام تقلید)
آیا مکلف می تواند سهم امام را خودش به مصرف برساند؟^{۲۱۳}
باید سهم امام را به مجتهد جامع الشرایط تحویل دهد یا به مصرفی برساند که او اجازه می دهد. (مراجع عظام تقلید)
آیا مکلف می تواند سهم سادات را خودش به مصرف برساند؟^{۲۱۴}
اختیار سهم سادات در دست حاکم شرع است و باید آن را به مجتهد جامع الشرایط تحویل دهند یا با اذن او به سید فقیر یا سید یتیم یا به سیدی بدهند که در سفر در مانده شده است. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیت الله زنجانی*)
سهم سادات را بنا بر احتیاط واجب، باید به مجتهد بدهند یا با اجازه او به سید فقیر یا به ولی سید یتیم یا به سیدی بدهند که در راه مانده است. (آیات عظام مکارم، بهجت، نوری، وحید، فاضل و صافی*)^{۲۱۵}

۲۱۱. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۸۰۵؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۲۳؛ سید موسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل، م ۱۸۱۴.

۲۱۲. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴؛ سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۰۰۵؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۹ و ۱۲۶۴ و ۱۲۶۵؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۹ و ۱۲۶۴ و ۱۲۶۵؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۹ و ۱۲۶۴ و ۱۲۶۵.

۲۱۳. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴؛ سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۰۰۵؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۹ و ۱۲۶۴ و ۱۲۶۵؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۹ و ۱۲۶۴ و ۱۲۶۵؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۹ و ۱۲۶۴ و ۱۲۶۵.

۲۱۴. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴؛ سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۰۰۵؛ سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۹ و ۱۲۶۴ و ۱۲۶۵؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۹ و ۱۲۶۴ و ۱۲۶۵؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۹ و ۱۲۶۴ و ۱۲۶۵.

باید به سید فقیر یا سید یتیم یا سیدی بدهند که در سفر مانده است. بهتر است سهم سادات را به مجتهد جامع الشرایط بدهند یا با اجازه او به مصرف برسانند. (آیات عظام سیستانی* و خویی÷)

مصرف تمامی موارد وجوب خمس، اعم از منفعت کسب و معدن و...

آیا مصرف تمامی موارد وجوب خمس، همین دو قسمت یعنی سهم سادات و سهم امام است یا تفاوت وجود دارد؟^{۲۱۶}
مصارف تمامی موارد وجوب خمس یکسان است و تفاوتی ندارد. (حضرت امام* و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام نوری* و مکارم*)

در تمامی اموالی که خمس در آنها واجب است، دو قسمت جاری است؛ به استثنای مال حلال مخلوط به حرام که در آن، بنا بر احتیاط واجب باید خمس را به قصد مافی‌الذمه، به کسی بدهد که مستحق خمس و ردّ مظالم است و بنا بر احتیاط لازم، این کار با اجازه از مرجع (آیت‌الله سیستانی*؛ مرجع اعلم) باشد. (آیات عظام خویی÷، سیستانی*، وحید* و فاضل÷)

برای پاک‌شدن مال از حرام باید خمس را صدقه بدهد. (آیت‌الله زنجانی*)

اجازه مرجع اعلم برای پرداخت سهم امام

آیا پرداخت سهم امام باید با اجازه مرجع اعلم باشد؟^{۲۱۷}
بنا بر احتیاط لازم باید با اجازه مجتهد مرجع اعلم و مطلع بر جهات عامه باشد. (آیات عظام سیستانی* و وحید*)

پرداخت خمس به مرجع دیگر

آیا می‌شود کسی خمسش را به غیر از مرجع تقلیدش بدهد؟^{۲۱۸}
در صورتی اجازه دارد سهم امام خود را به مجتهدی غیر از مرجع تقلید خودش بدهد که بداند آن دو مجتهد، سهم امام را به یک‌طور مصرف می‌کنند. (حضرت امام* و آیات عظام زنجانی*، بهجت÷، نوری* و صافی*)
در وضع فعلی، هر فردی سهم امام را فقط به مرجع تقلید خود بدهد یا با اجازه مستقیم از دفتر ایشان مصرف کند. (آیات عظام فاضل÷ و مکارم*)

۲۱۵. آیت‌الله صافی* به همگان برای پرداخت سهم سادات اجازه عمومی داده است: سؤال: آیا دادن سهم سادات با رعایت آنچه در توضیح المسائل آمده است، اذن مجتهد می‌خواهد؟ جواب: بنا بر احتیاط، اذن مجتهد لازم است؛ ولی از طرف حقیر به‌طور عام پرداخت سهم سادات عظام به آن‌هایی که محتاج‌اند، مجاز است. (لطف‌الله صافی، جامع/احکام، ج ۱، س ۷۶۶)

۲۱۶. سیدابوالقاسم خویی، منهاج‌الصالحین، کتاب الخمس، السادس، بعد از م ۱۲۰۴؛ حسین وحید خراسانی، منهاج‌الصالحین، کتاب الخمس، السادس، بعد از م ۱۲۰۴؛ سیدعلی سیستانی، منهاج‌الصالحین، کتاب الخمس، السادس، بعد از م ۱۲۰۴؛ سیدموسی شبیری زنجانی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ذیل م ۱۸۳۴؛ سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی، کتاب الخمس، فیما یجب فیہ الخمس، الخامس، بعد از م ۲۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، سایت، بخش استفتائات، احکام خمس، س ۳.

۲۱۷. سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۴۳۸؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۵۲.

۲۱۸. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۸۳۴؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۴۳۸؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۵۲؛ محمد فاضل لنکرانی، توضیح المسائل، م ۱۸۸۳؛ سیدابوالقاسم خویی، توضیح المسائل، م ۱۸۴۳؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۵۷۱.

بنا بر احتیاط لازم، سهم امام باید به مرجع اعلم پرداخت شود یا با اجازه مجتهد مرجع اعلم (سیستانی:*) و مطلع بر نیازهای عمومی مؤمنان) باشد. (آیات عظام سیستانی:*) و وحید*)

اگر انسان بخواهد سهم امام را به مجتهدی بدهد که از او تقلید نمی‌کند، بنا بر احتیاط واجب باید از مجتهدی که از او تقلید می‌کند، اجازه بگیرد. در صورتی به او اذن داده می‌شود که بداند آن مجتهد و مجتهدی که از او تقلید می‌کند، سهم امام را به یک طور مصرف می‌کنند. (آیت‌الله خویی:*)

قصد قربت در پرداخت خمس

آیا در هنگام پرداخت خمس به مجتهد یا نماینده او، یا هنگام رساندن خمس به موارد مصرف آن، قصد قربت^{۲۱۹} لازم است؟^{۲۲۰}

بنا بر احتیاط واجب، باید قصد قربت کند؛ یعنی خمس را به قصد انجام فرمان خداوند و برای نزدیک شدن به او بپردازد و اگر بدون قصد قربت خمس بدهد، معصیت کرده است؛ اما خمسی که پرداخت کرده، کافی است. (آیت‌الله سیستانی:*)

باید قصد قربت کند؛ یعنی خمس را به قصد انجام فرمان خداوند و برای نزدیک شدن به او بدهد و اگر دیگری را برای رساندن خمس وکیل کرده باشد، همین که وکیل قصد قربت کند، کافی است. اگر قصد قربت نکرده است، خمس صحیح نیست؛ مگر اینکه مرجع تقلید اجازه دهد. (آیت‌الله بهجت:*)

در خمس هم مانند زکات، قصد قربت معتبر است. (آیات عظام گلپایگانی:*)، صافی:*) و مکارم:*)

در خمس، قصد قربت لازم است و اگر بدون قصد قربت بدهد، مجزی نیست. (رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام خویی:*)، تبریزی:*) و نوری:*)

شروط افراد مستحق سهم سادات

مستحقان سهم سادات چه کسانی هستند؟^{۲۲۱}

کسی که مستحق سهم سادات است، باید شروط زیر را داشته باشد:

۱. خمس گیرنده باید سید باشد. (مراجع عظام تقلید)

۲۱۹. نظر بقیه مراجع را درباره لزوم قصد قربت، از مسئله ۱۸۲۹ توضیح المسائل مراجع می‌توان اقتباس کرد.

۲۲۰. سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۴۴۰، محمدتقی بهجت، توضیح المسائل، م ۱۴۴۷؛ محمدتقی بهجت، استفتائات، ج ۳، س ۳۸۱۱؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ذیل م ۱۸۵۱؛ سیدابوالقاسم خویی، صراط النجاة المحشی، ج ۲، ص ۴۹۴؛ س ۱۵۴۶؛ جواد تبریزی، المسائل المنتخبة، ص ۲۱۹، م ۶۱۳؛ موسوعه الإمام الخوئی، ج ۳۱، ص ۴۵۶، م ۳۵۹۹؛ حسین نوری همدانی، استفتائات، ج ۲، س ۳۱۲؛ سیدعلی سیستانی، المسائل المنتخبة، م ۶۱۴؛ ناصر مکارم شیرازی، احکام بانوان، احکام خمس، ص ۱۲۵؛ سیدمحمدرضا گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۳، ص ۴۹، م ۱۰؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتا از سایت به شماره ۶۱۱۲۸۹

۲۲۱. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۵ تا ۱۸۳۸ و ۱۸۴۲؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۵۳ تا ۱۸۵۶ و ۱۸۶۰؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۵۷۳؛ سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی، ج ۲، کتاب الخمس، فصل فی قسمة الخمس، م ۶؛ سیدروح‌الله خمینی، تحریر الوسیلة، کتاب الخمس، فصل تقسیم خمس، م ۱ و ۵ و ۶؛ لطف‌الله صافی، هدیة العباد، کتاب الخمس، م ۱۶۶۷؛ محمدتقی بهجت، وسیلة النجاة، کتاب الخمس، م ۱۴۱۵.

۲. شیعه دوازده امامی باشد. (مراجع عظام تقلید)

۳. خمس گیرنده فقیر باشد. البته درباره سیدی که در سفر درمانده است، فقیر بودن در شهری که خمس به او داده می شود، کافی است. (مراجع عظام تقلید)

۴. معصیت کار نباشد: به سید معصیت کار، اگر خمس دادن کمک به معصیت او باشد، نمی شود خمس داد. (حضرت امام* و آیات عظام نوری، فاضل، صافی، خویی، وحید و زنجانی)

بنا بر احتیاط واجب، پرداخت خمس به کسی که خمس می گیرد، کمک بر گناه محسوب نشود. (آیات عظام سیستانی و بهجت)

خمس گیرنده باید خمس را در مسیر حرام مصرف نکند. (آیت الله سیستانی)

۵. آشکارا گناه نکند: بنا بر احتیاط واجب، به کسی که آشکارا معصیت می کند، نباید خمس داد. (حضرت امام* و آیات عظام مکارم، صافی و فاضل)

خمس گیرنده بنا بر احتیاط واجب شراب خوار و بی نماز و متجاهر به فسق نباشد. (آیات عظام سیستانی و خویی)

به کسی که آشکارا معصیت می کند، بهتر است خمس ندهند. (آیت الله بهجت)

به کسی که آشکارا معصیت می کند، نباید خمس داد. (آیت الله نوری)

۶. خمس گیرنده بنا بر احتیاط واجب، واجب النفقه خمس دهنده نباشد. (حضرت امام* و آیات عظام نوری، سیستانی، خویی و صافی)

به کسی که واجب النفقه هست، نمی توان خمس داد. (آیات عظام فاضل، زنجانی، وحید و مکارم)

۷. بنا بر احتیاط واجب، بیشتر از مخارج یک سال به سید فقیر خمس داده نشود. (حضرت امام* و آیات عظام فاضل، نوری، صافی، مکارم، خویی و سیستانی)

بیشتر از مخارج یک سال به سید فقیر خمس داده نشود. (آیت الله زنجانی)

بنا بر احتیاط مستحب، بیشتر از مخارج یک سال به سید فقیر خمس داده نشود. (آیت الله بهجت)

حکم پرداخت خمس به واجب النفقه برای غیر نفقه واجب

آیا انسان می تواند به همسر یا فرزند خود که علاوه بر سید بودن، فقیر هم هستند، سهم سادات را پرداخت کند؟^{۲۲۲}

انسان می تواند به واجب النفقه خودش مقداری خمس بدهد تا به مصرف مخارجی برساند که بر عهده انسان نیست؛ مثلاً شوهر به زن خمس بدهد تا زن به مصرف کسانی برساند که واجب النفقه زن هستند. (حضرت امام* و آیات عظام خویی، نوری، فاضل، زنجانی، بهجت و وحید)

انسان می تواند به واجب النفقه خودش مقداری خمس بدهد تا به مصرف مخارجی برساند که بر عهده انسان نیست؛ به شرط اینکه بنا بر احتیاط واجب، نتواند نفقه های توسعه ای غیر واجب آنان را مجاناً از مالش بدهد. (آیت الله سیستانی)

۲۲۲. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۴۱ و ۱۸۴۲؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۵۹.

مقصود از سید فقیر

مقصود از سیدی که خمس به او می‌رسد، چه کسی است؟^{۲۲۳}

منظور کسی است که از طرف پدر به هاشم، جد اعلای حضرت رسول اکرم^ع برسد. در بین منتسبان به هاشم، بین سادات علوی، سادات عقیلی، سادات جعفری، سادات عباسی و غیر این‌ها فرقی نیست؛ هرچند بهتر است که سادات علوی، بلکه سادات فاطمی را بر دیگران مقدم کند و سیادت از طرف مادر برای دریافت خمس کافی نیست. (حضرت امام^{*} و رهبر معظم انقلاب/ و آیات عظام خویی[†]، سیستانی[×]، فاضل[‡]، مکارم[×]، نوری[×] و وحید[×]) مقصود سیدی است که از طرف پدر به عبدالمطلب برسد. (آیت‌الله بهجت[‡])

راه‌های اثبات سیادت

راه‌های اثبات سیادت کدام است؟^{۲۲۴}

اگر کسی بگوید سیدم، نمی‌شود به او خمس داد؛ مگر آنکه دو نفر عادل سیدبودن او را تصدیق کنند یا در بین مردم به‌طوری معروف باشد (آیات عظام خویی[†]، سیستانی[×] و زنجانی[×]؛ یا از هر راه دیگری) که انسان یقین یا اطمینان پیدا کند که سید است. (حضرت امام^{*} و آیات عظام خویی[†]، سیستانی[×]، زنجانی[×]، صافی[×]، نوری[×]، فاضل[‡] و وحید[×]) سیدبودن سادات از این راه‌ها ثابت می‌شود: ۱. دو نفر عادل سیدبودن او را تصدیق کند. (یک نفر نیز کافی است)؛ ۲. در شهر و منطقه خود مشهور باشد که سید است، خواه این شهرت سبب یقین شود یا گمان؛ بلکه از هر طریقی اطمینان حاصل شود، کافی است. (آیت‌الله مکارم[×]) بنا بر اظهار، اگر انسان به سیدبودن کسی گمان داشت، ولی دو نفر عادل، سیدبودنش را تصدیق نکردند و در بین مردم یا شهر خودش هم مشهور بود، به‌گونه‌ای که اطمینان یا گمان به سیدبودن حاصل شود. (آیت‌الله بهجت[‡])

ثبوت سیادت به شهرت در شهر خودش

آیا می‌توان به فردی که در شهر خودش به سیادت مشهور است، خمس داد؟^{۲۲۵}

می‌توان به او خمس داد. (حضرت امام^{*} و آیات عظام نوری[×]، خویی[‡] و سیستانی[×])

می‌توان خمس داد، به شرط اینکه به سیدبودن او وثوق پیدا کند. (آیت‌الله مکارم[×])

می‌توان خمس داد، به شرط اینکه اطمینان یا گمان قوی به سیدبودن پیدا شود. (آیت‌الله زنجانی[×])

۲۲۳. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی، کتاب الخمس، فصل فی قسمة الخمس و مستحقه، م ۳؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۲۴۳؛ محمدتقی بهجت، وسیلة النجاة، کتاب الخمس، م ۱۴۱۰؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۶۱؛ حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۶۱؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م ۱۲۶۱؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۰۰۹.

۲۲۴. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۸۳۹؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۵۷.

۲۲۵. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۸۴۰.

ثبوت سیادت به خبر ثقه

آیا سیادت با خبر ثقه هم ثابت می‌شود؟^{۲۲۶}

ثبوت سیادت به خبر ثقه در صورتی که ظن بر خلافتش نباشد، بعید نیست. (آیت‌الله وحید×)

حکم فردی که می‌خواهد طلب خود از مستحق را بابت خمس حساب کند

اگر کسی از مستحق خمس طلبکار است، آیا می‌تواند طلب خود را بابت خمس حساب کند؟^{۲۲۷}

کسی که از مستحق طلبکار است و می‌خواهد طلب خود را بابت خمس حساب کند، بنا بر احتیاط واجب، باید خمس را به مستحق بدهد و بعد مستحق بابت بدهی‌اش به او برگرداند. در سهم سادات لازم نیست این کار باید با اجازه حاکم شرع باشد؛ ولی درباره سهم امام باید از حاکم شرع اجازه بگیرد. (حضرت امام* و آیات عظام خویی، سیستانی×، فاضل×، صافی× و وحید×)

کسی که از مستحق طلبکار است، می‌تواند طلب خود را بابت خمس حساب کند؛ ولی بنا بر احتیاط مستحب، باید خمس را به او بدهد و بعد مستحق بابت بدهی خود به او برگرداند. می‌تواند ذمه بدهکار را بدون این کار بابت خمس بری کند؛ ولی درباره سهم امام، باید با اجازه حاکم شرع باشد. (آیات عظام نوری× و زنجانی×)

کسی که از سید نیازمند طلبکار است، می‌تواند با اجازه حاکم شرع، طلب خود را بابت خمس حساب کند؛ ولی درباره سهم امام باید با اجازه حاکم شرع باشد. (آیت‌الله مکارم×)

انتقال خمس

آیا انتقال خمس به شهر دیگر جایز است؟^{۲۲۸}

هرگاه در شهر خودش مستحق نباشد، می‌تواند خمس را به شهر دیگری ببرد؛ بلکه اگر در شهر خودش مستحق پیدا شود نیز می‌تواند به شهر دیگری ببرد. (حضرت امام* و آیات عظام خویی، سیستانی×، فاضل×، نوری× و مکارم×)

با اجازه مجتهد جامع‌الشرایط می‌توان خمس را به شهر دیگر منتقل کرد. (آیت‌الله زنجانی×)

بخشش خمس توسط مستحق به مالک

آیا می‌شود مستحق، خمس را بگیرد و به مالک ببخشد؟^{۲۲۹}

۲۲۶. حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۵۷؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۴۶۶.

۲۲۷. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۵۰؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۵۸۱؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۶۸؛ سیدمحمدکاظم طباطبائی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فی قسمه الخمس، م ۱۶.

۲۲۸. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۸۴۷.

۲۲۹. سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۵۱؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م ۱۵۸۳؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج ۱، م ۲۴۷۵؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۶۹.

مستحق نمی‌تواند خمس را بگیرد و به مالک ببخشد؛ ولی کسی که مقدار زیادی خمس بدهکار است و فقیر شده است و امید پول دارشدنش هم نمی‌رود و می‌خواهد مدیون اهل خمس نباشد، اگر مستحق راضی شود که خمس را از او بگیرد و به او ببخشد، اشکال ندارد. (حضرت امام* و آیات عظام نوری، فاضل، بهجت، صافی و وحید*)
 نمی‌تواند خمس را به مستحق بدهد و با او شرط کند که آن را به او برگرداند. (آیت‌الله سیستانی*)
 مستحق نمی‌تواند خمس را بگیرد و به مالک ببخشد؛ مگر آن مقدار که درخور شأن اوست که اگر خودش مال داشت، به آن شخص ممکن بود ببخشد. (آیت‌الله مکارم*)
 مستحق نمی‌تواند خمس را بگیرد و به مالک ببخشد؛ ولی کسی که مقدار زیادی خمس بدهکار است و به هیچ وجه نمی‌تواند خمس را پرداخت کند و مالی هم ندارد که پس از مرگ وی بابت خمس پرداخت شود، مستحق می‌تواند خمس را از او بگیرد و به او ببخشد. (آیت‌الله زنجانی*)

پرداخت خمس مال با پول یا جنس دیگر

آیا انسان باید خمس را از همان مال متعلق خمس پرداخت کند؟^{۲۳۰}
 انسان می‌تواند خمس اموالی را که متعلق خمس است، از همان اموال بدهد یا به مقدار قیمت خمسی که واجب شده است، پول (وجه رایج نقد) بدهد. اما اگر بخواهد خمس اموال مذکور را از جنس دیگری بپردازد، محل اشکال است؛ مگر آنکه با اجازه حاکم شرع یا وکیل او باشد. (حضرت امام* و آیات عظام خویی، سیستانی، وحید، زنجانی و فاضل*)
 می‌تواند از همان جنس بدهد یا به مقدار قیمت خمس که بدهکار است، پول بدهد یا با اجازه حاکم شرع، از جنس دیگری بدهد. (آیت‌الله نوری*)
 احتیاط واجب آن است که سهم سادات را از خود آن مال یا از پول رایج بدهند، نه از جنس دیگر؛ مگر اینکه جنس دیگر را به مستحق بفروشد، سپس به جای بدهی او، از باب خمس حساب کند. (آیت‌الله مکارم*)
 انسان می‌تواند خمس اموال متعلق خمس را از همان اموال بدهد یا به مقدار قیمت خمس واجب شده، پول (وجه رایج نقد) یا جنس بدهد. (آیات عظام بهجت، صافی*)

کتابنامه

الف. کتاب

۱. بنی‌هاشمی خمینی، سیدمحمدحسن، توضیح المسائل مراجع، شانزده مرجع، چ ۸، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۲۴.
۲. بنی‌هاشمی خمینی، سیدمحمدحسن، توضیح المسائل مراجع، شانزده مرجع، چ ۲، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۹۳ ش.

۲۳۰. سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فی قسمة الخمس، م ۱۴ و ۱۷؛ سیدمحمدحسن بنی‌هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۹ و ۱۸۴۹؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م ۱۸۰۶.

۳. بهجت، محمدتقی، *استفتائات*، قم: دفتر آیت الله بهجت، ۱۴۲۸.
۴. بهجت، محمدتقی، *جامع المسائل*، چ ۲، قم: دفتر آیت الله بهجت، ۱۴۲۶.
۵. بهجت، محمدتقی، *رساله توضیح المسائل*، چ ۹۲، قم: شفق، ۱۴۲۸.
۶. بهجت، محمدتقی، *وسيلة النجاة*، چ ۲، قم: شفق، ۱۴۲۳.
۷. تبریزی، جواد، *استفتائات جدید*، ...
۸. تبریزی، جواد، *منهاج الصالحین*، قم: مجمع الإمام المهدی، ۱۴۲۶.
۹. حر عاملی، محمد بن حسن، *تفصیل وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه*، قم: آل البيت @، ۱۴۰۹.
۱۰. خامنه‌ای، سیدعلی، *رساله آموزشی*، چ ۵، تهران: فقه روز وابسته به انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۴.
۱۱. خامنه‌ای، سیدعلی، *أجوبة الاستفتاءات*، قم: دفتر آیت الله خامنه‌ای / در قم، ۱۴۲۴.
۱۲. خمینی، سیدروح الله، *استفتائات*، چ ۵، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۲۲.
۱۳. خمینی، سیدروح الله، *تحریر الوسيلة*، قم: دارالعلم.
۱۴. خمینی، سیدروح الله، *نجاه العباد*، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۴۲۲.
۱۵. خویی، سیدابوالقاسم، *صراط النجاة*؛ همراه با حواشی جواد تبریزی، به تحقیق موسی مفیدالدین عاصی عاملی، قم: المنتخب، ۱۴۱۶.
۱۶. خویی، سیدابوالقاسم، *منهاج الصالحین*، چ ۲۸، قم: مدینه العلم، ۱۴۱۰.
۱۷. خویی، سیدابوالقاسم، *منیة السائل؛ مجموعه استفتائات*، ...
۱۸. سیستانی، سیدعلی، *توضیح المسائل جامع*، مشهد: دفتر آیت الله سیستانی، ۱۳۹۳.
۱۹. سیستانی، سیدعلی، *المسائل المنتخبه*، چ ۹، قم: دفتر آیت الله سیستانی، ۱۴۲۲.
۲۰. سیستانی، سیدعلی، *منهاج الصالحین*، چ ۵، قم: دفتر آیت الله سیستانی، ۱۴۱۷.
۲۱. شبیری زنجانی، سیدموسی، *رساله توضیح المسائل*، قم: سلسبیل، ۱۴۳۰.
۲۲. صافی، لطف الله، *جامع الأحكام*، چ ۴، قم: انتشارات حضرت معصومه، ۱۴۱۷.
۲۳. صافی، لطف الله، *هدایة العباد*، قم: دارالقرآن الکریم، ۱۴۱۶.
۲۴. طباطبایی، سیدمحمد کاظم، *العروة الوثقی مع التعليقات*، قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب، ۱۴۲۸.
۲۵. طباطبایی، سیدمحمد کاظم، *العروة الوثقی مع تعليقات الفاضل*، به تصحیح ابراهیم واثقی و دیگران، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار @.
۲۶. فاضل لنکرانی، محمد، *الأحكام الواضحة*، چ ۴، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار @، ۱۴۲۲.
۲۷. فاضل لنکرانی، محمد، *جامع المسائل*، چ ۱۱، قم: امیر قلم.
۲۸. فاضل لنکرانی، محمد، *رساله توضیح المسائل*، چ ۱۱۴، قم: ۱۴۲۶.
۲۹. گلپایگانی، سیدمحمد رضا، *مجمع المسائل*، به تحقیق علی کریمی جهرمی و دیگران، چ ۲، قم: دارالقرآن الکریم، ۱۴۰۹.

۳۰. گلپایگانی، سیدمحمد رضا، هدایه العباد، به تحقیق علی ثابتی همدانی و علی نیری همدانی، قم: دارالقرآن الکریم، ۱۴۱۳.

۳۱. محمودی، محمدرضا، مناسک حج، محشی، با اشراف و تدبیر معاونت آموزش و پژوهش بعثه مقام معظم رهبری، تهران: مشعر، ۱۴۲۹.

۳۲. مکارم شیرازی، ناصر، استفتائات جدید، چ ۲، قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب +، ۱۴۲۷.

۳۳. مکارم شیرازی، ناصر، رساله توضیح المسائل، چ ۵۲، قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب +، ۱۴۲۹.

۳۴. نوری همدانی، حسین، التعليقات على كتاب العروة الوثقى، چ ۳، قم: مهدی موعود، ۱۳۸۹.

۳۵. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، بیروت: آل البيت، ۱۴۰۸.

۳۶. وحید خراسانی، حسین، توضیح المسائل، چ ۹، قم: مدرسه امام باقر +، ۱۴۲۸.

۳۷. وحید خراسانی، حسین، منهاج الصالحین، چ ۵، قم: مدرسه امام باقر +، ۱۴۲۸.

ب. سایت

۳۸. سایت رهبر معظم انقلاب/:

<http://www.leader.ir/fa>

۳۹. سایت مدیر:

<https://modir.velayat.ir/admin/login.php>

۴۰. سایت آیت الله مکارم ×

<http://makarem.ir/index.aspx?lid=0>

۴۱. سایت آیت الله صافی ×

<http://saafi.com>

۴۲. سایت آیت الله وحید ×

<http://wahidkhorasani.com>

۴۳. سایت آیت الله زنجانی ×

<http://zanjani.net/index.aspx?pid=1>

۴۴. سایت آیت الله نوری ×

<http://www.noorihamedani.com/en/home/>